

FARKAS ÁRPÁD (1944–2021)
FARSANGI NÓTA
HÓHULLÁSBAN

*Engem e havazás kiszemelt
cigánynak mennyei bálba: –
tünékeny pompáját énekeld,
vagy gyolcsot töm panaszos szádba,
gyolcsot töm a szádba.*

*Elnézem magam, meglehet,
derék egy hőember lennék.
Őriznék apró szenteket,
mindenkit megsüvegelnék
fazékkal; skarlátos lázam
szunnyadva néma vigyázzban,
hőember lennék.*

*Talpalávalót nem húzok
mégse e farsangi bálnak.
Fölgyűjtöm magam, kerubok,
olvasztok havat a nyárnak!
És söprűvonómat megrázom,
úgy fütök jégvermen, sitten,
hogy csupán a jóisten fázzon,
fázzék az Isten!*

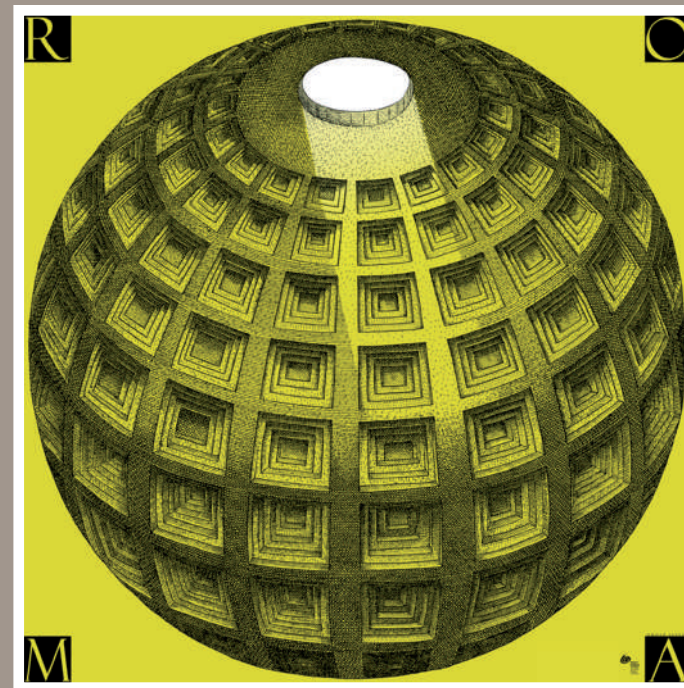
EGYÜTT

EGYÜTT 2021 / 1

Együtt

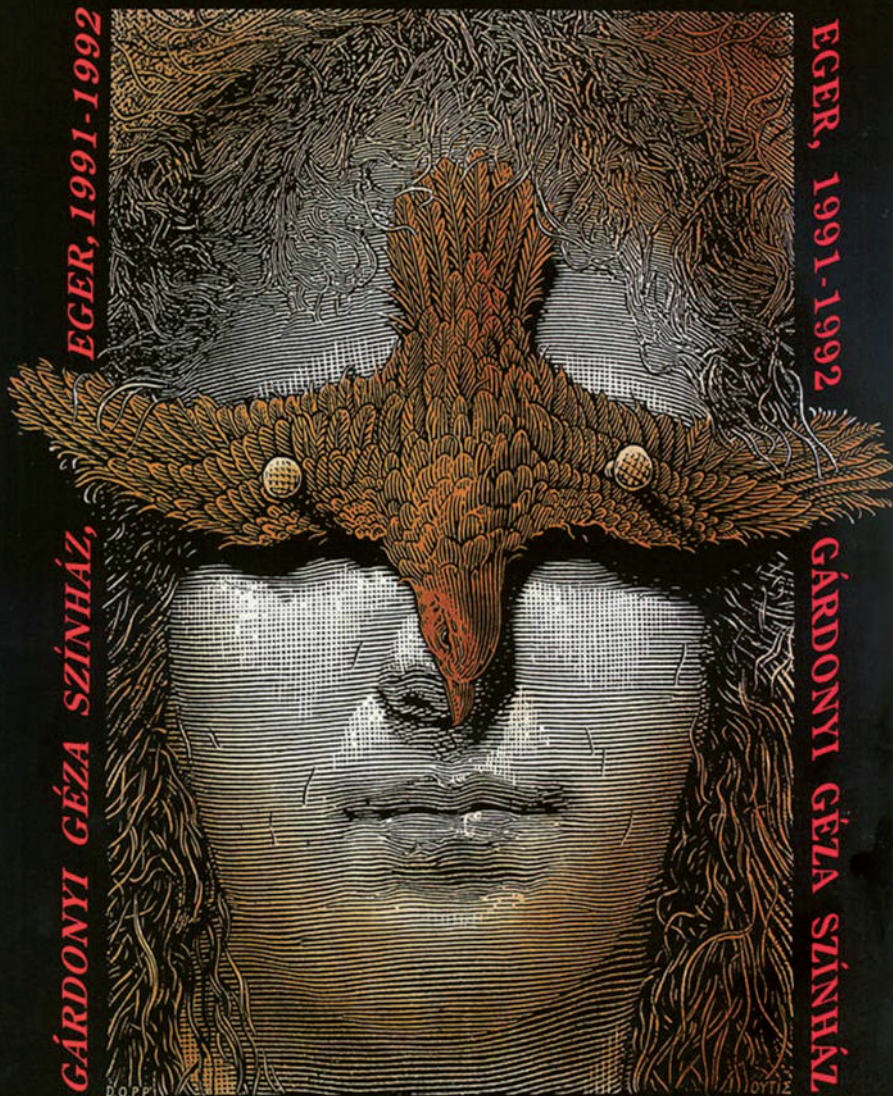
IRODALOM | MŰVÉSZET
HUMÁN TUDOMÁNYOK | KULTÚRA

XIX. évfolyam | 2021 | 1

ÁGH ISTVÁN, FINTA ÉVA, FÜZESI MAGDA, KOVÁCS VILMOS, NAGY TAMÁS,
OROSZ ISTVÁN versei, ADAMCSIK KATALIN, BARTHA GUSZTÁV prózája,
FERDINANDY GYÖRGY, OROSZ ISTVÁN esszéje,
VÁRI FÁBÁN LÁSZLÓ tárcája, NAGY TAMÁS recenziója,
DUPKA GYÖRGY, GAZDAG VILMOS, VARGA RÓBERT tanulmánya

SULTZ SÁNDOR

EGER, 1991-1992

EGER, 1991-1992

GÁRDONYI GÉZA SZÍNHÁZ,

GÁRDONYI GÉZA SZÍNHÁZ

ÉS A HŐSÖK HAZATÉRNEK

STOP

hinták, apák, szerelmek
zenésjáték egy részben

Hrecsó Krisztián Hrutka Róbert

M

észáros Blanka

N

agy Dániel Viktor

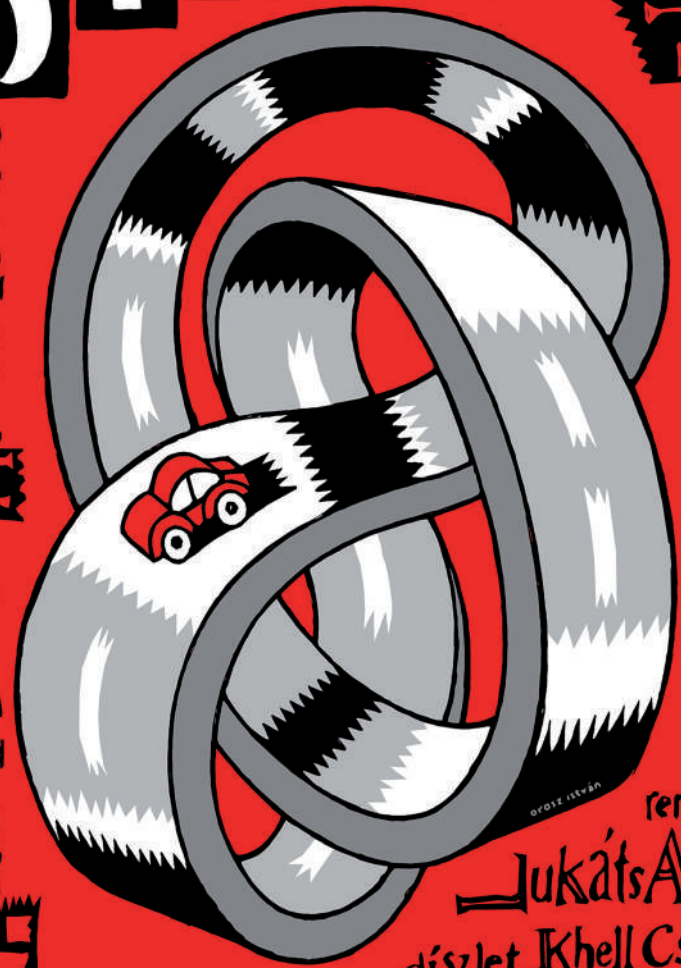
rendező

Lukács Andor

díszlet Khehl Csörsz

Produkción vezető Kozma Kata, énekmeister Bagó Gizella

az MKB Bank és a Kiválóságok Klubja előadása

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2021/1

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábián László* (szépirodalom, kritika)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda, Nagy Zoltán Mihály

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815

e-mail: knmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában: <http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Marcsák Gergely, Szemere Judit*

Készült: Shark magánvállalkozás

Lapengedély száma: 3T №682/274P

A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

ÁGH ISTVÁN: Olyan messze Munkács vára (vers).....	4
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A Himnuszt azért... (tárca)	6
BARTHA GUSZTÁV: Trauma (kisregény, XI. rész)	8
OROSZ ISTVÁN: Szerelmem, Trianon (esszé)	13
OROSZ ISTVÁN: Csetfalva (vers)	19
FINTA ÉVA: Anyámat temetik, A Teremtő szeme (versek)	20
FÜZESI MAGDA: Rege az égig érő fáról (vers)	22
ADAMCSIK KATALIN: A bírság (novella)	24
BARTHA GUSZTÁV: Gúzsban (Egy beregszászi szoboravató ünnepség margójára – jegyzet).....	28
NAGY TAMÁS: A fák árnyékában (recenzió)	30
KOVÁCS VILMOS: Vérkeresztség (vers).....	33
FERDINANDY GYÖRGY: Éhínség a paradicsomban (Francia íráságom története, 2. rész).....	35
GAZDAG VILMOS: A katonai szolgálat során jelentkező államnyelvi hatások tükröződése Vári Fábián László <i>Tábori posta</i> című regényében (tanulmány)	41
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai nők a GUVPI és a GULAG táborokban; malenykij robotra mozgósított sváb-németek, illetve magyar gyökerű nők (tanulmány, folytatás)	54
VARGA RÓBERT: A rendvédelem alternatív formája Ungvár városában az 1914-1915-ös időszakban (tanulmány)	67
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek.....	74

ÁGH ISTVÁN

OLYAN MESSZE
MUNKÁCS VÁRA

*Olyan messze Munkács vára,
Buda felől hetven évig
tartott az út, amit mára
fél nap alatt jártam végig.*

*Isten tudja, minek jöttem,
meg kellett hát élni ezt is
utoljára, s akkor éppen,
mikor néném halva fekszik.*

*Valahol a Bakony alján
fekszik, tőlem olyan távol,
hogy még nem is voltunk talán
ennyire közel egymástól.*

*Holnap lesz a temetése
csonka család kis körében,
ha nem lennék köztük én sem,
úgy tűnne, már nem is élek.*

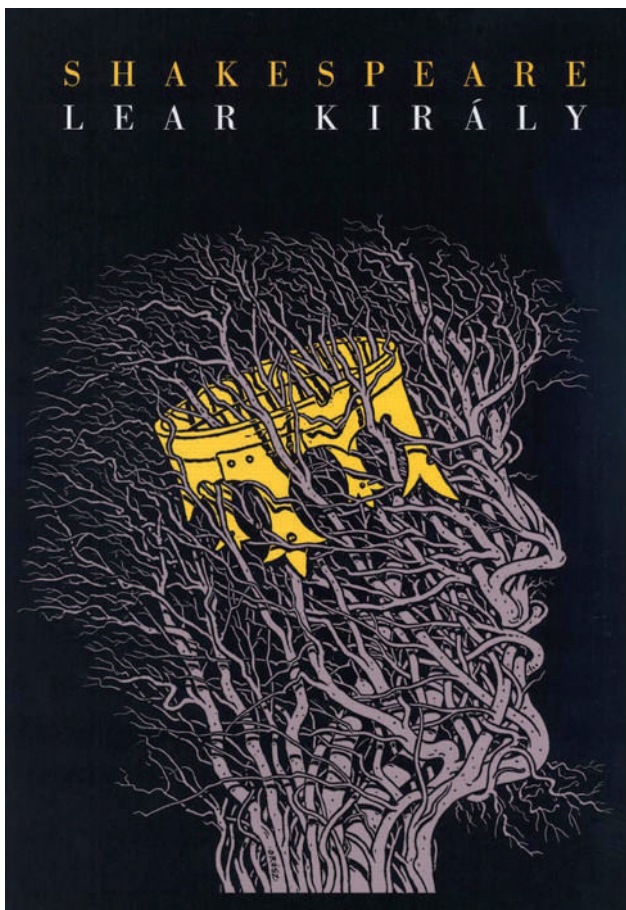
*Míg az ötszáz kilométer
miatt kéne megijednem,
addig bármi megtörténhet
az emberrel idegenben.*

*Rövidebb volt ide máskor,
pedig lovon jöttem volna,
nem így két határon által,
le a síkról, be a múltba.*

*Hiába áll félig égben
Munkács, kútja is magasban,
az én illetékességem
itt csupán a föld alatt van.*

*Időtlen iszapba süllyedt
évszázadok maradványa
engem csupán addig illet,
míg egy más nép ki nem ássa.*

*Akit éppen kihantolnak,
mi temettük, eltemetjük
édes testvérünk is holnap,
s a holnapot vele együtt.*

A HIMNUSZT AZÉRT...

1958-ban, amikor a feleségem még csak épphogy megszületett, én már első osztályba jártam. Az osztálytársak nagyobb részével korábbról nem ismertük egymást. A jászliban, ahogy a kisdédóvót nevezték akkoriban, valami másfél évet kellett szolgálnom, de elsős osztálytársaim közül mindössze néhány gyerekről maradtak oda kötődő emlékeim. Így az ismerkedés, a barátkozás a többséggel érthető módon eléggé nehezen ment. Volt köztünk öt-hat cigánygyerek is, akik viszont kimondottan kedveltek engem, s az első osztály végén készült csoportképen az utolsó sorban, egyikükkel összebújva, karjával vállamon találok magam.

De volt ebben az elsős akolban egy fiú, mindegyiküinktől csendesebb, észrevétlenebb. Bennem elsősorban azért keltett feltűnést, mert a neve semmiképp nem illett a környezetünkben megszokott családnevekhez. Kelcsej Péternek hívták, s én egy darabig csak ízlelgettem, próbáltam értelmezni a szokatlan nevet. Aztán kiderült, hogy az apja más családnevet visel, mert orosz, s a gyerek bizonyára az otthoni kétnyelvűség okán nem képes felszabadultabban viselkedni. Egy napon aztán a nagyszünetben a körünkhöz csapódott egy negyedik fiú, s a Kelcsej név hallatán, mert általában vezetékneven szólítottuk egymást, érdeklődve fordult Péterhez. – Nem Kölcssey vagy te véletlenül? Az egy nagy magyar költő volt. Tudtad? Bevallom, én sem hallottam még akkor a Himnusz alkotójáról, Péter pedig teljes értetlenséggel pislogott, majd annyit mégis kinyögött, hogy az anyját valóban Kölcssey Jolánként emlegetik. Ez a gyerek, bármennyire kár volt érte, képtelen volt a tanulásra, ezért eléggé hamar elmaradt az iskolából. Azóta szinte semmit sem hallottam felőle, a nevét azonban képtelenség feledni.

Tanári pályafutásom jó része a Brezsnjev-korszak idejére esik, amikor a szakhatóság a pártideológiával való feltétlen lojalitást és a szocialista hazafiságra való nevelést várta el az iskolától. Az irodalmi tankönyvek a forradalmi hagyományok magasztalásában jeleskedő Zalka Mátéra, Illés Bélára, Hidas Antalra koncentráltak, s valódi klasszikusaink (Ady, József Attila, Radnóti) munkásságából is az internacionalista és antifasiszta eszmékhez köthető művek magasztalását tekintették elsődlegesnek. De ez még hagyján. A nyolcadikos tankönyv például Bánk bán legfőbb jellembeli fogyatékoságaként azt teszi szóvá, hogy nem ismerte fel a dolgozó tömegekben rejlő forradalmi potenciált, s a velük való szövetség helyett az egyéni terrort választotta. Mellesleg a tankönyvszerző szerint ugyanez a taktikai hiányosság okozta Petőfi Apostolának is a végzetét.

Kölcseyt illetően elmondható, hogy ott volt ugyan a tantervben, de érettségi tételként soha nem szerepelt, a *Himnusz* elsumákolásáért pedig inkább járt dícséret, mint dorgálás. Én akkor magyar szakos tanárként mégis úgy döntöttem, hogy Vörösmarty *Szózata* mellett a *Himnusz*t is számon kérendő memoriterré teszem. Ha ez valakinek szemet szúrt volna, a memoriterek számonkérésével a nemzettudat elmélyítése helyett a szókincsfejlesztés, a nyelvi kifejezőkészség gyakorlásának fontosságára tudtam volna hivatkozni, de ilyesmire nem került sor.

Aztán – hosszú küzdelmek árán – mégiscsak eljutottunk a rendszerváltás kapujához. A *Himnusz* születésnapját 1989-től a magyar kultúra napjaként ünnepeljük, s a Kölcsey Társaság 1992 szeptemberében névadójának színvonalas, bronzból készült domborművével ajándékozta meg Beregszász városát. Bíró Lajos nagyszerű alkotása a postahivatal falán lett elhelyezve annak emlékezetére, hogy Kölcsey hetente kocsizott át Csekéről a hozzá legközelebbi postahivatalba a nevére érkezett küldeményekért. Nagyjából ez idő tájt az ungvári magyar tannyelvű középiskola tanári kara és tanulói úgy döntöttek, hogy a *Himnusz* minél kifejezőbb és művészebb előadásáért jobblelkű diákjaikat az év első hónapjának 22. napján nemes versenyre szólítják. Na, tessék! Ha nem is ily szervezeten és látványosan, de Mezőváriban ezt már a '80-as években is gyakoroltuk, s ennek tekintetében az ungváriak himnuszmondó vetélkedője mi más lehetne, mint az Idő elismerő bólintása? De ne hallgassuk el azt sem, hogy húsz évvel ezelőtt Adam Mickievicz *Ősök* című darabjának bemutatásával a beregszászi magyar színház művészei helyeztek értékes diadémot nemzeti kultúránk homlokára. Az előadás egyben a darab magyar ősbemutatója volt, és Mickievicz magyar megszólaltatója, a személyesen jelenlévő Bella István elégedetten nyugtázhatta, hogy a színészi produkciók és a rendezői értelmezés az ezredforduló aktuális mondandóival tudott a nézőkhöz szólni. Mellesleg engem ért akkor a tisztesség, hogy rövid bevezetővel hangoljam a közönséget a darab befogadására.

A magyar kultúra beregszászi méltatása ez alkalommal – az ukrán járványügyi óvintézkedések miatt – kissé csúsztatva, január 28-án került megrendezésre. Tömege nem számítottunk sem a Kölcsey-emléktábla koszorúzásánál, sem az Európa-Magyar Házban szervezett értelmiségi fórumon. A *Himnusz*t azért (az emléktáblánál voltunk hozzá annyian) mindenképpen elénekeltük, az értelmiségi fórum kezdetén pedig színművész tolmácsolásában hallhattuk nemzeti imánkat.

BARTHA GUSZTÁV

TRAUMA

XI.

Még csak ős van.

Na persze, mindenki azt mond manapság, amit akar, vagyis amit az érdeke diktál, mondaná Gizi néni, zárójel bezárva.

Jujuj, hol van még a tavasz!

Mi történt? Honnan jön ez... ez a nyüzszítés, vagy micsoda?! Az utca üres, a plafon a helyén. Ő ne, a szürkezakós elől menekül, az asztal fémlába rozsdacsíkot húz a szürke járólapra. A tulaj nem néz oda. Modellt ül az elmúláshoz, vagy... Jusson már eszembe! Ja. Tíz hrivnyából nyolc visszajár. Nekem is pénz. Albi váltig állítja, hogy a pénzbehajtók volt belügyesek. Nem ír róluk az újság. Értelmező szótáram szerint, a pénzedért megvédenek önmaguk ellen címszavak nélkül is.

Jobb hallgatni.

Tovább hallgatni.

Tavasza halasztani a tulaj igazát.

Egy kis igazság ide, aprócska igazság oda, ugyan, anyu, de ha azt állítod, ha te mondd, tényleg mibe se kerül. Az Iroda állami tulajdon. Őszintén, héttől négyig hányszor vagy igazságszerető? Az tény és való, hogy naponta kétszer-háromszor igazat adok neked, Eszternek többször, a nászasszonyodnak meg, huhu... Csak azért sem! Felcsapok fülesbagolynek, minthogy rábólintsak a vádaskodására. Túl sok sokkban lenne. Miért, miért... A lánygyerek az apjához vonzódik, a menyecske a férjéhez, az anya a fiához, Gizi néni szerint a nőknél ez ösztönös dolog, egyfajta biztonságra törekvés. Igaza van? Anyu, kérdeztelek! Nem muszáj válaszolnod. Jó érzés látni, tudni, hogy mennyire, de mennyire szeretitek egymást az anyósommal, meg hogy Etelka mamánknak is bibije a hiúság. Szóval, hogy miattam Eszter elárulta, vagyis nem őt ajnározza. Ej, Gizi néni, Gizi néni:

„Adj hozzá egy evőkanányi akarnokságot, pár dekányi faragatlanságot, és kész a hárpia”.

És még csak ős van.

Gázzámla, villanyszámla, vízdíj...

Bassza meg!

A perceken lesiklik a székről az asztal alá, a szűrkezakó szára a csempét éri.
Hátrahanyatlott fej, kitátott száj, meg-megránduló vállak.

Az álom se nem édes, se nem savanyú, anyu szerint keserű.

Anyunak igen, mert bagózik.

Eszter éjszakánként felhúzott lábát átkarolva ül az ágyon.

Szólok hozzá. Nem tudok aludni, mondja.

Kérdezem. Nem tudok aludni, válaszolja.

Nem tud aludni – árulkodik a csönd.

Amióta hazakerült... hogy magyarázzam... Hiányoznak az álmai, na.

A mosolya, a durcássága, a szomorúsága...

A gesztusai, melyekkel a levegőbe kottázza a lélekhullámozást, miközben az álmát meséli az ágyban, még hanyatt fekvé, frissiben.

Hiányoznak a megálmodott álmok.

Nincs mibe kapaszkodnom, Eszter.

Huh...

– A perceken levágódik a székről, nem kellene felébreszteni?

A tulaj felrezzén, keze a tálcán lévő üres tányérok közt matat. Nem a kérdésre várt. Megértem. Amit holnapután se fogok, hogy miért nem szolt a szerencsétlen unokaöccsének a terápiáról. Az igazságérzetem nem állami tulajdon. Phh! Ha hitelben iszogatnék... Vagy mondjam azt, hogy nyolcvanvalahányban óvodába jártam, és legfeljebb azon vakaróztam, hogy hogyan jussak fel a csúszda tetejére? Merészség kellett hozzá, tudd, meg az, hogy Irmuska is lássa. Igaz, akkor se lódítanék, ha a hivatásomra hivatkozom, hogy a fizetésemért mennyit, de mennyit kell bólogatnom a feleltetések alatt. Igen, helyes, úgy van: a Kelet-európai-síkság ősi szláv föld. Ja, hogy a Krisztus utáni évszázadokban lovaikon holmi gótok, hunok és kazárok nyargalásztak rajta? Persze, hogy a szlávok jó szívének köszönhetik, mintahogyan mi, magyarok is, hogy cirka háromszáz évig legeltettük a végeláthatatlan pusztákon bivalyainkat, juhainkat, kecskéinket.

Csehszlovák történelemírás.

Szovjet történelemírás.

Ukrán történelemírás.

Ugyan már!

„Trianon óta a történelemtanárok dolga voltaképpen a magyarázkodás.

– Gizi néninek igaza van. – Nemcsak a kollektív emlékezet okán. A tanuló fele-fele részt kíváncsiság és kétkedés, és manapság az Interneten bármikor, bárminek utána nézhet.”

A tulaj nemigen olvas, hacsak nem a kuncsaft gondolataiban. Persze hogy amiatt ilyen... olyan tiszte-tosza. Felállni készül, és a helyén marad, markolássza tovább a tálca szélét. Se előre, se hátra, így jár, aki nem olvas. Meg egyáltalán, mi ez itt: büfé, kocsma, csehó, hm, Ádi? Tiszta nyolcvanas évek, egyedül a kirakatüveg karcmentes. Hihetetlen, kétméternyre az úttesttől... Rendben, legyen két és félre, pár centi híján, s túl van tárgyvalva.

– Hadd aludjon.

– Tessék! Aha...

Nem siette el a választ. De a szalonnája hamisítatlanul finom, és... és a kovászos uborkája, meg az ecetes tormája élvezhetővé varázsolja az ízetlen darálmányt.

Negyed órája a kaput rugdostam, ember, és a perceken döbbsentem rá, hogy a történelmünket mások írják, idestova száz éve.

Phh, felőlem alhat, ha belekékül, azt sem bánom. Fogom magam, itt se vagyok, phh, nem az én gondom. Miért lenne?

Ajjaj, hol van még a tavasz!

– Haragszik, ha felébresztem. Elmond mindennek, káromkodik, azt üvöltözi torkaszakadtából, hogy az árokszélen hagytam. Hát meg aztán, legyengíti az ideg, nekem kell áttámogatni a kórházba, föl a negyedikre. Rákososztály a negyediken... Kiírhatnak a folyosóra, hogy aki ugrani akar, hadd ugorjon.

– Nem fog. Az unokaöccse nem ugrik ki az kórházablakon.

– Azért erre...

– Apu három hónapig feküdt az osztályon.

Szépeket álmodott.

Az életről álmodott.

Anyuról és rólam álmodott.

– Élni akart, és... és az ágyszomszédjai is élni akartak, foggal-körömmel ragaszkodtak az élethez.

Most meg miért pattant fel a helyéről? Pálinkásüveg, két kispohár... Reszket a keze, mitől? Semmi olyat nem mondtam... Ja, kifejezi a sajnálkozását, és így adja tudtomra.

Nem ihatsz, Ádi, nem ihatsz, Ádi...

Autogéntréning.

Agykontroll.

Rézkarkötő és franckarika.

– Még dolgom van...

– Saját párlat, a cefréje nem látott se cukrot, se élesztőt. Nem kívántatja a következő felest.

– Kiírta az orvosnő, haza kell kísérnem a feleségemet.

– Az más. Na, isten-isten... Hú-ú!

Mitől lettem hirtelenjében más, hmm?

– Hú, vannak vasárnapok, mikor nem győzők eleget hallgatni. A belső hangnak csöndre van szüksége, áhítatra, nem a minden lében kanál Gizire. Erre mondták a régi öregek: sokáig kell élned, érned, mint a jó bornak, hogy ne vágj a halálhoz savanyú képet. Nem muszáj meghallanod, csak úgy eszembe jutott. Hol tartottunk?

Gizi néni a díványát édes páromnak becézi. Ha ráun és elálmosodik, nota bene, pokolba kívánja az egészséget, márpedig ilyen rendezvények sűrűn előfordulnak a városban, ahol kimondva vagy kimondatlanul kötelező a tanári kar kollektív jelenléte, szóval, miközben eloldalaz, lelép vagy kihátrál a soros eseményről, olyan szívbemarkolóan tud szabadkozni, hogy mennyire, de mennyire várja őt az édes párja, hogy a beavatatlanok egész meghatódnak.

– Vár az édes párom, magamra untam. Kész a káosz a kobakban Ádám, a sárga szín rendesen bekavart. Millió egy dolgot jelenthet. Jókai esetében a Sárga rózsát, az indiaiaknál a csakrát, a lelket szimbolizálja, a kínaiaknál a birodalmukat, Eszternél pediglen... Az asszonykádnak a bugyija tényleg sárga? Rászunyálok néhány szusszanásnyit.

Gizi néninél ez sem egy az egyben működik, hogy fogom magam és lefekszem, nem, az édes páromnak elvárásai vannak. Ha nem igazítja-simogatja meg háromszor a párnácskát, aztán a plédecskét, végül a piros kockás takarócskát, nem lesz kóser a dolog, Gizi mehet a konyhába óberfrancozni.

– A keresztény kultúrkörben, nézzük csak – kezdte magyarázni Gizi néni felriadva a szunyiból –, sárga mén, csontváz, apokalipszis, stim; plusz irigység, egoizmus, arany; egyenlő védtelenség, kivetettség, embertelenség, szorozva döghalállal, ómagyarul csomával, éhínséggel, tűztengerrel, a zsidóknál holokausztal, az annyi, mint... Na mennyi? Mellékes. Summa summarum, a sárga mifelénk a pusztulást jelképezi, ez a halálba vivő út figyelmeztető tábláinak alapszíne. Hát, rád nézve, Ádám... Eszter más lett, jó lenne tudni, hogy miről álmodik.

– Nem tud aludni.

– Attól még álmodhat. Nem a kisujjamból szopom, gyakorló éberálmodó vagyok. Régente nem csodálkoztak rajta, barátocskám, bizony, bizony. Érdeklődő kisleányzó voltam, emlékszem, sűrűn odakeveredtem délutánonként az utcai lócára, a portákról kitipegő öregasszonyok mellé. Az itt fáj, ott hasogat, emitt sajog: panaszkodás vezette fel a szószaporításukat, hogy

szemernyit, mákszemnyit, sóhajtásnyit sem tudtak aludni végette. Aztán, más élményük nem lévén, gondolom én, az álmukat kezdték elmesélni, hogy kik várják odaát, melyik kedves halottuk jött el értük az éjszaka.

Gizi néni szeme allergiás a porra, könnyre fakasztja.

– Néha nem ártana leporolni a könyveket, nincs, aki csinálja – a lócára kiülő öregasszonyokhoz képest egy tohonya, ostoba picca vagyok! Szókin-csem nulla. De azt sejtem, és talán még meg tudom fogalmazni magyarul, hogy az anyókáknak, ha el-elméláztak, mért volt derús a tekintetük. Remélem, az elmondottak után te is.

A kurva életbe, a tulaj néha igazán megemberelhetné magát, letörölgethetné a port a birodalmában!

(Folytatjuk)

OROSZ ISTVÁN

SZERELMEM, TRIANON!

Süttő Flóra Ida, ő a nagymama. Ingrid Bergman a *Casablancából*. Na jó, kicsit őszebb, amikor megismerem, de épp olyan, amikor rám néz, és akkor is, amikor valahova messze. Ja és az is, hogy fekete-fehér, mint a moziban. 1900-ban született a Bereg megyei Csetfalván, ahol apja, a dédapám a templom lelkésze volt. A lelki pásztora. Festett kazettás mennyezetű épület, gótikusnak mondják, de azért ne a reimsi dómra gondoljatok. Mellette fából ácsolt fekete harangláb, a harangláb körül fehér bárányszőrű. Fönt meg a bárányszőrű felhők. A keleti, meszelt falon tábla tudatja, nemcsak apám anyja született Csetfalván, hanem Móricz Zsigmondé is, sőt Móricz nagypapja, Pallagi József ugyancsak a templom papja volt. „A Zsiga” – nagymama csak így mondja, ha szóba kerül az író (nyolcadikban kötelező olvasmány a *Légy jó mindhalálig!*), gyakran szált meg a csetfalvai parókián, ha a környéken járt népdalokat gyűjteni. Nagymamától tanulom a környék településeit összegyűjtő mondókát: „Gecse, Csoma, Macsola, / Márok, Papi, Csaroda, / Asztély, Surány, Tákos, / kilenc híres város.” Tud egy másikat a túlparti faluról, Milotáról is, de az nem jut eszembe. Milota olyan közel van Csetfalvához, hogy a déli harangszó áthallik, tán az erősebb torkú kakasok hangja is, de Milota Magyarországon marad. Tavasszal vagy koranyáron rádiózva gyakran kapom föl a fejem Csetfalva nevére. Nem tudják másként mondani ukránul meg oroszul se. De miért is mondanák, hisz csak magyarok lakják. És főleg reformátusok. Megvan az, hogy Kárpátalján nem minden magyar református, de minden református magyar? Mindig a legelső települések közt önti el a Tisza. Dédapám Csetfalva után Izsnyétén lesz pap, a leégett templom helyén ő építi meg az újat. Nagymama a közeli Munkácscon jár polgáriba, majd magántanuló a szatmárnémeti református tanító-nőképzőben, 1917-től 1920-ig pedig rendes bentlakó a debreceni Dóczyban. Ő meg a nagypapám, Orosz István. Apámat kivéve mindegyik fölmenőmet Orosz Istvánnak hívják, és szintén az ő kivételével mindnyájan görög katolikusok. A fényképen, amit találok, rövid bajusz és kopaszra borotvált fej. Nyári kép, napsütés. Ingujj. Lengő platántenyerek. Dobóruszokról jött a család, ő Mezőkaszonyba való, de 1902-ben, amikor a munkácsi gimnáziumba beiratják, alighanem már Barkaszon laknak, mert Kaszonyhoz a be-

regszászi gimnázium lenne közelebb. Nem jó tanuló, viszont kiváló tornász. Egy versenygyakorlatukon az egész város ámul: kézállásban indul a korlát egyik végéről, társa a túloldalról, s középen megkerülik egymást. Az érettségien latinból megbukik, csak másodjára megy át. A fia – az apám – latin-tanár lesz. Budapesten végzi a közigazgatási tanfolyamot, utána segédjegyző Nagydobronyban, Fancsikán. A nagy háború első nagy csatájában, a Lemberg melletti Ravaruszán megsebesül. Láblövés. (Hatvanezer halott!) Az ausztriai Welsbe kerül kórházba. Később már nem is hívják be. Magyar-komjáton lesz jegyző. A csehek bevonulása után 1919 októberében letartóztatják, mert azt beszéli a munkácsi piacon (egy másik emlékező szerint a beregszászi vásárban), talán több is az, mint beszéd, hogy a békeszerződés Ung, Bereg és Ugocsa megye déli részét, ezt a színmagyar területet nem szakíthatja el Magyarországtól. (Dehogynem, az ott vezető, Szlovákiát Romániával összekötő vasút fontosabb!) Ungvárra viszik, a vizsgálóbíró azzal fenyegeti, hogy kivégezteti. Nem teheti, mutat egy plakátra a bíró feje fölött: a Csehszlovák Köztársaságban eltörölték a halálbüntetést. Végül szülei falujába, Barkaszóra internálják azzal a meghagyással, hogy a falut csak a csendőrség engedélyével hagyhatja el. Erre is van ellenvetése: Barkaszón nincs is csendőrség. Hogy a lakhelyelhagyási tilalommal sújtott Orosz István karácsony előtt elhagyja-e Barkaszót, arról nincs tudomás, de hogy karácsonykor, István napján hiába keresnék, az bizonyos. Az István-napi kutakodókat persze megzavarhatja, hogy a református kalendáriumban december 26-án könyvelték be Istvánt, a görög katolikusoknál meg egy nappal későbbre esik, de ez már legyen az ő bajuk. Ami biztosan tudható, a megfigyelt személy átgyalogol Izсныétére, azt hallja ugyanis, hogy az ottani református papnak szép lányai vannak. Barkaszó légvonalban 5-6 kilométerre lehet Izсныététől, de a földúton majdnem tíz. Földút? A szántalpak nyomában lehet csak lépegetni. Úgy látszik, meggyógyult a lába. A szíve viszont odavan! Azt mondja útítársának, a barkaszói tanítónak: vagy Süttő Duci lesz a feleségem, vagy senki! Tényleg így történt, az útítárs is igazolhatja, Szabó Sándornak hívják. Nyilván sejtitek, hogy Süttő Duci azonos Süttő Flóra Idával, a nagyanyámmal. Ő a pap három lánya közt a legnagyobb, pontosabban ő a középső gyerek, mert az izсныétei parókián két báty is méregeti a karácsonyi látogatót. Orosz István 1920 áprilisában a kaszonyi hegyen szökik át Magyarországra. Ismeritek a kaszonyi hegyet? Apró szigetvulkán az Alföld szögletében. Mintha csak azért csöppentette volna oda a Mindenható, hogy látványos díszlete legyen az éjféli szökésnek.

Nagypapa persze azért választja, mert ott gyerekeskedett, ismeri rajta mind-egyik kőorgonát. Egyébként nem lehetett nehéz átjutni, a csehek nem különösebben bánták, ha minél több magyar hagyja el a megszállt területet. A szökés legfőbb, talán egyetlen motivációja, hogy Sütő Duci is Magyarországon van, igaz, neki a szerelem mellett más dolga is akad, utolsó félév a Dócziban, Szabó Magda „Matulájában”. A vizsgák épp a trianoni diktátum aláírásának idején zajlanak, a végbizonyítványt 1920. június 25-én állítják ki. Az oklevélben 26 tantárgy van: 9 kitűnő, 12 jeles, 5 jó. Az osztályzatok megoszlásáról nincs tudomásom, de ki ne adna irodalomból kitűnőt annak, aki az egész *Toldit* fejből szavalja, a kopár szik sarjától addig, hogy egész világ ökre. Hogy mi lehetett a többi tárgy, azt a *Für Elise* nyomán próbál-gatom összerakni. Egy bizonyos: „A magyar hiszekegy is a megtanulandók között szerepelt, nem csak Krisztus, Magyarország feltámadásában is hinnie kellett, aki Dóczy Gedeon intézetének valamelyik ágazatát látogatta.” A tiszaháti Orosz István egy tiszazugi faluban, Csépán kap munkát. Sose hallott felőle, de örömmel vállalja, passzol a képezéséhez, de leginkább azért, mert nőszülni csak úgy lehet, ha kenyér van a legény kezében. Helyettes főjegyző lesz, majd 1922. április 8-án „egyhangú felkiáltással” választják főjegyzőnek. De hol van az még, most 1920 van, és nagy fekete nemzeti gyász. Az elvesztett háborúhoz, a vörös terrorhoz, a fehérhez, a román megszálláshoz, a vissza-visszahullámzó spanyolnáthához ráadásként most itt az országvesztés. Trianon. És jaj, ők éppen most szerelmesek! Tudják, hogy nem szép dolog, nem is kérkednek vele, de titkolni sem tudják. Rájuk van írva. Szívesen lennének egymáséi, másra se bírnak gondolni, csak a szerelemre, meg arra, hogy az új határ mekkora akadály. Mert a hagyomány az kívánná, hogy szabályos lánykéréssel induljon a dolog, s a lánykérésnek ugyebár a frissen rajzolt határ túlfelén, Izsnyétén kéne megtörténnie. Talán Orosz István le tudna mondani róla, Sütő Duci azonban nem teheti. Nem csak az apja pap, de az anyja is paplány, nem is akárki, nagytiszteletű Ecse-dy Károly 48-as tábori pap-kapitány gyermeke (hogy hányadik a tizennégy közül, azt már a krónikás se tartja számon, azt viszont igen, hogy az édes-anyját Rákóczy Máriának hívják), vagyis a konvenciók negligálására egyszerűen nincsen mód. Nagy úr a szerelem, de... Dramaturgiai késleltetés gyanánt következzen egy rövid kitérő nagymama meghíúsult lányszöktetéséről. Most, száz év múltán talán a név is fölfedhető, Sárkány Géza doktor-gavallér még a háború elején Amerikába vitte volna... kötélhágcsó, hőszinű hold, automobil... , de a hölgy (még inkább kislány) kiadta az útját

a heves orvosnak. Hogy a dolog azért nem teljesen nyomtalanul múlik el, arra a kései unoka szerint – rólam van szó, ki másról – az utal, ahogy Babits versét fél évszázad múltán is átéléssel skandalja Flóra Ida: Ah! Ámerikába! csak ott tul a tengeren, ott van az élet! / Ah! Ámerikába miért nem utazhatom én soha véled, / ott van az élet, a pénz, az öröm, s a kaland tere, küzdeni tér: / tengve a drága kenyéren unalmasan itt nyavalyogni mit ér? „Ahol a legnagyobb a szükség, ott a legközelebb a segítség – ők, az érdekeltek bizonyára tudnák, afféle közmondás-e, vagy inkább bibliai passzus, de mindegy is, a lényeg, hogy megérkezik Ődi. Ődi a legnagyobb fivér, hivatalosan Sütő Ödön, sőt még hivatalosabban Sütő Ödön a neve, mert valahogy meg kell mutatni a körülnyírbált kis hazának, hogy a végekről valóknak mennyivel kékebb a vérük, egyszóval Ődi is Magyarországra érkezik. Nem tudni, a szerelmesek melyike kap észbe előbb, úgy képzelem, egyszerre csapnak homlokukra, s kiáltanak fel: a legidősebb báty – ekkora, történelmileg is igazolt szorultság esetén – helyettesíthet egy atyát. Esetünkben ez azt jelenti, hogy Orosz István Sütő Ödön elé járulva kérheti meg Sütő Flóra Ida kezét. Jó, tudom, az ország nem születik egy csapásra újjá, de az apróságoknak is örvendezni kell. A további nehézségek már szinte elhanyagolhatók. Azt, hogy Sütő Ödönt a lehető legtávolabbi helyre, Szombathelyre szőlítja a kötelesség, szinte szóra sem érdemes. Ha Szombathely, akkor legyen Szombathely. Nagymama csak később, már a vonaton meri bevallani, nem is Szombathelyre utaznak, hanem a mellette levő faluba, tényleg csak egy macskaugrással van odébb, ott lett ugyanis patikus a testvér, de bejön értük kocsival a szombathelyi állomásra, vagy beküldet valakit... Micsoda izgalom. Sütő Flóra Ida a Dóczy egyenruhás, sőt egyenfrizurás fegyelme alól szabadulva cigarettára gyújt. (Kilencvenévesen csak a halál bírja majd kivenni a kezéből.) Nem tudom, végül megmondja-e a falu nevét, vagy csak a helyszínen derül ki, hogy Pornóapátiban zajlik a lánykérés. Tényleg így hívják, sőt a neve már a 13. században is Pornó volt, az apátit csak az apátság fölépülte után biggyesztették hozzá. (Lehetne itt írni az ausztriai Fuckingról, amely állítólag címfestő generációkat tart el, háromnaponta lopják ugyanis el a határfeliratot, vagy a délnyugat-franciaországi Condomról, ahol ugyancsak jól élnek a táblafestők, de nem teszem.) Magyar keblünknek egyébként dagadni illene, Pornóapáti nevének hallatán, hisz a falut a trianoni békeszerződés után Ausztriához csatolták (tán átkerült az apotéka is), ám az ott élők népszavazáson döntöttek úgy, mégis inkább Magyarországon akarnak lakni. Ha már hőseink ott vannak Pornón, a lány-

kéréssel együtt megtartják az eljegyzést is, ám ne gondoljátok, hogy az izgalmas nevű település a továbbiakban kimarad a családrégiéből. Dehogy. 1944 októberében nagypapát, aki még mindig Csépa nagyközség főjegyzője, utasítják, menekítse nyugatra a falu iratait. Pornónál nyugatabbra ebben az országban nem lehet szaladni. Hol másutt, Ödi bácsiék nevezetes patikájában éri utol őket a front, akarom mondani, a felszabadulás. Epilógus gyanánt már csak néhány száraz adat marad. 1921 karácsonyára alighanem elévül a szökevény Orosz István bűne, visszatérhet menyasszonyával Kárpátaljára. Vagy már meg meri kockáztatni a visszaszökést? Izsnyétén (Žnatinó), és persze István napon tartják az esküvőt. 1922-ben megszületik Magdika, aki két év múlva lenne száz éves, de a kettőt sem éri meg. Egy több csecsemő halálát okozó járvány 1923-ban viszi el – nagymama, úgy emlékszem, a „spanyolt” emlegeti. Egyke maradtam – teszi hozzá apám, aki 1925-ben születik. 1939-ben, amikor az első bécsi döntés értelmében Kárpátalja „visszatér”, a 15 éves kamasz a nagyszülőkhöz költözik. A beregszászi gimnáziumban érettségizik 1943-ban. Sütő Duci is menne, Orosz István azonban szkeptikus: a németeket megint meg fogják verni, újra a cseheké lesz Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros. Azt, hogy a Szovjetunióé, ő sem tudja elképzelni. Én csak a szovjet meg az ukrán Kárpátalját ismerhetem. De találok odaát olyan rokont, aki ki se mozdul Barkaszóról, mégis négy ország polgára lehet: az Osztrák–Magyar Monarchiáé, Csehszlovákiáé, Magyarországé, a Szovjetunióé, a sírja meg az ötödikben, Ukrajnában púposodik. Melyikben volt a legjobb, kérdem. Magyarok vagyunk, húzza ki magát büszkén Etus néni, aztán elbizonytalanodva teszi hozzá: de azért a csehek alatt jobban éltünk. Mások is mondják, a falusi gazdáknak jobban ment, terményeiket jobb áron adták el, iparcikkekhez olcsóbban jutottak. Még az izsnyétei pap – a dédnagypapa – nyugdíja is több volt. Magyarellenességet faluhelyen nemigen tapasztaltak, és azt is érezni lehetett, hogy a cseheknél demokrácia van. A barkaszói eset elhíresült: a jegyző irodájába bekopog egy aktatáskás úr, bemutatkozik – magyarul –, hogy ő Csehszlovákia belügyminisztere. Apám apját, Orosz Istvánt, aki szintén falusi jegyző Csépan, akkoriban róják meg, hogy a főispánt nem a községháza előtt, csak az iroda ajtajában köszönti. Etus néni – a másik dédapám (naná, hogy ő is Orosz István) húga egyébként Hruscsovval is levelezik. De ne gondoljatok hosszú levelezésre. Rekvirált házuk ügyében ír neki, állítólag válasz is jön (alig hiszem, hogy maga Nyikita Szergejevics körmöli), amiben persze nincs sok köszönet: sajnos el tetszett késni az igénybejelentéssel. A

Kremlből írt válaszlevél nincs ugyan meg, de pontosan tudom, hogy van megcímezve: Шитев Этел, Баркасово, Закарпатская обл, Мукачевский Район, СССР. Aligha voltak sokan, akik örülni tudtak a Magyarországon kötelezővé tett iskolai oroszóráknak, de a nagyanyám, Sütő Flóra Ida közéjük tartozott, velem címezte ugyanis a borítékokat. Ma is rááll a kezem a cirill betűs szavakra. Ha már szóba került Hruscsov, leírom az odaát terjedő szóbeszédet. Az első titkár 1964-ben fölvetette Kádár Jánosnak, lemondana Kárpátalja magyarlakta területeiről. Azóta kiderült, nem légből kapott a legenda, de Kádár nem merte elfogadni, ahogy attól is megrettent, hogy Hruscsov hazaküldené Rákosit, vagy kivonná a megszálló hadakat. Félt volna egyedül maradni a népével, attól meg pláne, hogy kap a nyakába még vagy százezer nyakas beregi, ugocsai kálvinistát. Orosz Istvánt nem ismerem, két évvel a születésem előtt vitte el a tüdőrák. Egyszer Kecskeméten nagymama mutatott egy párt, az orosz mozi felől mentek az Állami Áruház felé, olyan, mintha mi lennénk, mondta. Én és az uram. Mindig úgy emlegette, az uram, és magázták egymást. A férfi egy fejjel magasabb volt. Talán többel is. Kissé előre kellett hajolnia, hogy kényelmesen foghassa az asszony kezét. Mit írjak még? Évente kétszer-háromszor jutok el a csépai temetőbe, ami kevés ahhoz, hogy eredményesen vegyem föl a harcot a puszpángmolylyal. Most tiszafával próbálkozom. Közönséges tiszafenyő (Taxus baccata). Tudom, semmi köze a Tiszához, de azért mégis...

CSETFALVA

Vári Fábán Lászlónak

*Kíséj el, kérlek, képzeletben
Mezőváriból Csetfalvára.
A Google Earth szerint az útra
rádől sok szilfa s éger árnya.*

*Néhány kis és egy nagy kanyarral
a Tisza mellettünk csobog majd,
a fűzesben fogoly búvik,
fácán riad, s rikolt a fajd.*

*Sáfrány, kikerics, kutyabenge,
nadálytő, galagonya, som,
vackor nő, s kányabangita,
(az Internetről olvasom).*

*Úgy képelem, az út odáig
nem lehet több, talán egy versnyi,
legyen augusztus, menjünk délben,
harangszókor szép megérkezni.*

*A templomkertben pihenjünk meg,
vagy bent a kazetták alatt,
ahol a festett csillagok közt
az idő fordítva halad.*

*Hátradőlök, itt vagyok otthon,
annyira ismerős e hely!
Ne kérdezd hát, mért nem megyek
Csetfalvára már sosem el!*

FINTA ÉVA

ANYÁMAT TEMETIK

*Állok egy Tarkovszkij-filmben.
Anyámat temetik.
Az év utolsó napja.
A fagy felszívta szívünk
a jeges éterig.
Anyámat átadni. Nincsen
hasonló fájdalom.
A katolikus szertartás végtelen.
Dermedünk szélben, fagyon.
A tömeg távolba terjed.
Köd van és zúzmara.
A peremről mozdul egy furcsa
bruegel-i figura.
Nyomorult, kabátja rongyos.
Senki sem ismeri.
Torz arcából jégmadárként
szállnak fel hangjai.
Szent énekek zúgnak fülünkbe.
Egymaga zengeti át
az alkonyi fagyos légen
Isten szent himnuszát.
Szárnyal, gát nélkül verdes
hangja a hantokon.
A tisztaság riadalma
vitorlázik az égig –
csak ember, és nem rokon.*

A TEREMTŐ SZEME

*A Teremtő belezsugorította pillantását egy szemgolyóba,
ez lett a Föld.
Nézi vele a megalkotott univerzum kinövéseit, szemölcsseit
és tündökletes keléseit,
ahogy fortyognak, égnek, viszketnek.
Hűsítő balzsamon töpreng.
És tovább alkot, forgatva egyszemét,
mivel a másik szeme beláthatatlan távolságban
mozgolódik, figyel, elemez
egy másik rajzást.
Ősz van, a szem sárga pontjait elemzi az íriszdiagnosza.
Nincs baj, mondja,
a pontok rövidesen eltűnnek, felszívódnak.*

FÜZESI MAGDA

REGE AZ
ÉGIG ÉRŐ FÁRÓL

*Pár nappal a diktátum után
világgá ment a döbrent nemzet.
Megtörve, megalázva,
mentek, mentek lesütött szemmel.
És akkor Mátyás, a Jégtörő
Isten erdejébe barangolván
találkozott a csüggedt magyarsággal.
Mátyás, Mátyás, szóltak a vándorlónak,
itt ez az égig érő fa,
menj fel Istenhez,
adj számot sorsunkról,
tegyen igazságot,
hiszen meg van írva:
Ha minket elfű az idők zivatarja,
nem lesz az Istennek soha több magyarja.
Mátyás csak nézte a kesergő népet,
de aztán odament az égig érő fához
és lassan kezdett felmászni a törzsén.
Magasabbra, magasabbra,
kiabálták a magyarok,
így nem hallja az Isten.
Jégtörő Mátyás magasabbra mászott,
de újra csak ezt hallotta:
magasabbra, magasabbra,
így nem hallja az Isten.
Mikor már ott állt
a mennyek kapujában,
megszólitotta a Teremtőt:
Uram, a magyarok búslakodnak
rengeteg erdőben,
kifosztották, megalázták,
ebek harmincadjára
vetették országukat,*

*kérnek, tegyél igazságot.
Az Isten kinézett az ablakon,
látta a csüggedt emberhadat,
és elszomorodott:
Jó dolgukban felém se néztek,
most bezzeg várják,
hogy rájuk vessem tekintetemet...
Mátyásnak meg ezt felelte:
Kevélyek voltak a magyarok, magabizók.
Kis országokat látok odalent a földön,
Magyarhon is az én birodalmam.
Megtartom e népet,
mert tényleg meg van írva,
ha elfújja őket az idők zivatarja,
nem lesz soha több magyarom.
Mátyás pedig lemászott a fáról,
elmondta, mit üzent az Isten.
A vének közül valaki megszólalt:
Hát most ezzel menjünk haza?
De azért illendően megköszönték,
hogy szólt az érdekükben.
Tamási Áron még könyvet is írt neki,
hogy ne unatkozzon a zöld fenyvesekben.*

ADAMCSIK KATALIN

A BÍRSÁG

Semmije sem volt, csak a rozoga kis háza, meg a tehene. A férjét régen eltemette, még Csernobil után két évvel. Még ma is élhetne, de behívták. És akit 1986-ban behívtak, annak mennie kellett. Munkásokat szállított: reggel be a zónába, este, munka után pedig a szállásra. Kártérítést ígértek, mikor beteg lett... De az orvosok megállapították, hogy nem a sugárzás okozta a halálát, így az özvegy egy kopijkát sem kapott. Ha mindenkinek, aki a katasztrófa következtében lett beteg, fizetnének, már eladósodott volna az ország... így is el van, nem engedhet meg magának olyan luxust, mint a kompenzáció. Amúgy is... Az nem az Ukrajna hibája, hiszen akkor még a Szovjetunió címere ragyogott felettünk...

Sura néni mégsem panaszkodott. Ott volt az omladozó háza végén egy pár szotek kert, na meg a téhen. Abból a kis tejből és zöldségből sikerült annyit árulni a városban, hogy ne haljon éhen, és ne is fagyjon meg. Mert a minimális nyugdíj, amit kapott, a gyógyszerre sem volt elég. Magas vérnyomás, szívelégtelenség...

– Nem is meglepő ennyi tragédia után – szólta a felcser, mikor rosszul lett a templomban. Majd felírta a gyógyszert, amit a lánya ment el kiváltani.

Amúgy is ment volna, a kis Tárásznak is kell az orvosság. Ha meg tudnák műteni, nem kéne... De ahhoz még nagyon sok pénzre volna szükség. Szerveztek már gyűjtést is, Tánya elment mindenféle segélyszervezethez, de alig pár ezer hrvnya gyűlt össze. Azt meg már rég elköltötték gyógyszerre meg terápiára. Meg aztán az apja is lopott belőle, itatra. Akkor Tánya kidobta a ruháit az utcára. A férj meg összeszedte, és elment. Ennek már fél éve. Azóta Tarasz nem hallott az apjáról, de nem is igen kérdezett felőle. Tánya azt a keveset, amit keres, igyekszik beosztani, hogy legalább gyógyszerre meg ételre fussa belőle a hó végéig.

– Ha nem lenne maga meg a tehene, már éhen haltunk volna! – mondogatja gyakran az anyjának, lesütött szemmel. Mert szégyelli, hogy ilyen helyzetbe kerültek, sajnálja, hogy egy ilyen rongy emberhez ment... Azt is, hogy a fia beteg.

– Most meg még ez a koronavírus is... Már egyéb nem is hiányzott. Most bezárja a rendelőt a fogorvos, nem kell takarító...

– De valami kis pénzt csak ad?

– Nem tudom, anyám, tán a minimálbér hatvan százalékát.
 – Akkor emelek a tej árán... A bolti így is drágább, pedig az tehenet se látott!
 – Akkor meg rajtunk marad... Azt hiszi, hagyják majd árulni? Azt mondják, a piacokat bezárják, talán hónapokra!

– És akkor mit fognak enni az emberek?
 – A szupermarketek nyitva lesznek....
 – Hát ott nem támad a korona?
 – Nem tudom, de ezt hallottam.
 – A tejet muszáj eladni. Én amúgy se a piacon árulok, hanem az út szélén.
 – Biztos arra is van már törvény. Kesztyű meg maszk az biztosan kell, anélkül az utcára se lehet menni.

– Bekötöm a számat a kendőmmel. Kesztyűt meg hoztál a fogorvostól.
 – Csak nagyon vigyázzon, ha jön a rendőr, pakoljon össze! Vigye a tehen papírjait, amit az állatorvos írt!

– Jól van.

– Ha a Jó Isten megsegít, a déli busszal jövök!

– Ha elad mindent, vegyen pár deka cukorkát Tárászknának...

– Mínek mondog, lányom? Tudod, hogy sose jövök üres kézzel...

Valahogy aznap nem ment a tej. Alig sétált pár ember az utcán, pedig Sura néni a piac bejáratánál, a legforgalmasabb helyen árult. De most a piac is zárva. A kapujára ki van akasztva a tábla, rajta csupa nagybetűvel: KARANTÉN.

– Még annyit sem árultam, hogy hazafelé buszjegyet vegyek. Hol van még a cukorka ára? De hát az a szegény beteg kisunokám egész nap arra vár. Reggel még emelni akartam az árán... De már tizenegy óra! 17 hrivnya helyett ma 15-ért adom a tejet.

– Akció! Akció! Friss házi tej 15 hrivnyáért! Jó zsíros, reggeli fejes!

– Hogy a túró mamám? – fordult egy fiatalember a vénasszonyhoz.

– Ma azt is olcsóbban adom – hangzott a válasz.

– Aligha, nagy. Polícia. Meg fogom büntetni Ukrajna büntető törvénykönyvének 43. cikkelye alapján.

– Ugyan már, fiam, ne vicceljen. Maga nem milicista. Nincs is egyenruhája.

– Nem, az nem vagyok. Ugyanis itt nincs milícia. Ebben az országban Policia van. Én pedig civil ruhában vagyok, hogy hatékonyabban leleplezzem az ilyen törvényszegőket, mint maga. Ekkor a zakója zsebéből elővette a jelvényt, majd egy tollat és a büntetőcédulát.

– Fiam, ne büntessen meg! Maszk van rajtam, kesztyű...

– Akkor is tilos itt árulni. Vagy nem tud olvasni, ott a kapun: KARANTÉN!

– Azt hittem, az csak a piacra vonatkozik... Drága fiam.... öreg vagyok, bolond, nincs televízióm, nem hallottam a híreket...

– Neve? Lakhely? – a fiatal rendőr úgy tett, mintha nem is hallaná Sura néni könyörgését.

– Az unokám beteg. Nagyon beteg! A lányommal ketten neveljük, alig jut ennivalóra!

Hallja, fiam? Ne büntessen meg... Odaadom az összes tejet, a túrót, a tejfölt is viheti!

Erre már felnézett a rendőr, és gúnyos vigyorral válaszolt:

– Azt hiszi, Ukrajnában tejjel meg lehet venni a rend őreit?

Sura néni nagyon dühös lett.

– Miért, dollárral meg lehet?

– Az magának úgyszincs... Úgyhogy írja szépen alá, hogy átvette a stráfot, vagy kiírok még egyet, amiért akadályoz a munkavégzésben!

– Fiam. Nekem nincs miből kifizetni. Esküszöm, hogy még a buszra se árultam ma... A falu több mint négy kilométerre van...

– Akkor miért nem ott talál magának kontóst? Miért mászik be a városba a tejével karantén idején?

– A faluban majdnem mindenki tart tehenet. Ott nincs kinek eladni. Könyörgöm magának, büntessen meg mást, olyat, aki gazdag, aki ki tudja fizetni...

– Azt is megbüntetem, ne féljen. Akárcsak magát.

– Az én tehenem egészséges, minden oltást megkapott! Többet nem jövök, csak most engedjen el!

– Írja alá! Most! – ordított a rendőr, akinek elfogyott a türelme.

Sura néni elvette a papírt és elkezdte olvasni.

– Tizenhétezer hrivnya! Fiam, én mióta élek, ennyi pénzt egyben nem láttam!

– Na akkor most fog, amikor befizeti! Ha még egyszer elkapják, még nagyobb lesz a bírság! Vizontlátásra! Egy példányt zsebre tett, egyet Sura néninek adott a büntető cédulából.

A nyugdíjas lába a földbe gyökerezett. Magában ismételte, mint aki nem fogta fel: tizenhétezer... tizenhétezer...

Összepakolta a portékáját, és gyalog indult haza. A súlyos táska véresre vágta a kezét, de ő nem érezte. Minden gondolata csak a büntetés körül forgott. Miből, hogyan fogja befizetni.

– Az ezer liter tej... Naponta 10 litert fejek... De most úgy sem tudom eladni! Még ha el is adnám... enni akkor is kell! Ha meg a tehenet eladom,

miből fogunk élni? Meg az a sok gyógyszer Tárásznak... Úristen, a cukorka! Egész estig sírni fog az a szegény....

Már esteledett, mire hazaért. Tánya meg a kisfiú már a kapuban várták.

– Már indulni akartam a keresésére! Nem járt a busz?

– Mami! Kuku! Kukorka! – szegezték rá egyszerre a kérdéseket.

– Nem árultam semmit... Nem volt buszra, cukorka sincs, ne haragudj, csillagom! – csókolta meg az akkorra már bömbölő kisfiú fejét.

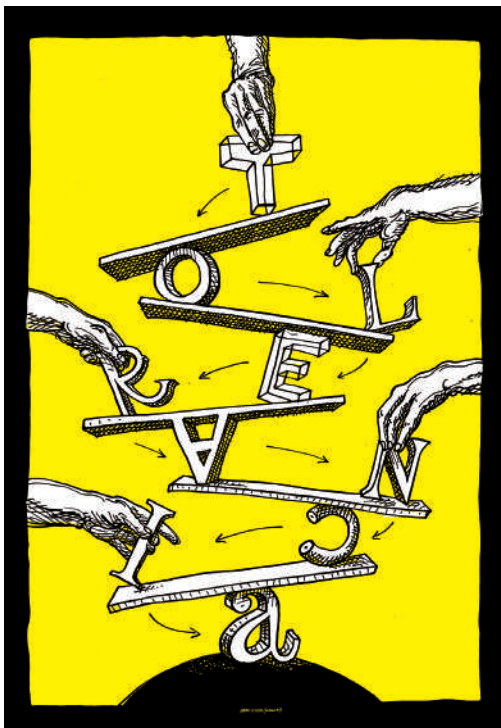
– Hazacipelte ezt a nagy táskát? Hát ez megvan húsz kiló! Véresre vágta a kezét! – hüledezett Tánya.

– Nem baj... Nem fáj... Elfáradtam.

– Menjen, feküdjön le, de előbb egyen. Főztem zöldséglevest.

Sura néni nem válaszolt, csak bement a házba. Lemosta a vért a kezéről, és lefeküdt. Elővette a bírságot a kezéből, és egyre csak nézte, mint aki még most sem hiszi el, hogy ez vele történt. Aztán lehunyta a szemét, és elaludt.

Örökre. Kezében a büntetőcédulával.

GÚZSBAN

(EGY BEREKSZÁSZI SZOBORAVATÓ ÜNNEPSÉG MARGÓJÁRA)

*„Mi arra születünk, hogy értelmet adjunk a magányos anyagnak,
hogy megváltssuk magunkat, mert más értünk keresztre nem feszül.”*

Juhász Ferenc

A szabadság ellentétpárja nem a rabság, hanem a belső nyugalom, a lelki egyensúly hiánya. Bárhová elmehetnénk, és sehová nem megyünk, bármit megtehetnénk, és semmit nem cselekszünk, bármire gondolhatnánk, és semmi kinyilvánítható dolog nem jut az eszünkbe. Ha csak az nem, hogy már nem az vagyok, aki tegnap voltam, de az sem, aki lenni szeretnék. A világ zaja meg olyan, de olyan távoli...

Mi történik, és miért?

Az elidegenedés a cukormázás életérzéssel manipuláló, demoralizáló fogyasztói kultúrától az ember önazonosság-tudatán szöges bakancscsal tapodó diktatúráig bezárólag számtalan kiváltó okra vezethető vissza. Közös vonásuk a természetidegenség. Elértünk oda, hogy nem a természet ölel körbe minket, hanem túliparosodott civilizációnk fojtogatja a természetet. A Természetnek azonban az egyensúlyra törekvés a törvényszerűsége, és önkéntelenül visszaüt, hogy jusson, s legyen helye minden teremtett dolognak a nap alatt.

Nem a hiábavalóságnak élünk.

Szeretnénk hinni.

A költő verset ír, a zeneszerző zenét komponál, a festőművész képet fest. Kultúrára való hajlandóságunkat, és hozzá való készségeinket az ősidők homályából hoztuk magunkkal, hogy általa megkíséreljük versbe szedni a megmagyarázhatatlant, hallatni a hallhatatlant, láttatni a láthatatlant, hogy végső soron el bírjuk viselni az elviselhetlent. Helyünk legyen a nap alatt.

Felavathassunk a szabadságra törekvés mementóját.

Szoborral adózunk a lelki békénkért.

Matl Péter háromalakos szoborkompozíciója az érzelmi hullámmás azon fázisait rögzíti, az elvágyódástól a tehetetlenség érzésen át a magába roskadásig, amit akkor él át az ember, mikor valamilyen oknál fogva elveszti a lelki egyensúlyát, szabadságát. Aktuálisabb alkotást elképzelni se igen lehetne.

Az aggódás, a szorongás és a félelem olyannyira a kárpátaljai magyarság mindennapjaink részévé vált, hogy ki-ki önmagát láthatja viszont a három tölgyfából faragot árnyalakban.

Vírusjárvány, elszegényedés, nyílt magyarellenesség...

Vaslánccá lesz a körülmények szorítása, rideg, ember- és természetidegen valósággá.

Ungváron, Técsőn és Rahón is.

Imádkozunk a megváltásért.

Bartha Gusztáv

NAGY TAMÁS

A FÁK ÁRNYÉKÁBAN

(KOPRIVA NIKOLETT: *AMIRE CSAK A FÁK EMLÉKEZNEK*)

A biopoétika az utóbbi években egyre meghatározóbb szerepet tölt be a nemzetközi és a magyar irodalom alkotásaiban. A posztumán állapot térnyerésével egy alapvető változás körvonalazódik az emberről és annak társas kapcsolatairól, valamint a növény, állat és ember viszonyrendjéről való gondolkodásban. Magyar nyelvterületen többek közt Pataky Adrienn foglalkozik e témával, egyik tanulmányában [1] górcső alá veszi a kortárs magyar líra utóbbi évtizedének biopoétikai irányvonalát. Szakirodalmi áttekintésében említi, hogy a biopoétika sokat merít a bioszemiotikából és a 20. század első felében élt Jakob von Uexküll észt-német biológus, „az ökológia atyja” elképzeléseiből. [2] Andreas Weber biológus-filozófus is részben ezekből indul ki, akinek összefoglaló, *Biopoetics* című munkája 2016-ban jelent meg, [3] ennek egyik alapvetése, hogy csak akkor érthetjük meg a valóságot és magunkat, ha megértjük a biológia költői dimenzióját. Pataky továbbá Francisco J. Varelat hozza fel példaként, aki szintén Uexküll-re épít, amikor kijelenti, hogy minden organizmus alapvetően az indentitás konstituálásának folyamata, [4] vagyis nem stagnáló anyag, hanem rendszer, amely folyamatosan növekszik, alakul.

Kopriva Nikolett első, *Amire csak a fák emlékeznek* című verseskötete 2020-ban jelent meg. Nem szokványos bemutatkozás, még a fentebb említett egyre nagyobb teret nyerő biopoétikai irányzat ellenére sem. A Francisco J. Valera-féle identitás konstituálásának folyamata bontakozik ki a könyvben, ahol fontos szerepe van a megszemélyesítésnek és szinesztéziának, amelyek sűrűn megjelennek a teljes szövegtestben. A kötet négy ciklusra oszlik, amelyek a következő címeket viselik: *A fák ugyanolyanok, Elneveztem rólad egy tengert, Egy éjjel szétesett a ház, Az esőárus*.

Már a kötetcímet olvasva nyilvánvalóvá válik az emlékezés hangsúlyos jelenléte, azonban csak annak fragmentáltságán keresztül jutunk el egy nagyobb összképig: „Amikor az első vonat felé rohantam / emlékem mégis a fákba forrt.” (*Atrajzolt helyek*). Az első, *A fák ugyanolyanok* ciklusban kirajzolódik a versek tere: egy vidéki, falusi környezet, ahol látszólag min-

den statikus. Kopriva mégis fogékony az apró rezdülésekre, amelyek itt történnek. Finom, a részletekre odafigyelő költészet tárul elénk. Lendületes kezdés a *Száradás* című nyitóvers, amely már az első két mondatával megalapozza a könyv hangulatát: „Nevelünk magunkban egy fát. / A bőrünket átluggató ágak beleszakadnak a születésbe.” Ettől kezdve végigvonulnak a fák a kötetben, a lírai én identitása pedig mintha megbomlana helyenként, és többes szám első személyben talán már a magában növekedő fa nevében is beszél. Ezzel egyfajta idegenség érzetét keltve, amellyel több alkalommal közvetlenebb módon is szembesülhetünk: „Évekkel később tűnt fel: / csak a kertben nem vagyok idegen” (*Átrajzolt helyek*); „Idegen kapualjakban eltaposott jégvirágok ... rám nőttek a jégvirágok, / ki van a bőröm alatt(?)” (*Amire csak a fák emlékeznek*); „idegen tájakat látok az ablakon át” (*Álmatlanság*). Ugyanakkor, a szövegben egyre jobban elmélyülve konkretizálódik, hogy a többes szám első személyben megszólalók vélhetően az idegen környezetbe került személyek hangjai. Többnyire a kert és a ház a versek pontos koordinátája, de megjelenik a kocsma, erdő és hegy is mnemotoposzként, ahol a dér és köd visszatérő motívummá válik az egész könyvön keresztül. Ehhez csatlakozik az álom mechanizmusa, amellyel kiegészülve egészen misztikus hangulat teremtődik. A versek előrehaladtával a táj lassan interiorizálódik, tehát előbukkan a belső táj, és ezzel együtt az én-keresés (*Akit hátrahagytunk*).

A második ciklusban megjelenik a tenger és a tenger menti táj a versvilágban, azonban ez nem zárja ki a korábban érzékelt falu, kocsma, kert és ház tereit. Mintha a jelenből indulnánk a múltba, ahol választ kaphatunk az első részben már félig-meddig említett kiszáradt tengerrészre. Csakúgy, mint előzőleg, itt is eljutunk a külső tájból a belsőbe: „Tengerek fakadnak benned. Amikor alszol, / hallom, ahogy homlokod mögött morajlanak a hullámok.” (*Madárraj*); „Nem mondjuk ki: bennünk forr a tenger, / bennünk őszül meg.” (*A levelek sem*). A kötet leghosszabb verse (179 sor), *A hegy csak látomás* néhol kissé zavaros az időkezelés miatt, hiszen a végére teljesen átváltozik visszaemlékezéssé. Mindezt próbálja valamennyire egyensúlyozni az álom jelenléte. Gyakori a természet és az emberi test párhuzamba állítása: „Hajnalban hangosabb a szél, / ereid megfeszülnek – vízre szóródó villámok.” (*Madárraj*), továbbá Walt Whitmannal is találkozhatunk egy szomszédos fán.

A harmadik ciklusban a néhol abszurd történések mellett teljesen kibontakozik az idegenség érzete is. A lírai én itt már elvesztette az erejét az önazonosításra, mivel valaki más is felvette a jellemvonásait: „Lopni

kezdtek egymás jellemvonásait.” (*Az ég cafatokban*). Ez a valaki más pedig feltételezhetően az egyik vershelyszín, a ház lakója. Mindez, és a fizikai enyészet diszkrét bája azt eredményezi, hogy egy éjjel szétesik a ház, új otthonra lesz szükség.

Az utolsó ciklusban egy ösztönös mechanizmussal találkozunk, a család alappillére lesz az önazonosság- és otthon-keresésnek. Megjelennek a családtagok a versekben, gyakran visszaemlékezésszerűen. Ezeknek az otthonosság érzetét adó emlékeknek a helyszíne pedig Munkács, tágabb értelemben Kárpátalja. Fordulópontnak mutatkozik a *Másvilágban* című vers, azonban nem kapunk egyértelmű választ arra, mennyire segít az említett keresésben az emlékezés. Sőt, paradox módon a felejtés kerül középpontba, mintha ez segítene a legjobban a dolgok újradefiniálásában: „Énünk egy idő után önmagát sírja ki, / elapad, mint a patak. / Túl sok halottat halmoztam fel – / kidobálom a pillanataikat.” Ezek a kidobált pillanatok lehetnek azok a pillanatok, amelyekre csak a fák emlékeznek.

Összességében elmondható, hogy Kopriva Nikolett érdekesen vegyíti a biopoétikai jellemvonásokat misztikummal és abszurdummal egy kitaposott tematika mentén. Érdemes lesz figyelni, hogyan fejlődnek tovább ezek a fák.

[1] Pataky Adrienn: *A kortárs magyar líra elmúlt évtizedének biopoétikai irányáról*. Bárka, 2019/1.

[2] A Springer Biosemiotics-könyvsorozatában 2015-ben jelentetett meg Uexküllről egy könyvet: Brentari, Carlo, Jakob von Uexküll. *The Discovery of the Umwelt between Biosemiotics and Theoretical Biology*, Dordrecht–Heidelberg–New York–London, Springer, 2015.

[3] Weber, Andreas, *Biopoetics. Towards an Existential Ecology*, Netherlands, Springer, 2016.

[4] Varela, Francisco J., *Patterns of Life: Intertwining Identity and Cognition*, In: *Brain and Cognition*, 1997/34, 73.

KOVÁCS VILMOS
(1927–1977)

VÉRKERESZTSÉG

*Csattog a korbács, ragyog a rézkereszt,
víz alá görnyed száz pogány háta,
szikrázó kardlap hitetlen vért ereszt
magyari földön a szőke Tiszába.
Ázsia álmát nyögik még a puszták,
de templom épül, feszület, oltár:
Készen a torony, harangját meghúzzák...
Nincs többé Hadúr, s a táltos is holt már.*

*Sápad a főpap, összeség az udvar:
a király titkon még lovat áldoz!
Hát lehet élni a hitet hazudva?
Pogány vagy, uram, a kereszt elátkoz.
Nézz körül: népek sírja itt ez a föld.
S pusztulj, ha nem küld rád intő jelt ez!
Vesszen el ezer, csak néped meg ne öld!
Bocsásd meg, Hadúr, új Isten, kegyelmezz!*

*Riad a puszta, árnyat rejt a lápos,
tűz gyúl az éjben, készül a pompa,
aszott tíz ujjal a bujdosó táltos
dérfehér haját tarkóján befonja.
Bosszúért lázít az ősök törvénye,
esküszik Koppány, hogy Hadúr él még,
gyilkot fest a tűz hajnalba tört fénye,
s vérpiros szüggelyel dől el egy fehér mén.*

*Paripa horkan, tűz villan, nyíl suhog,
álmából felvert rézharang zokog,
jajdul a puszta, titokban elsúgott
ős pogány átkot üvölt a vad torok:
verje a Hadúr, ki hozzá hűtlen,
vesszen, ki bántja az ősi rendet,
kinek nem elég, ha vad és fű terem,
vesszen, kit Hadúr nem hadba teremtett.*

*Lovon a király, csitul az ősi vér,
orcáját festi egy ország lángja,
sürgeti veszély, dobbantja a szívét,
s hőköl a lova zaboláját rágya.
Nézz körül, uram, temető ez a föld.
S pusztulj, ha nem küld rád intő jelt ez!
Vesszen még ezer, csak néped meg ne öld!
S hadd vesszen Hadúr... Új Isten, kegyelmezz!*

*Jajdul a puszta, piroslik a zöld gyepl.
Halálos hörgést hallgat a lápos.
Nincs többé Hadúr... s a győztes új földnek
átadja pogány lelkét a vén táltos.
Így volt ez magyar. Hulltál a keresztért.
És minden fiad új síron nemzett.
És minden kort önvéres kereszttség
jegyében oltott lelkébe a nemzet.*

FERDINANDY GYÖRGY

ÉHÍNSÉG A PARADICSOMBAN

FRANCIA ÍRÁSÁGOM TÖRTÉNETE (2. RÉSZ)

6

Hát csak így. Megírtam tucatnyi novellát, magyarul az otthoni, franciául az új, idegen anyagot. Mert megpróbálkoztam ezzel is: azon a nyelven skribálni a dolgokat, amelyen megtörténtek velem. A tudathasadásnak számtalan variációja van.

Így született meg *Az év egyetlen napja* (*Le seul jour de l'année*), a második francia kézirat. Tizenkét írás, a magányról és a lázadásról: így határozta meg a tartalmat a fülszöveg. Közöttük *A szakadék* (*La Fossé*), amelyet – most látom – máig sem fordítottam vissza magyarra. És hát csupa olyan elbeszélés, amelyet már közölt az *Új Látóhatár* vagy az *Irodalmi Újság*. Tehát kipróbált, feszes szövegek. Újra megírtam, elfranciásítottam őket, emlékszem, nagy élvezettel végeztem ezt az izgalmas, de végső soron mégiscsak öncsonkító műveletet.

Az eredmény olyan volt, amilyen. Egy fokkal mindenképpen jobb, mint az Éhínségben közreadott – magyarul közölhetetlen – kísérletek. Annál nagyobbat csalódtam, amikor kiadóm, Denoël, visszautasította ezt az új kötetet. Pártfogóm, Kanters úr elmagyarázta, hogy egy első könyvet mindenki meg tud írni. Az igazi tűzpróba ezután következik. Valami nagy dobást vártak tőlem, ha lehet, egy regényt. Én azonban bíztam magyar szerkesztőim ítéletében, és felmondtam a Denoëllel kötött – hat könyvre szóló – szerződésemet. „A karrier, amit Önök szánnak nekem – írtam igazgatómnak, Philippe Rossignolnak –, nem érdekel. Nem azért jöttem Párizsba, hogy szériában szállítsam a franciáknak a bestsellereket.”

Szerencsémre Denoël okosabb volt, mint én. Kanters úrék nem bontották fel a szerződésemet.

Az év egyetlen napját elküldtem más kiadóknak is, de mintha összebeszéltek volna, a franciák mindenütt visszadobták. 1956 emléke már elhomályosult, nem érdekelték őket az útpadkára szorult, menekülő életek.

Én pedig komolyan vettem a lázadásomat. Torkig voltam a párizsi polgárokkal, akik – mint mondtam – szemérmetlenül kihasználták, hogy egy hozzám hasonló gyanútlan diák vallomása az ő malmukra hajtja a vizet.

Mindez a gyarmati háborúk idejére esett, és arról, hogy egy budapesti forradalmár nyilvánosan az eltiport népek oldalára álljon, természetesen szó

sem lehetett. Én pedig kőműves és gyári munkás voltam azokban az időkben, arabokkal dolgoztam és feketékkel, a franciák – hogy finoman fejezzem ki magam – nem élvezték osztatlan rokonszenvedem.

Igy történt, hogy leköszöntem. Elfogadtam egy tanári állást a trópuson. Feleségem mellém állt, felszámoltuk a strasbourggi panellakást, eladtam a holmimat. Nem végeztem fél munkát: menet közben harsányan kinevettem tragikomikus francia írószágomat.

A szerződést januárban írtam alá, és július elsején kezdődött a munkaviszonyom. Úgy határoztunk, hogy a bútorok árából valahol Spanyolországban töltsük el ezt a hat hónapot.

Anyósom a lyoni Lycée Lumière-t vezette, nála szálltunk meg első este, útban Barcelona felé. Ott, a leánygimnáziumban ért a hír, hogy *Az év egyetlen napja* elnyerte az Antoine de Saint-Exupéry-díjat.

A kis herceg írója pontosan húsz éve zuhant le, a második világháború utolsó hónapjaiban, és ezt a szomorú évfordulót Lyon melletti birtokán ünnepelte a népes Saint-Exupéry család. Mindez a róla elnevezett díjnak, ha lehet, még nagyobb nyomatékot adott.

Nem lett volna nehéz megszakítanom a spanyolországi utat. Én azonban leszámoltam a franciákkal: még az újságokat se vettem meg, ahol, gondolom, ünnepeltek. Másnap reggel folytattuk az utat a dugig telepakolt Citroën népkocsiban.

Megtanultunk spanyolul, júniusban pedig hajóra szálltunk. A Flandres fedélzetén, Southampton és Vigo között hallgattam meg a kapitány rádióján a beszélgetést, amelyet még Strasbourgban csináltak velem a derék elzásziak.

Az, hogy ezentúl spanyol nyelven írok, ott, a trópusi egyetemen eszembe sem jutott. Pedig Cervantes nyelvét hamar megszerettem, és spanyolul tartottam az előadásaimat. A franciát sem erőltethettem, otthon hiába beszélünk franciául, a spanyol környezetben választott, második nyelvem is hamar megkopott.

A magyar viszont, az anyanyelv, az elárult, az édes – álmélkodva vettem tudomásul – épen, érintetlenül megmaradt. Még megírtam a *Belle époque*-ot (a *Régi, szép idők*) – a kilencnapos hajóutat, de ez volt az utolsó francia szövegem. Ettől fogva végérvényesen magyarul írtam szépirodalmi próbálkozásaimat.

Két évig tanítottam a trópuson. Közben, erre volt jó ez az évad, rendet csináltam a fejemben. Újraolvastam a magyar klasszikusokat, rendszeressé tettem az *Irodalmi Újsághoz* és az *Új Látóhatár*hoz fűződő alkalmi kapcsolatomat. Feleségem révén persze egy kicsit mindig francia maradtam, az Alliance Française-ben Magyarországról, az egyetemen Párizsról tartottam

előadásokat. A latin-amerikai irodalomba éppen csak beleszagoltam, a találkozás García Márquezékkal későbbre maradt.

Két év után visszahajóztunk az óvilágba, Strasbourgban, majd Malagában írtam Remenyik Zsigmond latin-amerikai éveiről szóló doktorimat. (*L'oeuvre hispanoaméricaine de Zsigmond Remenyik*. Mouton, The Hague–Paris, 1975.) Három év ment rá erre a munkára, amit a hollandiai Mouton adott ki. Egy magyar író téblábolása az indiánok között, spanyol nyelvterületen, mindez ékes francia nyelven. Ez a többszörös nyelvváltás akkor még festői újdonságnak számított. Nem véletlen, hogy a kétnyelvű strasbourgi egyetem fogadta el a dolgozatomat.

Remenyik néhány indián tárgyú írását lefordítottam franciára is, de a párizsi kiadóknál sorstársamnak sem volt nálam nagyobb sikere.

Közben, mintegy mellékesen, *Az év egyetlen napját* is kiadattam. Egy párizsi zugkiadónál, akinek imponált, hogy – anno – Saint-Exupéry-díjat nyert ez a furcsa szöveg. (*Le Seul jour de l'année*, Promotion et Edition, Paris, 1967.)

A francia kéziratba beleépítettem első trópusi jegyzeteimet. Az Északra települő Puerto Ricó-iak tragédiáját, az utolsó nemzeti hős, don Pedro temetését, a tanácstalan, magukra hagyott bennszülötteket.

Tulajdonképpen csak most és nem Párizsban nyílt ki előttem „a világ, a nagyvilág”, és én most ezzel a periferikus kiadással akartam „felemelni a kalapácsomat”.

Sikertelenül, természetesen. A lapok a kiadó összefoglalását közölték, érdemben senki sem foglalkozott a novelláimmal. Pedig don Pedro temetése még ma is könnyeket csal a szemembe, és a Szigeten felnőtt új nemzedéknek sem ártana megismerni ezeket a régi dolgokat.

Megőriztem a *Dordogne Libre*, a *République du Centre*, a *Dernières Nouvelles périgeueux-i*, orléans-i, elzászi ismertetéseit. *Az év egyetlen napja* francia változatából ennyi maradt.

Időközben, öt évvel a *Sziget a víz alatt* után, megjelent a *Futószalagon* is, első magyar nyelvű novelláskötetem. Ez már komolyabb fegyvertény volt. A müncheni kiadványnak volt némi visszhangja is: írtak róla a bécsi *Magyar Híradóban*, Münchenben, Párizsban, Lausanne-ban, de még Kanadában és Sao Paolóban is.

Ledoktoráltam tehát. Állást, egyetemi állást azonban – most sem találtam. Nem kapkodtak utánam a francia egyetemek. Három év után, 1969 nyarán, ismét hajóra szálltunk, és én újra elfoglaltam a katedrát Puerto Ricóban, ezen a végső soron mégiscsak barátságos karibi szigeten.

Az amerikai egyetemeken van egy úgynevezett szombat-év. A tanár minden hetedik évben mentesül a pedagógusi teendők alól. Tanul, kutatással foglalkozik, vagy egészen egyszerűen pihen. Én – visszajártam az óvilágba. A családom már odaát élt, én pedig megpróbáltam követni őket.

Ebben az igyekezetemben lehetőségeihez mérten Denoël is segített. Colette Audry, a „Collection Femme” vezetője úgy próbált visszacsalogatni a szépirodalomhoz, hogy – ismerve irántuk való hajlandóságomat – fiatal lányok történetét íratta meg velem. Chica, Claudine és Cali – egy Puerto Ricó-i, egy francia és egy magyar cigánylány, az irodalmi szociográfia hagyományait követve, első személyben mondták szalagra az életüket.

A könyvnek váratlan sikere lett. Még a *Le Monde* is írt róla, ami nem kis dolog. Tízezer példányával ez lett a leggyorsabban elkelt kötetem. Ebben persze az is közrejátszott, hogy 1973-at Galliában töltöttem, és jobb híján a terjesztésre fordítottam a szabad éveimet.

Kilencven könyvbemutatót tartottam, közel háromezer példányt dedikáltam, mert a *Három lány* (*Trois Filles dans le monde*, 1973) mellé egy novelláskötetemet is kiadták a párizsi műhelyesek. Egyetlen csóró könyvvel nem lett volna kifizetődő beutazni a burgundi tanyát körülvevő magyarországnyi területet.

A *Három lány* szép, izléses kötet volt. Colette Audry előszót írt hozzá, a sikeren az ismert író neve is közrejátszott, legalábbis most, utólag, így képzelem.

Sok mindenbe belevágtam. Recenziókat írtam a Szabad Európa Rádióknak, az Ötágú Síp műsorában ismertettem több száz kötetet. Diákcsoportokat kísértem az óvilágba, buszsofőr voltam és idegenvezető. Amikor láttam, hogy minden hiába, nincs hely számomra Galliában, Puerto Ricóban írtam tovább Denoëlnek a könyveket.

Ezek voltak francia íráságom legtermékenyebb évei. 1979 és 1992 között négy elbeszéléskötetemet adták ki a párizsiak. A *Mágneses erővonalakat*, a *Yourit*, az *Hors Jeu*-t, amely ebben a kontextusban körülbelül kipateroltat jelent, és az *Egy befejezett száműzetés* emlékeit. Akkor már Georges Piroué volt az igazgatóm, ő ügyelt rájuk – mint mondtuk: ő gondozta a könyveimet. Sok olvasóm nem volt, Denoël háromezer példányban adott ki. De a kritikai fogadtatásra nem panaszkodhatom. Ezek voltak Milan Kundera és a román Paul Goma éve, a sajtó hármunkból próbált amolyan kelet-európai triót kialakítani.

A nyolcvanas évek elejére a *Le Monde* vasárnapi novellistája lettem, antológiák és folyóiratok közötték írásaimat, a *Nouvelle Revue Française* (az NRF), az *Europe*, a *Nouvelles Nouvelles* és a *Breves*, hogy csak a legis-

mertebbeket említsem. René Godenne már a francia novellairodalom szerves részeként elemezte francia köteteimet.

Úgy nézett ki, hogy rendeződik az életem, ideje volt elpuskáznom az esélyeimet. Már-már ismert voltam és elismert, amikor lépést váltottam, ki tudja, hányadszor életemben. Igaz, hogy a *Három lány* óta ismét magyarul írtam minden dolgozatomat, de senki sem vonta kétségbe, hogy ezek a szövegek végső soron mégiscsak a magyarból lett francia irodalom darabjai. Tény és való azonban, hogy ezek az írások, pontosabban francia verzióik, egyre kevésbé voltak már az én számomra fontosak. Magyar író lett belőlem, lassan, de biztosan. Jellemző, hogy ezekben az időkben már az *Argus de la Presse*-re, a sajtófigyelőre sem fizettem elő. Csak véletlenül tudtam meg, hogy a könyveimnek milyen sajtója van.

Visszhangtalan és magányos, természetesen. Egy olyan magyar író, akinek csak kontroll volt, utolsó simítás, hogy franciául is újraír minden szöveget.

Amikor pedig 1988. február 18-án a Magvető kihozta első magyarországi könyvemet, végképp elvesztette jelentőségét ez az irodalmi kétlakóság. Nem volt értelme tovább erőltetnem francia írószámomat.

Harminc év beidegződéseit persze nem vetkőzi le egyik napról a másikra az ember. Már Magyarországon éltem, de időről időre továbbra is kiadtam egy-egy elfranciásított írásomat. A budapesti Orpheusz Kiadó novelláskötetét (*Entre chien et loup*, 1996) a párizsi In Fine terjesztette francia nyelvterületen, Brüsszelben jelent meg hazatérésem krónikája (*Chronique d'un retour*, Bernard Gilson, 1999), Párizsban, a Castor Astralnál a *Francia vőlegény* (*La Fiancée de l'Est*, 1998) a *Napkeleti menyasszony* megtévesztő címe alatt.

Ezt a novellafüzért Alexis Nolent rendezte sajtó alá. A tehetséges és érzékeny író ráértett a magyar eredeti hangulatára, és végső soron mégiscsak magyaros írásaimból igazi francia szövegeket készített. Csak most fogtam gyanút, negyven év után: lehetséges, hogy a francia olvasó számára mindig szokatlan és furcsa maradt magyarból átírt sokkötetnyi szövegem?

Lefordítottam még a feleségem történetét összefoglaló három hosszú elbeszélésemet. Ez a kisregény megérdemelte volna a franciák figyelmét, de a Szajna partján 2001-ben már nem terjesztette a könyveimet senki. Utolsó próbálkozásom, a félszáz novellát tartalmazó *Hajótörések* (*Naufrages*, 2003) is a budapesti Orpheusznál jelent meg: három és fél száz oldalon.

1956 ötvenedik évfordulójára még megírtam a strasbourggi menekülttábor, a Pourtales-kastély történetét. A regény magyar kiadása el is kelt, de a párizsiakat nem érdekelték az ilyen ősrégi történetek. (*A Pourtales-kastély lakói*, Noran, Budapest, 2005.)

Végül, 2008 tavaszán a párizsi Könyvszalonna megjelent *A bolondok királya* (*Le roi des fous*), apám története. Ezen a kötetben azonban már André Víg, a fordító neve áll a nevem alatt. Nem az én munkám, szégyenkezve nézem. Ezúttal végérvényesen befejeztem francia írószágomat. Úgy jártam-keltem, úgy dedikáltam a Porte de Versailles sátraiban, mint egy előkelő idegen. Néha kicsordultak a könnyeim, de mindent összevetve félelmetesen jól éreztem magam.

Most, amint így összeszedem az emlékeimet, elbizonytalanodom. Valóban francia író szerettem volna lenni, vagy ez az agyszülemény nem kísértett meg csak a kamaszkor eszeveszett álmaiban? Nemcsak arról szólna ez az én történetem, hogy hogyan tanultam meg a túlélést idegen nyelvi közegben, szeretetlenül és magányosan? Más szóval, gyanítom, hogy csak kényszerpálya volt ez az én fene nagy franciaságom. Egy szerep, amit kitaláltam és végigjátszottam húszévesen.

Tény, hogy amint megnyíltak a napkeleti határok, és hazatérhettem, a világ legtermészetesebb módján megtaláltam a magyar irodalomban a helyemet.

„Ton exil est terminé” – véget ért hát száműzetésed! –, írtuk egy strasbourgi diáktársunk, Lajos József fejfájára. Ez a kis mondat jár az eszemben – Albrecht Dezső bácsi, a Duckó mondta ki –, amikor most, fél évszázad után, véget ér az én száműzetésem is.

A régi budai házban élek ismét, ma már csak hajnalban keresnek fel a Szajna-parti társak. Pascal Commere és Georges Londeix, a két íróbarát, aki még Budapesten is meglátogatott. Jorge Edwards, a chilei és Vargas Llosa, akivel Cayeyben, a trópuson és a budapesti könyvfesztiválon is csak kerülgettük egymást, gyanakvó amerikaiak. Jesús Tomé, a kasztíliai költő, mindnyájunk között a legismeretlenebb – és a legnagyobb.

Céline áll a külvárosi pavilon kapujában, Jean-Paul Clébert, Popol lépeget a Lubéron fehér hókoronája alatt. Fejtő Feri most ment el, 98 évesen.

Felkelek, elhessegetem az árnyaimat. Van bőven tennivalóm. Még mindig nem fordítottam le magyarrá a *L'île sous l'eau*-t, első francia írásomat.

Hogy élt egyszer egy kis elzászi diáklány? Állt egy burgundi tanya, ahol elültettem a gyümölcsfáimat, és született három gyerekem? Bujkál bennem valami kis szomorúság, de ez az árny, Elzász és Burgundia határán, már nem én vagyok.

Ezzel a rövid összefoglalóval pedig, azt hiszem, végérvényesen eltemettem francia írószágomat.

GAZDAG VILMOS

A KATONAI SZOLGÁLAT SORÁN JELENTKEZŐ ÁLLAMNYELVI HA- TÁS TÜKRÖZŐDÉSE VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ *TÁBORI POSTA* CÍMŰ REGÉNYÉBEN¹

Bevezetés. A kárpátaljai magyar férfiaknak a katonai szolgálatuk teljesítése során számos olyan nehézséggel is szembe kellett nézniük, mellyel az államalkotó nemzet tagjainak, vagy a Magyarországon élő nemzettársaiknak nem. Sokaknál ugyanis ez az időszak egyben az államnyelv elsajátításának időszaka is. A katonai szaknyelv oktatásának és a hadseregen belül folyó hivatalos kommunikációnak a nyelve értelemszerűen a mindenkori államnyelv, mely természetesen hatással van az anyanyelvi kommunikációra is. A leszerelést követő visszaemlékezésekben, elbeszélésekben megjelenő katonai szakszavak az anyanyelvi ismeret hiányából fakadóan a szolgálat ideje során megtanult szavakkal helyettesítődnek, s így ezek kölcsönszóként a kárpátaljai magyar katonai szleng szerves részeivé válnak, s meghonosodnak a kárpátaljai magyar nyelvváltozatokban is.

Jelen munka egy ilyen típusú visszaemlékezés szépirodalmi megformálásán keresztül próbálja meg bemutatni a kárpátaljai magyarok nyelvében a katonai szolgálathoz kapcsolódóan meghonosodott államnyelvi elemeket. Az érintett mű Vári Fábán László 2011-ben napvilágot látott *Tábori posta* című regénye.

Néhány szó a regényről. A *Tábori posta* Antall István (2011: 82) értelmezése szerint „egyedüláll a magyar emlékezés-irodalomban”, ugyanis „a XX. században, idegen mundérban töltött katonaidőt, annak esztétikai és erkölcsi dilemmáit, a megszállt területről besorozott és birodalmi megszálló

¹ „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

feladatokra kijelölt más országi földre vitt baka sorsát tárja elénk.” Görömbei András (2011: 61) kiemeli, hogy „Vári Fábíán László regényének kitüntető értéke az egyes eseményeknek ez a történelmi összekapcsolása, sorsszerű értelmezése. A regény harmincöt fejezete a bevonulástól a hazatérésig követi Fábíán katonaeletének eseményeit”. Hasonló véleményt fogalmaz meg Csordás László (2012: 120) is, aki hangsúlyozza, hogy „a bevonulás és hazatérés, illetve a két haláleset, az első fejezetben felidézett regrutabúcsúztató után a nagymama előbb megálmódott, később valóban bekövetkező halála és a harmincötödik fejezetben – a hazatéréskor – a nagyapa elhunytának tudatosítása mintegy keretbe foglalja az eseményeket”.

Műfaját tekintve a *Tábori posta* Zelei Miklós (2012: 92) véleménye szerint egyszerű tekinthető regénynek, szociográfiai munkának, illetve emlékiratnak, ugyanis a szerző egy jól strukturált regényfolyam keretein belül „már az utókorban, országok, birodalmak kimúlta után foglalja írásba élete egy részének eseményeit és a hozzájuk való mai viszonyulását, mai értelmezéseit”, miközben „pontos szociográfiai leírások következnek az ellátásról, az életvitelről, a teljesen elfogadott csendőrperturól, arról, hogy az altisztek verik a közkatonákat”. A történelmi hitelességet illetően Pomogáts Béla (2011: 64) rávilágít arra is, hogy az író német földön állomásozó szovjet katonaként szerzett nem könnyű tapasztalataihoz hasonlókat találhatunk Dupka György és Zubánics László igen erősen dokumentált történelmi munkáiban is.

A mű nyelvezete kapcsán Zelei Miklós (2012: 93) azt mondja, hogy a „*Tábori posta*: magyar próza sok-sok orosz szóval, rövidítéssel, mondattal”. Görömbei András (2011: 59–60) ezt kiegészítve megjegyzi, hogy a mű különleges szemléleti értéke az, „hogy érzékletesen mutatja be a különféle nemzeti-ségű katonák életét az orosz nyelvi kizárólagosság közepette. Az anyanyelvhez való bensőséges ragaszkodás számtalan példájával találkozunk a regényben”.

Felmerülhet azonban a kérdés, mit is kell tudni a katonai nyelvről és nyelvhasználatról?

A katonai nyelv, illetve a kárpátaljai magyar katonai nyelvhasználat sajátosságai. Kis Tamás (2004: 15) véleménye szerint a katonai szleng nem más, mint egy foglalkozási alapon elkülönülő csoport szakszlenge, mely „az azonos szakmához tartozó kiscsoport szlengjének speciális szókincséből származik”. Fontosnak tartja megjegyezni azt is, hogy a beszélők katonai szlenggel való kapcsolata értelemszerűen a leszereléssel nem ér véget (Kis 1991: 7). Ez természetesen azt is jelenti, hogy a katonai szleng szókészletének bizonyos része az idő múlásával általánosan ismertté fog válni, hiszen a katonai szolgálatot

teljesített férfiakon keresztül „szinte minden családban hat a katonai szleng különösen a nem katona fiatalok nyelvhasználatára, de még az idősebbek nyelvére is. E csatornákon át a katonai szleng kifejezései, szavai szélesebb körben is ismertekké válnak (Kis 1992: 338). „A katonai szleng a sorkatonák által használt csoportnyelv, melyet el kell különítenünk egyrészt a köznyelvtől és a nyelvjárásoktól, másrészt pedig a hivatalos katonai szaknyelvtől” (Kis 2008: 18). A katonai szaknyelv ugyanis nem más, mint „a katonai élet szükségleteit, a felszerelést, a hadi technikát, a fegyvereket, tehát jellegzetesen katonai fogalmakat megnevező és főleg katonák által használt szakszókincs” (Kis 1988: 32).

A szaknyelv és csoportnyelv fentebb bemutatott különbségététele a határon túli magyar nyelvváltozatok esetében hatványozottan indokolt. Az itt funkcionáló szaknyelveknél ugyanis az államnyelvből fordított szak- és tankönyvek, illetve az államnyelvi oktatás kizárólagossága miatt fokozottan érvényesülnek a másodnyelvi hatások (Balázs 2009: 199). A határon túli magyar nyelvváltozatokban ennek következtében gyakorlatilag eltűnnek a magyar szaknyelvek (Balázs 2003: 9). Különösen igaz ez a határon túli katonai szaknyelvre, hiszen a hadseregben a hivatali érintkezés kizárólag csak államnyelven folyik. A 2019-es nyelvtörvény² IV. fejezet 15. cikkelye, valamint az Ukrajna fegyveres erőiről szóló törvény³ 13. cikkelye értelmében az ukrán fegyveres erők nyelve az államnyelv. De hasonló volt a helyzet a Szovjetunió létezése idején is. Akkor ugyanis a nemzetek közötti érintkezés nyelveként definiált, de lényegében államnyelvi szerepet betöltő orosz nyelv látta el ugyanezt a szerepkört (erről lásd Cserniczkó 2013: 193–233).

A Kárpátalján élő férfiak ennek megfelelően a katonai szolgálatuk idejétől függően (azaz, hogy 1991. előtt, vagy azt követően szolgáltak) orosz vagy ukrán nyelven ismerték meg a katonai szaknyelvet. Fontos azonban megjegyezni azt is, hogy a kárpátaljai magyar férfi lakosság túlnyomó részének lényegében csak a katonai szolgálat idején sikerül használható államnyelvi (orosz vagy ukrán) nyelvtudásra szert tennie (Gazdag 2015: 27).

Erre utal a nyest.hu 2009. november 30-i, *A hadsereg tanítja ukránul a magyarokat* című írása is: „Az ukrán hadsereg számára továbbra is gondot jelent, hogy a Kárpátaljáról besorozott újoncok 20 százaléka nem beszéli az államnyelvet, ezért a magyar és román nemzetiségű regruták zömét a kiképzés során kell megtanítani ukrán nyelvre”.⁴ Az esetek túlnyomó többségében, a

² A törvény ukrán nyelvű szövege megtekinthető: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

³ Megtekinthető: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>

⁴ <https://www.nyest.hu/hirek/a-hadsereg-tanítja-ukranul-a-magyarokat>

taktikai megfontolások mellett ezt azzal is elő kívánják segíteni, hogy a magyar nyelvterületről származó férfiakat valamely belső ukrainai laktanyába sorozták/sorozzák be, ahová a legjobb esetben is csak egy-két magyar nyelvet beszélő személy került. Épp ezért a katonai élethez kapcsolódó magyar nyelvű kommunikációjukat, vagyis az ún. katonai szlengjüket az államnyelvi kölcsönszavak jelentős mértékű használata jellemzi (Gazdag 2015: 28).

Ugyanakkor a kárpátaljai katonai szleng bizonyos szempontból eltér a hagyományos értelemben vett terminustól. A katonai szolgálat idején ugyanis – amiatt, hogy a kárpátaljai magyar férfiaknak ez idő alatt szinte nincs is lehetőségük az anyanyelvük használatára – lényegében nem funkcionál csoportnyelvként. Amennyiben viszont a katonai szlengből elindult szavakon nemcsak a katonaviselt férfiak emlékezetében megőrződő, általuk elterjesztett, a passzív szókinszben meglevő, esetleg a katonai élmények elmesélésekor használt szavakat értjük, hanem a katonai szlengből eredő és a társadalom más csoportjainak a nyelvében meggyökerező kifejezéseket is (Kiss 2008: 16), akkor a kárpátaljai magyar lakosság körében a katonai élethez köthető, de általánosan ismert és elterjedt szavak egyértelműen a katonai szleng körébe sorolhatók.

A katonai nyelvhasználat államnyelvi kölcsönszavai a Táborig postában. Vári Fábrián László az olvasói megértés biztosítása céljával sok helyen zárójeles magyarázatok formájában egyértelműsíti az általa használt kölcsönszavakat. Ugyanakkor fontos azt is megjegyezni, hogy ezek esetében a szerző a latin betűs átírásokat alkalmazza, s ráadásul ezek a magyarázatok nem terjednek ki a teljes kölcsönszó-állományra.

A továbbiakban a regényben előforduló államnyelvi elemek szemantikai csoportokban való közreadására teszünk kísérletet. Ezáltal ugyanis jól kirajzolódnak azok a témakörök, ahol fokozottabb mértékben érvényesül(t) a másodnyelvi hatás.

A szócikkek az alábbi elv szerint épülnek fel: ■ A címszó a maga helyesírási alakjában. ■ Az adott elem szófajának és a nyelvtani szerelésének a (tehát a tárgyragos és az egyes szám 3. személyű birtokos személyragos alaknak – csak a rag formájában történő) megadása. ■ Az adott elemek standard magyar jelentése vagy jelentései. ■ Az átadó nyelvben előforduló cirill betűs alak. ■ A művekből adatolt példamondatok.

Harcászati eszközök, járművek

TZM fn ’-t, ’-ja – ’szállító-rakodó katonai jármű’ < or. *транспортно-заряжающая машина* ← TZM – Egy speciális emelőszerkezettel ellátott

gépkocsi, a *TZM* (tránszportno-zárjáz←sájucsájá másiná – rakétaszállító-át-rakójármű) állott szorosan mellette... [39]

SZOC fn ’-t, ’-ja – ’célkereső-felderítő radarállomás’ < or. радиолокационная станция обнаружения целей ← *СОЦ* – A társai közül kimagasló *SZOC* (sztáncijá obnáruzszenijá celi – célkereső-felderítő radarállomás) személyzete most bontogatta a ponyvát az összecsukott, amúgy hatalmas, hét-nyolc méter átmérőjű parabola-antennáról, ... [70]

Katonai rangok, tisztségek, megszólítások

cserpák fn ’-t, ’-ja – ’merítőedény’; illetve átvitt értelemben a katonaságnál az ’ételosztó személy’ megnevezése is < ukr., or. *чепрак* – Űgyesnek kellett lennie a *cserpáknak* (merőkanál) – olykor így szólították az ételosztót is, – ha nem akarta, hogy bárki elégedetlen legyen a munkájával. [31]

feldser fn ’-t, ’-ja – ’orvossegéd’ Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi előfordulása szó < ukr., or. *фельдшер* – A rendelőben egészségügyi szakközépiskolát végzett, altiszti rangban szolgáló sorkatona, a *feldser* fogadja a beteget. [194; 248]

goszpoda fn ’-t, ’-ja – ’gazda’, illetve megszólításként ’uraim’ < or. *господа* – Megrökönyödve pillantunk össze a sorban, de miután a *goszpodát* fanyar iróniával cifrázza, világos, hogy nem tévedett, szántszándékkal nevezi az eseménytelen, unalmas szolgálatban elpuhult tiszt kar tagjait elvtársak helyett uraknak. [201]

Kede fn ’-t, ’-ja – ’tüzérsztály-parancsnok’ < or. *командир дивизиона* ← *КД* – Nézd csak, a *Kede* idejön. (*Kede* – így emlegettük magunk közt a légvédelmi tüzérsztály-parancsnokát. A név a *komangvir divizioná* rövidítése, betűszó). [52; 55; 58; 71; 82; 100; 117; 136, 204; 205; 213; 228; 254; 255]

kombát fn ’-t, ’-ja – ’ütegparancsnok’ < or. *комиссар батарея* ← *комбат* – Nos, harcosok, gurítsuk csak ki a placra, hadd vegyük szemügyre alaposabban – vetett véget a haszontalan bámészködésnek a *kombát*. [139; 166; 167; 176; 257]

kombrig fn ’-t, ’-ja – ’brigádparancsnok’ < or. *командир бригади* ← *комбриг* – Nem győzöm eleget hangsúlyozni, amit a *kombrig* (mozaikszó – *komangvir brigádi* – brigádparancsnok) már több alkalommal is kifejtett, hogy a harci gépek kezelőinek, meg kell tanulniuk elvégezni egymás feladatát, ... [68; 159; 173; 175; 232]

komisszár fn ’-t, ’-ja – ’biztos [tisztség]; kommunista politikai biztos’; A szó a csendbiztos és a rendőrbiztos megnevezéseként régen a magyar nyelvben is használatos volt < ukr. *комисар*; or. *комиссар* – Pedig hol voltak már akkor a sztálini-hruscsovi idők rettegett *komisszárjai*! [38]

kurszánt fn '-t, '-ja – 'kadét, a tiszti iskola növendéke' < ukr., or. *курсант* – S miközben egymásnak adva át az ülést, a *kurszántok* (szakmai kiképzés alatt álló növendékek) saját szemükkel is meggyőződhetnek a helyes irányválasztásról, ... [74]

major fn '-t, '-ja – 'örnagy' < ukr., or. *майор* – Major Kuznyecovtól, akit hamarosan megismertem, senkinek sem kellett tartania. [38]

mechanik fn '-t, '-ja – jelen esetben 'a rakétahordozó vezetője', a kárpátaljai magyar nyelvvaltozatokban elsősorban 'szerelő' jelentésben használt < ukr. *механік-водій*; or. *механик-водитель* – Na, mi van *mechanikocska*? Megírtad a magyarázatot? – kérdezte, s maró gúnnnyal csavart egyet a *mechanik* kicsinyített alakjának hangsúlyán. [34; 39; 68; 80; 167; 232; 233]

nacsálnyik fn '-t, '-ja – 'főnök; parancsnok' Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi és sajtónyelvi előfordulású szó < ukr., or. *начальник* – Most azonban Klicsnnyikov hadnagy személyében hajcsárt küldött ránk valamely *nacsálnyik* (főnök). [253]

zampolit fn '-t, '-ja – 'szovjet katonai tisztség: a politikai alakulat helyettes vezetője' < or. *заместитель командира по политической работе* ← *замполит* – Szemjonovnak feltűnik, hogy Kuznyecov örnagy, a *zampolit* kiszúrt bennünket, s most felénk igyekeznek. [100; 115; 261; 265]

A katonai alakulatok és a laktanyákban található egységek nevei

divizion fn '-t, '-ja – '(had)osztály' < ukr. *дивізіон*; or. *дивизион* – ... alakulatom, a *divizion* (légvédelmi tüzérosztály) személyi állománya csak egy századnyi... [12; 71; 200; 232; 288]

kaptyor(ka) fn '-t, '-ja – 'élelmiszerek, ruházati eszközök vagy építkezési anyagok tárolására szolgáló raktár a hadseregnél' < or. *кантєрка* – A katonák aztán előhozták a *kaptyorból* (századraktár) *kombinzonjaikat*, a két részes fekete szerelőruhákat, beöltöztek, s nyugodt tempóban elindultak a géppark felé. [36] kaptyorka Akkor közrefogták a zászlóst, s már sodorták a *kaptyorka*, a századraktár irányába. [203]

száncászszy fn '-t, '-ja – 'orvosi, egészségügyi részleg' < or. *санчасть* ← *санитарная часть* – A *száncászszy* mindjárt a kaszárnya közelében álló, közepes nagyságú, vidéki lakóházra emlékeztető épület. [193; 198]

sztolova fn '-t, '-ja – 1. 'ebédlő'; 2. 'étkezde' < or. *столовая* – Annak a hétszáz márkának, amit itt kap a párom, a felét félre tudjuk tenni, mert többnyire mi is a tiszti *sztolovában* étkezünk. [278]

territória fn '-t, '-ja – 'terület' < ukr. *територія*; or. *территория* – ... Silovics zászlós, a gazdasági szakasz parancsnoka minden mobilizálható emberét a *territóriára* irányítja. [110]

tocska fn '-t, '-ja – 'pont, támaszpont jelentésben is' < or. *точка* – Oda-érvén mintha egyszerre keresné mindannyiunk tekintetét, drámai hangon csak ennyit tud mondani: – A *tocska* ég. [52; 53; 55; 58; 71; 288]

várta fn '-t, '-ja – 'örhely' < ukr., or. *варта* – De ki mondja ezt? Egy *vártára* állított fegyvertelen baka? [204]

Használati tárgyak

brezent fn '-t, '-ja – 1. 'vízhatlan ponyva'; 2. 'sátorlap' < ukr., or. *брезент* – Mert jó anyag ugyan a *brezent*, különösen a vízzel szemben hatékony, ellenben – volt már hozzá korábban szerencsénk – a tűznek kiváló szövetségese. [206]

csajka fn '-t, '-ja – 'a katonaságnál használt bádóg vagy alumínium edény' < or. *чайка* – A sátrak és hátizsákok rejtekéből előkerülnek a *csajkák*, a csizmaszárból a kanalak, s körülálljuk a nyílt terepen felállított asztalokat. [226]

csetuska fn '-t, '-ja – 'régiori orosz úrmérték'; 1 csetuska = 246 milliliter, illetve az ez alapján méretezett alkoholos italok üvege < or. *четышка*, illetve or. köznyelvi *чвертышка* – Érzi, hogy józanodnia kell, de most még csak mértékkel, nem egyszerre, ezért a biztonságos átmenet végett nadrágja zsebében bontatlan *csetuskás* (negyedliteres) üveg dudorodik. [214]

rázvagyáscsij fn '-t, '-ja – '(katonai) felvezető, illetve átvitt értelemben merőkanál is' < or. *разводящий* – ... a felvezetőnek (*rázvagyáscsij*) becézett hosszú nyelvű merőkanalat néhányszor megjáratta a sűrűjében, majd megmerítve az elé tartott csajka mély öblébe fordította tartalmát, a megszokott káposztalevest. [97]

tombocska fn '-t, '-ja – 'éjjeliszekrény' < ukr., or. *тумбочка* – A csizmám kissé poros, de a bejáratnál a napos *tombocskájában* (kis éjjeliszekrény) állandóan ott a kefe és a boks. [67]

trosz fn '-t, '-ja – 'sodort drótkötél' < ukr., or. *трос* – Rendben, akkor hozd a *troszt*. Kalinyin fog bevontatni. [24]

A katonai öltözék tartozékai

gimnasztyorka fn '-t, '-ja – 'ingzubbony' Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi előfordulású szó < ukr. *гимнастёрка*; or. *гимнастёрка* – A levelet a *gimnasztyorkám* (zubbony) oldalzsebébe csúsztattam. [29]; Gimnasztyorkája felső gombja hanyagul kigombolva, szétnyíló gallérján virít a frissen felvarrt gyolcsbetét. [42; 127];

kombinzon fn **'-t, '-ja** – 'kezeslábas' < ukr. *комбінезон*; or. *комбинезон* – A katonák aztán előhozták a *kaptyorból* (századraktár) *kombinzonjaikat*, a két részes fekete szerelőruhákat, beöltöztek, s nyugodt tempóban elindultak a géppark felé. [36; 38; 40; 111; 118; 147]

májka fn **'-t, '-ja** – 1. 'trikó'; 2. 'sportmez' < ukr., or. *майка* – Amint látom, a levetett téli alsóöltözék helyett most kapjuk meg a nyári viseletnek megfelelő *májkákat*, azaz a fehér vagy világosszürke atlétatrikókat és a fekete klottgatyákat. [165]

pilotka fn **'-t, '-ja** – 'katonai (tábori) sapka' < ukr. *пілотка*; or. *пилотка* – Kéznél van szerencsére a *pilotka*, az ellenző nélküli tábori sapka, s azzal csapodssuk magunkról és egymásról a port. [219]

Élelmezéssel kapcsolatos megnevezések (ételek, italok)

borscs fn **'-t, '-ja** – 'borscsleves; ukrán céklaleves' < ukr., or. *борщ* – Az első fogás általában *borscs* volt, amelybe jó sok csont belefőtt. [31; 128]

burjácska fn **'-t, '-ja** – 'cukorrépából készült pálinka' < az or. *буряк* származékaként – Eleinte azt hittem, hogy a kibírhatatlan ízű *burjácska* (répápálinka) miatt mennek, mely egy rendes szemjonovkai házban, mint beszélük, vizesvödörben áll a negyedliteres bádögbögre hűsége társaságában. [88]

kiszel fn **'-t, '-ja** – 'gyümölcskocsonyából készült ital' < or. *кисель* – A harmadik edényben ezúttal *kiszel*, liszt és gyümölcskocsonya keverékéből főzött ital párolog. [97; 98; 226]

sámpánszki főnevesült melléknév **'-t, '-ja** – 'pezsgő' < ukr. *шампанське [вино]*; or. *шампанское [вино]* – Az ülés alatt mindig tartottam egy üveg *sámpánszkit*, a kesztyűtartóban két poharat, meg valami csokoládét. [125]

tusonka fn **'-t, '-ja** – '[párolt] konzervhús; pörkölt' < or. *тушєнка* – Ebéd táján a raktárvezető két doboz *tusonkát* (párolt marhahúskonzerv) és egy kétkilós, mélyen bevagdalt fekete kenyeret tett elénk. [239; 241]

váfli fn **'-t, '-ja** – 'ostya(szelet)' < ukr., or. *вафля* – Az ugyan teljesen világos, hogy a *váfli* magyarul nápolyi szeletet jelent, ... [69]

Vegyianyagok

antifriz fn **'-t, '-ja** – 'fagyálló (folyadék)' < ukr., or. *антифриз* – Valóban beszélték olykor, hogy a gázálc szénzűrőjén átengedett magas alkoholtartalmú *antifriz* iható, de hogy a bajtársak közül valaki megkóstolta volna, arról nem tudok. [17]

konsztalin fn **'-t, '-ja** – 'nátronbázisú kenőanyag' < ukr. *консталин*; or. *консталин* – ... a mérsékelt katonahumor szerint a futómű kenőanyaga

nem a *szolidol* és a *konsztalin*, amint a kiképző ezredben tanították, hanem egy sokkal természetesebb anyag: a sár. [119]

szolidol fn '-t, '-ja – 'mészbázisú zsír, kenőanyag' < ukr. солидол; or. солидол – A mérsékelt katonahumor szerint a futómű kenőanyaga nem a *szolidol* és a *konsztalin*, amint a kiképző ezredben tanították, hanem egy sokkal természetesebb anyag: a sár. [119]

szpirt fn '-t, '-ja – 'szesz, alkohol' < ukr., or. *цнупм* – A *szpirtben* tartósított bogyók leverték a hőmérsékletét. [250]

A katonai élethez kapcsolódó tevékenységek

dembel fn '-t, '-ja – 'leszerelés (a hadseregtől)' < or. *демобілізація* vagy *дембель* ← *ДМБ* – A dembel egyik legfontosabb rekvizituma az emlékalbum. [281] Ez a betűszó kimondva „de-em-be”-nek hangzik, feloldva pedig demobilizációként értendő. [281]

demobilizoválni ige – 'leszerelni (a hadseregtől)' < ukr. *демобілізувати*; or. *демобілізувати* – Én három éve *demobilizováltam* (leszereltem) a seregből, és itt maradtam Embában. [243]

karaul fn '-t, '-ja – '(dís vagy fegyveres) őrség' < ukr., or. *караул* – ...közölte Kondratyenkóval, hogy helyettem keresnie kell valaki mást a *karaulba* (fegyveres őrség). [264; 268]

proverka fn '-t, '-ja – 'ellenőrzés, vizsgálat' < or. *проверка* – ...a szeptember, mint eddig minden alkalommal, ismét meghozza a *proverka*, az elkerülhetetlen őszi ellenőrzés idejét. [199]

ucsebka fn '-t, '-ja – 'képzés, tanulás; féléves katonai kiképzés' < or. közny. *учебка* – Hát akkor bizonyítsuk be, fiúk, hogy mégiscsak jó volt valamire az *ucsebka* (féléves katonai-szakmai előképzés)! [222]

A regényben előforduló további kölcsönszavak

konyec fn '-t, '-ja – 'vége' < or. *конец* – Ha vége, hát vége. Csakhogy a sokféle tekintetben gazdag orosz nyelv itt nem a *konyec* (vége) kifejezést alkalmazza, hanem a seregben jóval népszerűbb és kifejezőbb szinonimáját, a magyarra le nem fordítható *pizgyec*-et. [273]

mologyec mn – 'ügyes fiú, derék legény' < ukr. *молодець*; or. *молодец* – Derék legény vagy, fiam, *mologyec*! – zengett a felelet, ... [176; 224]

pizgyec fn '-t, '-ja – 'vég; vége vminek' < ukr., or. *пиздец* – Ha vége, hát vége. Csakhogy a sokféle tekintetben gazdag orosz nyelv itt nem a *konyec*

(vége) kifejezést alkalmazza, hanem a seregben jóval népszerűbb és kifejezőbb szinonimáját, a magyarra le nem fordítható *pižgyec*-et. [273]

rajon fn '-t, '-ja – 1. 'járás'; 2. 'kerület, körzet' < ukr., or. *район* – ... a berdicsevi kiképzőezredben már találkoztam egy kelet-kazahsztáni ujjurral, aki lakóföldjét, mint ujjur *rajont* (járás – kisebb közigazgatási terület) emlegette, ... [242]

stampolt mn – 'sorozatgyártásban készült' < ukr., or. *штампований* – Szabadidőmben ugyanis órákat javítok, mert a mi szerkezeteink még mindig többet érnek a németek olcsó, *stampolt* óráinál... [176]

szprávka fn '-t, '-ja – 1. 'igazolás'; 2. 'tudakozódás, érdeklődés' < or. *справка* – A szóláshasonlat szerint a rangjelzés nélküli *hohol* (ukrán) annyit ér, mint a *szprávka* (igazolás) pecsét nélkül. [273]

verszta fn '-t, '-ja – 'régii orosz mértékegység a távolság mérésére, 1 verszta = 1 066,781 méter' < or. *верста* – Hát érdemes hét *versztát* talpalni azért, hogy *kiszellel* kortyoljuk tele a bendönket? [227]

Az államnyelvi hatás más típusú megnyilvánulásai a regényben. A kárpátaljai magyarok beszédében más, az erős másodnyelvi hatásra utaló jelenségek is megfigyelhetők. Ezek közül a leggyakrabban az úgynevezett kódváltás vagy kódkeverés jelenségével lehet találkozni, igaz, ennek a használata sokkal ritkább a kölcsönszavakénál, mivel a kárpátaljai magyarok túlnyomó többsége egy homogén tömbön belül él (erről lásd pl. Beregszászi 2004). A kódváltás jelensége nem más, mint a beszélők által egy interperszonális szituáción, vagy akár egy mondaton belül alkalmazott váltás az egyes nyelvek vagy nyelvváltozatok között. Márku Anita (2008: 101) véleménye szerint a kódváltásnak elsősorban nyelven kívüli okai vannak: a szituáció, a beszélők személye, egynyelvűek jelenléte, a nyelvtudás, a kontextus stb. Ő a magyar és a nemzetközi nyelvészeti szakirodalom alapján a kódváltás következő típusait különíti el (vö. Márku 2008: 101–135; 2009: 108): 1. Kontextuális a kódváltás akkor, ha kiváltó oka a nyelvi hiány, nyelvi deficit, lapszus, a nyelvtudás hiányossága, funkciója pedig ezek megszüntetése. Ide sorolandó az anyanyelvi beszéd során alkalmazott másodnyelvi kitöltés, idézés, kiváltás és kötés, fordítás, ismétlés, magyarázat, közbevetés, személyes/objektív álláspont kinyilvánítása. 2. Metaforikus a kódváltás, ha funkciója a saját- vagy az idegen/másodnyelvhez, illetve annak beszélőihez való attitűd, viszony kifejezése, vagy ha a kontextusnak szimbolikus jelentése van. A metaforikus kódváltás szolgálhatja a szolidaritás, a kizárás, a státuszemelés,

a nyelvi ellenállás, a bizalmasság, az érzelmi és nyelvi nyomaték kifejezését, illetve funkcionálhat a nyelvi játék eszközeként is. 3. Szituatív kódváltás a mindenkori kommunikációs helyzet nem nyelvi körülményeitől (például a beszédhelyzet megváltozása, a beszédtema, a partner vagy partnerek cserélődése, egynyelvűek jelenléte) meghatározott kódváltás.

A kárpátaljai magyar közösségben a kódváltás fentebb idézett számos típusa közül az idézés fordul elő a leggyakrabban, mellyel a beszélő a korábban más nyelven elhangzott párbeszédet felidézi, szavainak alátámasztására használja, mintegy személyesíti, hitelesíti mondanivalóját (Csernicskó 2003: 122).

A *Tábori posta* szövegében is számos példa található a kódváltás jelenségére, melyeket az orosz nyelvben kevésbé jártas olvasók számára a szerző zárójelben magyarra fordítva egyértelműsít. A továbbiakban a területi korlátokra való tekintettel csak néhány kiragadott példa segítségével szeretném a kódváltások előfordulását illusztrálni.

Kiemelem magam én is az ülésből, határozott mozdulattal elkapom a kezét, s ráordítok: *Igyi obratno, tovaris sztársij lityinánt!* (Menj a helyedre, főhadnagy elvtárs!) [14]

– *Vot vigyis? Flázsok mnye pomjál, ti presztupnyij element... flázsok mnye pomjál...* (Látod, szétronsoltad a zászlócskám, te bűnöző elem... Szétronsoltad a zászlócskám ... [76]

És ugyancsak kedveltek ilyenkor a durva szövegű népdalparódiák, melyek – szerintük – olykor így panaszkodnak: *Oj, nye zsmi menyjá do bjárjodzi, uberi ruku ot pjázdí!* (Aj, ne szoríts úgy a nyárfához engem, vedd el a kezed a pinámtól!) [103]

– *Nu ti, bljagy, uzse pjáty minut sztoju i szmotrju, kák szpis!* (Azaz: A kurva mindenségét, már öt perce állok, s azt nézem, hogy alszol!) [114]

– *Oj, kákájá protyivnájá, nye ljotnájá págodá!* (Micsoda ellenszenves, repülésre alkalmatlan idő!) [138]

– *Dljá nász golij torsz, á on v sinyelje drozsit, jibi jevo máty!* (Nekünk kötelező a meztelen felsőtest, ő meg a köpönyegben vacog, hogy bassza az anyját!) – elégedetlenkedett a közelben valaki. [157]

A kölcsönszavak és kódváltások jelensége mellett ugyancsak az államnyelvi hatás eredményeként tekinthetünk (erről lásd. Gazdag 2015) a fizetőeszközök megnevezésére, mely természetesen ugyancsak előfordul a regény szövegében. Következzen néhány példa a Szovjetunió hivatalos fizetőeszközének, azaz a *rubelnek* az előfordulására: Egyetlen rakéta, egyetlen megsemmisítő eszköz nyolcvanezer *rubeljébe* kerül az országnak.

[22]; A katonakönyvek borítói alól itt is, amott is előkerültek a féltve őrzött Lenin-fejes bankók, a vasúti büfékben söre és egyéb csemegékre váltható piros hasú *tízrubelesek*. [208]; Azt mondják, a rakéták darabja nyolcvanezer *rubel*, és ez nagyjából tíz traktor ára. [225];

Összegzés. Vári Fábián László *Tábori posta* című regénye a történelmi hűség mellett a kárpátaljai magyar férfiak katonai élettel kapcsolatos megnyilatkozásaiban jelentkező államnyelvi hatást is hűen ábrázolja, megjelenítve azokat a nyelvi sajátosságokat (kölcönszavakat, kódváltásokat), amelyek szorosan kötődnek a hadseregben szerzett (nyelvi) tapasztalatokhoz.

IRODALOM

Antall István 2011: Harag és elfogultság nélkül. (Vári Fábián László *Tábori posta* c. Regényéről). *Együtt. A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata*. 2011/2. szám. 82–84.

Balázs Géza 2003: Euroterminológia és a magyar nyelv. Szaknyelvi kommunikáció és nyelvstratégiai munka. *Magyar Orvosi Nyelv* 2003. évfolyam 1. szám. 9–12.

Balázs Géza 2009: Szaknyelvi nyelvhelyességi ajánlások. In. Bősze Péter (szerk.) *A Magyar Orvosi Nyelv tankönyve* Medicina Könyvkiadó Budapest 2009. 197–211.

Beregszászi Anikó 2004: A kárpátaljai magyarok kódváltási szokásairól. In. Beregszászi Anikó és Csernicskó István szerk. *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Ungvár: PoliPrint, 36–44.

Csernicskó István 2003: A kódváltás. In. Csernicskó István (szerk.): *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 120–125.

Csernicskó István 2013: *Államok, nyelvek, államnyelvek*. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010), Gondolat kiadó, Budapest

Csordás László 2012: Katonának lenni idegenben. Vári Fábián László: *Tábori posta* (Szovjet mundérban Poroszföldön). *Hitel. Irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat*. XXV. évfolyam. 3. szám. 2012. március. 120–123.

Gazdag Vilmos 2015: A kárpátaljai magyar nyelvhasználat orosz/ukrán kölcönszavai. *Zempléni Múzsá: Társadalomtudományi és Kulturális Folyóirat* XV. évf. 4. szám, 25–30.

Görömbei András 2011: Vári Fábán László: Tábori posta. *Együtt. A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata*. 2011/4. szám. 59–61.

Kis Tamás 1988: Hány katonai nyelv van? *Igaz Szó* 33. évf. 7. szám. 32

Kis Tamás 1991: Így szól az iszapszemű mélytengeri rája. *Népszabadság*, 49. évfolyam, 1991-10-16 / 243. szám. 7.

Kis Tamás 1992: *Bakaduma. A mai magyar katonai szleng szótára*. Zrínyi Kiadó, Budapest.

Kis Tamás 2004: A szleng fogalmáról. *A Hét, közéleti és művészeti kritikai lap*. 2. új évfolyam, 51–52. szám. 14–15.

Kis Tamás 2008: *A magyar katonai szleng szótára*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.

Márku Anita 2008: *Érvényes történetek. Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében*. Monográfia. Rákóczi-füzetek XLVIII. PoliPrint Kft. – KMF, Ungvár – Beregszász.

Márku Anita 2009: A kárpátaljai magyarok kétnyelvű nyelvhasználata pszicholingvisztikai megközelítésben. In: Karmacsi Zoltán és Márku Anita szerk. *Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században*. Ungvár: PoliPrint, 107–112.

Pomogáts Béla 2011: Magyar régiók - egységes magyar irodalom. *Nyelvünk és Kultúránk. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának folyóirata*. 41. évfolyam, 2011/3. 59–65.

Zelei Miklós 2012: Vári Fábán László: Tábori posta. *Kortárs. Irodalmi és kritikai folyóirat*, 2012/4. 92–94.

DUPKA GYÖRGY

KÁRPÁTALJAI NŐK A GUPVI ÉS GULÁG TÁBOROKBAN

(FOLYTATÁS)

7. AKIKET SZOVJETELLENES TEVÉKENYSÉGÉRT GULÁG-RABSÁGRA ÍTÉLTEK

Ungváron a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke, az ungvári Rendkívüli Bíróság, a Kárpátaljai Területi Bíróság 1945-1949 közötti elítéltek listáján német nemzetiségű, de magyar gyökerekkel rendelkező nőket is találhatunk, akiket a SZMERS kémelharító osztály, az NKVD kihallgatótisztek nyomozati anyaga alapján az 54. paragrafus pontjaira hivatkozva 3-5-8-10 évi javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték.

Kaincz Borbálát (Munkács, 1919) például a SZMERS nyomozói 1945 tavaszán tartóztatták le és német kémnek nyilvánították. Mint nemkívánatos személyt, a gorlovkai szénbányába küldték kényszermunkára. 1952 tavaszán szabadult.

Kaincz Margitot (Pósaháza, 1925) mint megbízhatatlan személyt 1946. március 6-án a nyugat-szibériai Tyumeny városába többedmagával jóvátételi munkára vitték. Ott a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke 10 évi javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. 1956. január 16-án térhetett haza, lakhelyül Magyarországot választotta.

Killiman Józsefné Weinrauch Anna (Huszt, 1920) huszti varrónőt és férjét szovjetellenes agitációért letartóztatták az NKVD nyomozó tisztjei. Ungváron a szovjet katonai törvényszék 1946. április 11-én az 54. paragrafus (4). (11). pontjai alapján 8 évre ítélte. Büntetését a kelet-szibériai Irkutszki területhez tartozó Tajset és a Bratszki vidéki lágerekben töltötte le. 1954. február 14-én szabadult és a Krasznojarszki vidéki Kazacsinszkoje járásban élt száműzötként. A száműzetésből Husztra 1956 júniusában térhetett haza. 1966. február 11-én rehabilitálták.

Weinrauch Annát (apja György) (Huszt, 1920) szintén szovjetellenesség vádjával 8 év szabadságvesztésre ítélték el 1946. április 14-én. 1956-ban rehabilitálták.

Gerhardt Uljana (Kristoforivna) (Huszt, 1919) huszti lakost, a politikai vonalon kegyvesztett hivatalnokot 3 év szabadságvesztésre ítélték el 1947. október 28-án. 1992-ben rehabilitálták.

A legidősebb politikai elítélt a 61 éves **Szاهر-Schönborn (Difturt) Lujza Donaldivna bárónő** (Németország, Drezda, 1888) gazdálkodó (7 ezer ha, ebből 25-30 ha szántó, a többi erdő), aki a szolyvai járási Bereznek, majd Kerecke lakosa.

A koholt vádak alapján a Nemzetbiztonsági Minisztérium Kárpátontúli Területi Igazgatóságának Szolyvai Körzeti Osztálya 1949. március 22-én letartóztatta a szovjetellenes tevékenységgel vádolt bárónőt, akit a BM Ungvári Városi Igazgatóságának 1. számú börtönében fogva tartottak.

Az első kihallgatási jegyzőkönyvet 1949. március 25-én Gurjev főhadnagy vezette. Részlet a vallomásból: „...A szovjethatalom Kárpátontúli területen való létrejöttét követően, a letartóztatásom napjaim a Kárpátontúli területi, Szolyvai járási Kereckén éltem, és a saját gazdaságomban dolgoztam. **Metelkánics László – Vaszilij Mihajlovicsnál**, ugyanezen község lakójának házában laktam. (...) Én személyesen sem a szovjethatalom, sem az általa foganatosított intézkedések ellen nem folytattam propagandát, és a falubeliekkel semmilyen politikai témát a beszélgetésekben nem érintettem...”¹

Ungváron a vizsgálati fogságban 1949. március 31-én ugyancsak Gurjev főhadnagy tollából keletkezett a második kihallgatási jegyzőkönyv. Részlet a vallomásból: „...Az ellenem felhozott, az Ukrán SZSZK Büntető törvénykönyve 5 szakasza (10) bekezdésének 1) pontjába ütköző bűncselekmény elkövetésében, nevezetesen abban, hogy úgymond, ellenségesen viszonyultam a szovjethatalomhoz, 1946 és 1948 között szovjetellenes agitációt folytattam a falubeliek között, és rágalmaztam a szovjet valóságot, dicsérve eközben a tőkés országok életkörülményeit – nem érzem magam bűnösnek, mert a falubeliek között nem folytattam semmilyen agitációt. (...) Miután Kárpátontúli Ukrajna területéről elkergették a magyar megszállókat, és az újra egyesült az Ukrán SZSZK-val, én, miután nem kívántam elhagyni Kárpátontúli területet, itt folytattam életemet, bár a magyar megszállók elűzését követően a korábban a tulajdonomat képező csanaki (Szolyvai járás) birtokot államosították, és ott jelenleg állami szanatórium működik. Én ennek ellenére Kárpátalján maradtam, és a falubeliek között semmilyen szovjetellenes propagandát soha nem folytattam.”²

¹ Szám: 300. Ukrajna Állami Nemzetbiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Igazgatóságának Archivuma, F. 7, op. 1, ügyiratszám: 2165-sz, p. 17-21. Eredeti. Kézírás.

² Szám: 301. Ukrajna Állami Nemzetbiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Igazgatóságának Archivuma, F. 7, op. 1, ügyiratszám: 2165-sz, p. 23-24. Eredeti. Kézírás.

1949. május 12-én a bárónő büntetőügyében megszületett a vádemelési javaslat, amelyet Nyomozati ügyszám: 2261 alatt **Cserneckij** ezredes, az Állambiztonsági Minisztérium Kárpátontúli Területi Igazgatóságának vezetője hagyta jóvá.

A vádemelési javaslat előterjesztése így hangzik: az Ukrán SZSZK Btk. 54. szakasza (10) bekezdésének 1) pontjába ütköző bűncselekmény elkövetésével vádolt **Sacher–Schönberger–Ditfurth Luisella Donaldovna**. Az ügyben lefolytatott vizsgálat alapján azzal vádolták, hogy „mint földbirtokos, kegyetlenül kizsákmányolta a parasztokat, adókkal és az általa a birtokon meghatározott rend megszegéséért kegyetlen büntetésekkel sújtotta, a parasztek körében szovjetellenes agitációt folytatott, amely a kolhozépítés megghiúsítását célozták, a szovjet valóságot illetően rágalmozó kitalációkat terjesztett, tehát elkövette az Ukrán SZSZK Btk. 54. szakasza (10) bekezdésének 1) pontjába ütköző bűncselekményt.

Az Ukrán SZSZK Be. 201. szakasza értelmében a Sacher-Schönberger-Ditfurth Luisella ellen folyamatban lévő büntetőügyben a vádemelési javaslatot, nevezett bíróság elé állítása céljából a Kárpátontúli Területi Ügyészségnek megküldeni³ javasolták.

A szovjetellenes tevékenység vádjával **Sacher–Schönberger–Ditfurth Luisella Donaldovna** bárónőt 1949. május 20-án a Kárpátaljai Területi Bíróság 10 évi GULÁG-javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A GULÁG egyik női lágerébe került. Sorsa ismeretlen. 1992-ben rehabilitálták.⁴

8. A KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁGOK NÉMET LAKOSSÁGÁNAK ETNIKAI ALAPÚ REPRESSZIÓJA

*„Anyám, ha látnád...
Rab módon élni
Mindenből kifosztva,
Mint gonosz kezek által
Átvagdalt gyümölcsfa.*

³ Szám: 302. Ukrajna Állami Nemzetbiztonsági Szolgálata Kárpátaljai Igazgatóságának Archivuma, F. 7, op. 1, ügyiratszám: 2165-sz, p. 68-69. Eredeti. Kézírás.

⁴ *Rehabilitovani isztorieju* (Rehabilitálta a történelem) Zakarpatszka oblaszty. Knyyiga persa, Vat Vidavnicstvo Zakarpattye, Uzsgorod, 2003 p. 628. old.

*Anyám, ha látnál,
Tudom, megsiratnál.
Tudom, hogy a lelkem
Lelkessel takarnád.
S zokognál úgy,
Hogy még a szíved is
Tudom, megszakadna.”*

Egy magyar „malenkij robotra” hurcolt fogoly nő verses leveléből idéztem, amelyet édesanyjához írt. A mérhetetlen női fájdalom sugárzó részlet 1946-ban, valahol a Szovjetunió egyik munkatáborában keletkezett, melynek szerzője a bodrogkisfaludi **Kocsis Mária**, tőle a verőcei Suskó Margit jegyezte le.⁵ A vers írójának sorsában ezek osztoztak.

Történetük akkor kezdődött, amikor a Kreml urai kiagyalták a jóvátételi rabszolgamunkát, és lavinaként indította el a férfiak mellett a női tragédiák végelláthatatlan sorozatát, amikor **Berija L.**, a Szovjetunió belügyi népbiztosa 1944. december 16-án **Joszif Sztálinnak**, az Állami Védelmi Bizottság elnökének aláírásra előterjesztette az alábbi határozattervezetet (Ügyszám: 1360/6), amelynek tárgya „a Vörös Hadsereg által felszabadított romániai, bulgáriai, jugoszláviai, csehszlovákiai és magyarországi területeken élő munkaképes német lakosság – 17 és 45 év közötti férfiak, illetve 18 és 30 év közötti nők – mozgósításáról és Szovjetunióban való internálásáról.” Kérte döntését az ügyben, amit Sztálin kézjeggyével látott el. Majd a „szigorúan titkos” okiratot az Állami Védelmi Bizottság⁶ 1944. 12. 16-án kelt, 7161szsz. számú határozataként hirdettek ki és adták át végrehajtásra a csatolt utasításokkal a nevezett frontok parancsnokainak.

⁵ „Uram... segíts haza minket...!” Lägerírások: versek, fohászok, levelek, naplórészletek a sztálini lágerekből (1944-1959). Összeállító: DUPKA György. Sorozat: Kárpátaljai Magyar Könyvek 269. Intermix Kiadó., Ungvár-Budapest, 2017. 221-223. old.

⁶ A Szovjetunió Állami Védelmi Bizottsága – 1941. június 30-án létrehozott különleges legfelsőbb állami szerv, amely kezében összpontosult a Nagy Honvédő Háború alatt az teljes hatalom. Testületéhez tartozott Joszif Sztálin (az elnöke), Molotov V. M. (alelnöke), Vorosilov K. Je., Malenkov G. M. Idővel az Állami Védelmi Bizottság tagjává vált Belgányin O. M., Voznyeszenszkij M. O., Kaganovics L. M., Mikojan A. I. A Nagy Honvédő Háború után a Szovjetunió Legfelsőbb Tanának Elnöksége az 1945. szeptember 4-én kelt rendeletével az Állami Védelmi Bizottságot megszüntette.

ASZOVJETUNIO ÁLLAMI VÉDELMI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA

Moszkva, Kreml, 1944. december

A Szovjetunio Állami Védelmi Bizottsága ELRENDELI:

1. A Vörös Hadsereg által felszabadított romániai, bulgáriai, jugoszláviai, csehszlovákiai és magyarországi területeken élő munkaképes német lakosság – 17 és 45 év közötti férfiak, illetve 18 és 30 év közötti nők – mozgósítását és internálását a Szovjetunióban való munkavégzés céljából.

Megállapítja, hogy az internálандók köréhez tartoznak mind a német és magyar állampolgárságú, mind a román, jugoszláv, bolgár és csehszlovák állampolgárságú németek.

2. A mozgósítás irányításával a Szovjetunio Belügyi Népbiztosságát (**Berija et.**) bízva meg.

Utasítja a Szovjetunio Belügyi Népbiztosságát, hogy létesítsen gyűjtőállomásokat, amelyek fogadni képesek a mozgósítottakat szállító szerelvényeket és út közbeni őrizetet ellátó fegyveres kíséretet.

A mozgósítottak, a németek gyűjtőállomásokra való érkezésének ütemében, szerelvényeken indítandók a Szovjetunióba.

3. **Malinovszkij** és **Vinogradov** elvtársakat Románia, illetve **Tolbuhin** és **Birjuzov** elvtársakat Bulgária és Jugoszlávia tekintetében utasítja, hogy a) az adott országok kormányservein keresztül szervezzék meg a fenti 1. pontban feltüntetett németek mozgósítását és internálását

b) **Apollonov** és **Gorbatyuk** elvtársakkal, hogy a Szovjetunio Belügyi Népbiztosságának képviselőivel együtt biztosítsák a mozgósított németek gyűjtőállomásokon való megjelenése érdekében szükséges intézkedéseknek a megfelelő katonai és polgári hatóságok általi végrehajtását.

Magyarország tekintetében **Malinovszkij** és **Tolbuhin** elvtársakat, Csehszlovákia tekintetében pedig **Petrov** elvtársat kötelezi, hogy a megfelelő katonai parancsnokságokon keresztül a frontparancsnokság nevében hozassák nyilvánosságra a jelen határozat 1. pontjában felsorolt németek mozgósítására vonatkozó rendelkezéseket, és **Apollonov**, illetve **Gorbatyuk** elvtársakkal, a szovjet NKVD képviselőivel együtt biztosítsák a mozgósított németek gyűjtőállomásokon való megjelenéséhez szükséges intézkedések foganatosítását.

4. Engedélyezi, hogy a mozgósított németek személyenként 200 kg súlyhatárig meleg felsőruhát, alsóruhát, ágyneműt, személyi használatú edénykészletet, élelmiszert hozzanak magukkal.

5. Utasítja **Hrulov** elvtársat, a Vörös Hadsereg hadtápparancsnokát, illetve **Kovaljov** elvtársat, a Katonai Szállítási Parancsnokság vezetőjét,

hogy állítsanak ki vasúti szerelvényeket és közúti gépjárműveket a mozgósított németek szállítása és út közbeni élelmezése céljára.

6. Valamennyi mozgósított német a Doni-medence Szénbányaipari és a Szovjetunió déli vidékein található vaskohászati üzemek helyreállításán foglalkoztatandó.

A munkavégzés helyére érkezett németekből 1000 fős munkászászlóaljakat állítsanak össze.

A Szovjetunió Védelmi Népbiztossága (**Golikov et.**) a Vörös Hadseregben való szolgálatra korlátozottan alkalmas tisztek közül minden egyes zászlóalj mellé rendeljen 12 tisztet.

7. A munkavégzés helyén az internált németek fogadásának, elhelyezésének, élelmezésének és minden egyéb anyagi, illetve létszükségleteinek biztosításával, valamint munkavégzésük megszervezésével a Szénbányaipari, illetve a Vas- és Kohóipari Népbiztosságokat bizza meg.

Kötelezi a Szénbányaipari Népbiztosságot (**Vahrusev et.**), illetve a Vas- és Kohóipari Népbiztosságot (**Tevoszjan et.**), hogy gondoskodjanak a hozzájuk érkező internált németek fogadásához szükséges helyiségek előkészítéséről.

Megbízta a Belügyi Népbiztosságot, hogy a Szénbányaipari, illetve a Vas- és Kohóipari Népbiztosságokkal együtt határozzák meg az internált németek tartásának és dolgoztatásának rendjét.

8. Kötelezi a Szovjetunió Állami Tervhivatalát (**Voznyeszenszkij et.**), hogy 1945 első negyedétől kezdődően a Szénbányaipari, illetve a Vas- és Kohóipari Népbiztosságok élelmiszer- és iparcikk-ellátmányának keretét emelje meg a munkavégzés céljából hozzájuk érkezett német internáltaknak az említett népbiztosságok vállalatainál dolgozók számára megállapított normák szerinti ellátása céljából.

9. Kötelezi az egészségügyi népbiztost (**Mityerev et.**), hogy szervezze meg a Szénbányaipari, illetve a Vas- és Kohóipari népbiztosok vállalatainál dolgozó internált németek közegészségügyi és orvosi ellátását, a Szénbányaipari, illetve a Vas- és Kohóipari Népbiztosságokat pedig arra, hogy bocsássanak az Egészségügyi Népbiztosság rendelkezésére megfelelő helyiségeket.

10. A németek mozgósítása és internálása 1944 decembere és 1945 januárja között hajtandó végre. A munkavégzés helyére történő szállításukat 1945. február 15-ig be kell fejezni.

Joszif Sztálin,

a Szovjetunió Állami Védelmi Bizottságának elnöke⁷

⁷ Szám: 17. Az Oroszországi Föderáció Állami Levéltára, F. 9401 (Különleges dosszié), op. 2, ügyiratszám: 68, p. 154-156, Másolat, Gépelt irat

A több országra kiterjedő begyűjtési akció első szakaszáról **Berija** belügyi népbiztos jelentést⁸ (Szigorúan titkos, 1945. I. 20.) küldött **Sztálinnak** és **Molotovnak**, amelyeknek adatai a 18. táblázatban láthatók.

A Berija-jelentés az 1945. január 19-i állapotot tükrözi, ezek szerint a „balkáni országokból” 67 930 internált németet indítottak el a Szovjetunióba, ebből 32 580 nő. A kijelölt helyre már megérkezett 7 193 fő, ebből 6 193 főt a szénbányászatban, 1 000 főt a kohászatban fogtak munkára. A továbbiakban a németek számbavétele, munkatáborokba való szállítása, elhelyezése folyamatos volt.

A Kárpát-medencéből, illetve Közép-Európa elfoglalt országaiból több mint 300 ezer nőt regisztrált jóvátételi munkára az NKVD- és főtisztekből álló koordinációs csoportja. Az első körben 1945. január 19-ei állapot szerint 32 576 nőt vittek ki a Szovjetunióba. A szövetséges hatalmak szemet hunytak, illetve süket fülekre talált a szovjetrendszer által végrehajtott, a kollektív büntetés elvén alapuló és a népirtás fogalmát is kimerítő kényszer-munkatáborokban sínylődők jankiáltása felett.

NKVD-kimutatás a német nők internálásáról a Szovjetunióba az 1945. január 19-i állapot szerint

Ország	Internált összesen:	Nők
Jugoszlávia	10 935	7 243
Magyarország	23 707	8 609
Csehország	215	166
Románia	33 073	16 558
Összesen:	67 930	32 576

Kimutatás a jóvátételi munkára mobilizált német nőkről (NKVD-jelentések alapján)

Ország	Internált összesen:
Jugoszlávia	73 572
Magyarország	50 292
Csehszlovákia	4 250

⁸ 342. sz. (TSU. / 555.) ügyirat, eredeti forráshelye: ГАРФ, -Ф. 9401. -Оп. 2. Д. 92. Л. 152.

Románia	421 844
Bulgária	1 089
Összesen:	551 047

(Ebből 310 613 nő)

Mindezek alapján a Jugoszlávia, Magyarország, Csehország, Románia és Bulgária jelenlegi területéről, településeiről elhurcolt civilek száma 551 047 fő, ebből: német férfi 240 036 fő, **német nő** 310 613 fő közé tehető. Ez a számadat csupán az 1945. január 15-ei állapotot tükrözi.

Dr. Bognár Zalán történész (Budapest) szerint a II. világháború alatt és után a szovjet fegyveres erők a korabeli, 14,7 millió lakosú Magyarországról mintegy 1 millió embert (férfit, nőt, fiút, leányt) hurcoltak el kényszermunkára, a Gupvi lágereibe, akiknek 2/3-át katonaként, azonban 1/3-át ítélet nélkül, ártatlan civilként.

Stark Tamás adatai szerint a szovjet lágerekben a 200 ezer internált civil 5-6 %-a nő volt.⁹ 2006-ban kiadott könyvében többek között **Domokos József** adataira is hivatkozik. Ugyanis a hadtörténész a 2005-ben közzétett és idézett újabb táblázatában¹⁰ az elhurcolt magyarországi polgári lakosok számát 107 831 főben állapította meg, ebből nő és gyerek 26 733. Megjegyzendő, hogy **Domokos József** 1996-ban még 71 721 fő elhurcoltat mutatott ki, közte nő és gyermek 15 466 fő.

A nyugati lágerirodalmat is alaposan feldolgozó **Várdi Huszár Ágnes** következtetése szerint „az összes magyar elhurcolt civil lakosságnak legalább húsz százaléka nő volt.”¹¹ Ezek az adatok főleg Magyarország jelenlegi területére vonatkoznak.

Az NKVD által levezényelt, német etnikum jóvátételi munkára történő begyűjtésének és elszállításának végeredményről újabb adat eddig még nem került elő, mert a fentebbi táblázat nem tartalmazza az 1946-ig tartó akció számsorait, sem azoknak a nőknek a számsorát, akiket 1945-1960 között hamis vádak folyamán szovjet Gulág-rabságra ítélték. Csak a magyarországi politikai elítéltek száma mintegy 20 ezerre tehető. Becsléseim szerint ez az adat meghaladja a 20 ezret is, ha ide számítjuk azokat a magyar állampol-

⁹ STARK Tamás: *Magyar nők a Gulágon*, <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/93-03/ch04.html>

¹⁰ STARK Tamás: *Magyar foglyok a Szovjetunióban*. Lucidus Kiadó, Budapest, 2006. 90. old.

¹¹ VÁRDI HUSZÁR Ágnes. *Rabszolgák az Uralnál*. In: Új Horizont, 2003/6. sz., 92. old.

gárságú személyeket, hadifoglyokat, köztük a nőket is, akiket a hírhedt 58. paragrafus alapján a Szovjetunióban nyilvánítottak bűnösnek (pl. határsértő, munkaszolgálatos, malenkij robotra elhurcolt, hadifogoly stb.), melynek értelmében a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke, az NKVD Különleges Tanácsa, a rendkívüli bíróságok javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte, sokuknak ott nyoma veszett.

Oktyabrskij (Baskírföld, Oroszország)

2016 júliusi kutatásunkon csoportunk tagja volt **Szenáczi Mihályné** (1947)

Marika a 1701-es lágérben született, szüleivel (**Kusztor János, Kusztor (Oberitter) Ilona**) együtt tértek vissza Magyarországra

A GUPVI, az ORB és a GULÁG táborokból hazakerült lányok és asszonyok sorsa mélyen foglalkoztatta **Sára Sándor** filmrendezőt is, aki 25 lágert megjárt nő közreműködésével szomorú történetüket háromrészes dokumentumfilmben örökítette meg.¹² Elmondják többek között azt is,

¹² SÁRA Sándor: *Magyar nők a GULÁGON*. 1992. Lásd még, 1993-ban: „*Nők a Gulágon címmel nyert díjat az idén lezajlott filmfesztiválon Sára Sándor (rendező, operatőr), Csoóri Sándor és Hanák Gábor (dramaturg) dokumentumfilmje.*”

mi történt azzal az anyával, akinek a munkatáborban gyermeke született, és milyen túlélési stratégiákat alakítottak ki a leányok, asszonyok napi 12 óra kemény fizikai munka és elégtelen étkezési körülmények között. A *História*¹³ 1993-as számában megjelent vallomásaikból az alábbiakban részleteket idézünk:

Klári: „Kazahsztánba megérkeztünk... És hát... nem volt sehol egy barakk, semmi. Abba a homoksivatagba ki lettünk rakva. Egyetlenegy bunkerszerű valami volt, egy szál szögcsővel körülvéve. Beteltek minket ebbe a bunkerba. Kétszázötvenen voltunk összesen. És akkor elosztottak bennünket. Kellott menni vályogot vetni. Kimértek egy területet, azt körül húzták egy szögcsővel, és ezen a területen akkor ástuk a földet, és abból csináltuk a vályogot. Hordták oda a vizet autóval. És mikor volt már annyi vályog, hogy lehetett belőle fölépíteni egy kisebb házat, akkor azt megint nekiállítottak és mi csináltuk a házat. Úgyhogy mindenki minden volt: vályogvető volt, kőműves volt. Nem kellett hozzá nagyobb tudás, csinálni kellett. És mikor már volt egy barakk, akkor abba beköltöztettek bennünket. És akkor vetették tovább a vályogot. Akkor megint építettünk egy barakkot. És ott már kényelmesebben elhelyezték a népet. És tovább csináltuk a vályogot, és építettük a barakkokat. És amikor már annyi barakk volt, akkor jöttek újabb emberek. Akkor építettünk konyhát étkezdével, már mindent, fürdőhelyiséget. De akkorára már nagyon sokan, több ezren voltunk már.

A várost is építettük, a Balhást.¹⁴ Mindenféle brigád volt, volt kőművesbrigád, volt asztalosbrigád, szóval mindenféle szakmából brigádokat alakítottak ki. Egy napon nagy várost építettünk, és akkor utána építettük hozzá a gyárat.

Kimérték az árokásást vízvezetéknek, hogy a Balhás-tótól a lágerig – körülbelül a Balhás-tó olyan 30 kilométerre lehetett hozzánk –, attól a tótól a vizet odavezetni. [...]”

Irén: „Ha közel volt a férfláger, hát mi nem csináltuk, de voltak olyanok, akik összeszerelmeskedtek, itt-ott elbújtak valahol... és született gyerek. És akkor azokat, akiknek így gyereke született, azokat elvitték egy másik lágerba.”

Anna: „Ott született meg a Gergely... Tajsetba¹⁵ a gyerekközhöz... És... ott voltam, már egy éves volt a Gergely, mikor hazajöttünk. Elmúlt egy éves, mert októberben született, hát decemberben jöttünk haza...”

¹³ Részlet a *Nők a Gulágon* című dokumentumfilmből. - *História*, 1993. 3.sz. (9-12.old.) A *História* részére a szöveggönyvből **Burucs Kornélia** készített válogatást.

¹⁴ Kazahsztán belsejébe, a Dzsaszkazgani járásban elterülő Balhas város a Balhas-tó partján épült fel.

¹⁵ Tajset város Kelet-Szibériában, Oroszország Irkutszki területén, a Tajseti járás székhelye.

Ilona: „Gyermekeket vártam. És meg is szültem a gyerekeimet. Először úgy nézett ki, hogy halva született, de a végén mégiscsak megmaradt. Igaz, hogy sárgasága volt, de... egészséges gyerek volt... Szerencsére rengeteg tejem volt, körülbelül a két és fél, három liter naponta. Úgyhogy nemcsak a saját gyerekeimet etettem, hanem ... még egy gyereket vállaltam hivatalosan. És ezért hivatalosan, mint dada voltam elkönyvelve. Összesen két dada volt a lágerba, pedig volt vagy 500 gyerek. És ezért nem kellett dolgoznom, a saját gyerekeimet gondozhattam egész nap. Hát persze, mire az ember két gyereket, és még jutott egy harmadikra is, és mire ezt véghez vitte, addigra már nem sok szabadideje maradt. Javított kosztot kaptam, olyan értelemben, hogy a pótlékot megkaptam a saját gyerekem után és a másik gyerek után. És ugye nem kellett nehéz munkán dolgozni, mert ők úgy tekintették, az oroszok, hogy mi foglyok vagyunk, de a gyerekek, azok... szabadok. Szóval ők nem voltak foglyok, a gyerekek, azok szabad orosz állampolgárok voltak, csak az anyák voltak foglyok. Voltak itt még kintről hozott gyermekek is. És itt aztán mikor már egyéves volt a gyerek, akkor már nem szoptattam, akkor mint gyerekgondozónó dolgoztam. És volt egy nagyon rendes orvosnő, aki nagyon megbecsülte a munkánkat. Azt mondta, ha magyar, akkor az csak becsületes lehet. Úgyhogy teljességgel ránk bízták a gyerekeket. Tudták, hogy se nem esszük el előlük az élelmet, se nem lopjuk el tőlük. Akkor mint gyerekgondozónó dolgoztam. Sajnos, nagyon sok gyerek meghalt — mert kórházi részlegbe voltam. Amikor meghaltak a gyerekek, egy öregasszony mosta le a gyermekeket ugye, és öltöztette föl... Az megbetegedett, és akkor nem volt, aki a kis hullákat ugye lemossa, és akkor én egy darabig ezt vállaltam. Mert azt mondta az az orvosnő, hogy nemcsak addig kell a gyerekeket ápolni, ameddig élnek, hanem megadni nekik a végtisztességet... Úgyhogy akkor körülbelül egy olyan 25 gyereket, halott gyereket lemostam. Még jó, hogy valaki figyelmeztetett, hogy azért egy kicsit vigyázzak, mert lehet hullamérgezés is kapni. Mert én ugye, hát ilyenről nekem fogalmam se volt... Akkor a gyerek kétéves volt, akkor elvitték Irkutzkba¹⁶ egy gyerekkórházba. Ott egy szemorvosnő nagyon megszerette a gyereket és örökbe fogadta. ... hozzám jöttek többször, hogy adjam a gyereket örökbe, írjam alá, hogy örökbe adom. De én megmondtam, a gyerek nem kincstári, az az enyém, azt én magammal fogom vinni, hogy ha kiszabadulok, és nem adom a gyereket senkinek... De ennek ellenére ez a szemorvosnő magához fogadta, és rendes volt. Mert mikor vissza kellett neki adnia, eljött a lágerig, és állítólag elájult, mikor megmondták, hogy a gyereket elveszik tőle, és velem nem is tudott beszélni. De a gyerekeknek a kis holmiját, ami volt, még a szalagot is a hajába, azt mindent odaadott...”

¹⁶ Irkutzk város Kelet-Szibériában, Oroszország Irkutzki terület székhelye.

Edit: „A nagy Szovjetunióból mi szabad emberekként jöttünk Csapig... Na persze, hát a vonaton voltak orosz katonatisztek, akiknek voltak ott a paksamétáik a... mi papírjainkkal... Te, most képzeld el, hogy hogy megérkezik az ember Magyarországra... Istenem, hát hét éven keresztül ezért éltem, hogy hazajöjjenek. **Zsófia:** Megérkeztünk a határra... Ott átvettek bennünket a magyarok, mivel hát a vagonból is át kellett szállni... Az oroszok szépen elköszöntek tőlünk...

Anna: A magyarok még csúnyábban fogadtak bennünket, mint akkor az oroszok ahogy átadtak...”

Jurij Lapsinnal, alias Arnold György (1948),
Oktyabrskij, 2016. (Baskírföld, Oroszország)

A magyar hadifoglyok, internáltak Szovjetunóban maradt gyermekei közül 2012-ben megvalósított kutatásunk során a baskíriai Oktyabrskij városban sikerült találkozni **Jurij Lapsinnal, alias Arnold Györggyel** (1948), aki többek között megmutatta a rommá vált 1852. sz. lágert, ahol a Baranya megye Szágy településről idehurcolt apja, **Arnold János** raboskodott. Itt ismerkedett meg az észtországi német családból származó, Oktyabrskijba többedmagával kitelepített **Sooms Ludmillával**, akit feleségül vett.

Szabadulásuk után az internált férfiak, köztük **Arnold János** a szovjet állampolgárságú feleséget, a lágerben született közös gyermeküket az akkori szovjet törvények értelmében nem vihette haza. Szívszaggató érzéssel búcsúzott el feleségétől és kisfiától, abban reménykedett, hogy a magyarországi hatóságok közbejárására véghez viszi a családegyesítést, azonban a bürokraták megghiúsították valamennyi kezdeményezését. Úgy halt meg baranyai szülőfalujában, hogy soha többé nem ölelhetne keblére őket. Itt maradtak Baskírföldön. Anyja majd egy Lapsin nevű férfi felesége lett. **Arnold János** fia egy mostohaapa mellett nőtt fel, és szerzett kőolajipari diplomát és lett a város elismert képzőművésze.

A tragikusan alakult egyéni és szétszakított családi sorsokról külön tanulmányokat, regényeket lehetne írni.

A malenkij robotra elhurcolt magyar lányok és anyák nagy része Máramaroszigeten és Foksányban a szovjet katonai hatóság által működtetett gyűjtő és továbbító lágereken keresztül, míg a maradék része Csap-Záhony vasúti határátkelő állomáson átkelve 1949-ig – debreceni megállóval – hazatért.

A GULAG női táborában az 5-10-20-25 évre szóló ítéletüket¹⁷ letöltő nők (az oroszok „vengerkák” -nak, illetve „magyarkák” -nak is becézték őket) közül Sztálin halála után többen is amnesztiában részesültek.

A lágereken visszatartott nők legkésőbb az 50-es évek végéig – egyesek örökös száműzetését félbeszakítva, elengedve – szabadulhattak. Hazafelé tartva egy részük a lembergi továbbító börtönlágerben eltöltött adatellenőrzésen is átesett. Néhány nő terhesen vagy útközben született csecsemőkkel léphette át a csapi vasúti csomópontnál meghúzott szovjet-magyar határt Záhony felé.

A Magyarországra a GUPVI, ORB és a GULÁG táboraiából vonatokon hazafelé tartó nőkkal a szovjet kísérő örök durván bántak. A túlélők elmondása szerint az anyák tiltakozása ellenére is a halott csecsemőket kidobálták a vagonból. Azonban a súlyos betegségben kiszenvedett, elhunyt nőket is leadták a vasúti megállóhelyeken.

A magyar hatósági fogadóbizottság intézkedésére a szovjet kísérőktől még Záhonyban átvett anyák részére a debreceni hadifogoly-átvevő táborban gyerekzobát is berendeztek.

Az elhurcolás közben és a lágereken elhunytakról máig nem készült megbízható veszteséglista, ez már a holnap kutatóinak feladatköre.

¹⁷ A Szovjetunió elleni kémkedés, diverzió, agitáció stb. vádjával megvádolt nőket még Magyarország területén a szovjet hadbírótság elé állították. Ügyükben ítéletet az 1926-ban kiadott Dzserszinszkij-féle büntetőtörvénykönyv 58. paragrafusára alapján hoztak.

VARGA RÓBERT¹

A RENDVÉDELEM ALTERNATÍV FORMÁJA UNGVÁR VÁROSÁBAN AZ 1914-1915-ÖS IDŐSZAKBAN

Európa történetében sorsdöntő dátumként vonult be 1914. június 28. – ezen a napon Sarajevó városában merénylet következtében életét veszítette az Osztrák-Magyar Monarchia trónörököse, Ferenc Ferdinánd és felesége, Chotek Zsófia. A merénylet mögött egy szerbekből és bosnyákokból álló, hét tagú csoport állt. A „sikeres” lövést egy Gavrilo Princip nevű fiatal radikális nyomdász tanonc adta le. Ez fölösleges leírás. A merényletet követően felgyorsultak Európában a politikai-katonai események. A bécsi vezetés körében megerősödött a háborúpártiak azon véleménye, miszerint a kialakult helyzetre az egyetlen megoldás, ha katonai úton vesznek elégtételt Belgrádon². A merényletet követően az Osztrák-Magyar Monarchia és Szerbia konfliktusa nyílt háborúvá fajult, amely egyfajta dominóeffektust idézett elő Európában. A öreg kontinens a XX. század első felében két katonai-politikai szövetségre oszlott: az első az Antant³ volt (alapító tagjai: Anglia, Franciaország és Oroszország). Szövetségüket a németek ellenei fellépés hozta össze más-más indokkal. A vele szembenálló katonai szövetség Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia alkotta Központi Hatalmak,⁴ amelynek fő célja a francia-orosz dominancia megfékezése volt.

1914. július 29-én bekövetkezett az, amitől a bécsi vezetés tartott, ugyanis II. Miklós cár elrendelte az odesszai, kijevi, moszkvai és kazanyi katonai körzetekben a mozgósítást. Ezzel kezdetét vette egy négy éven át tartó véres háború Európában. Mivel kutatásaim középpontjában Ung vármegye áll, ezért a kutatást az északi front azon eseményeire szűkítem, amelyek közvetlenül érintették vagy befolyásolták a megye háborús mindennapjait⁵.

¹ Debreceni Egyetem, 3. éves PhD-hallgató

² CLARK, Christopher: *Alvajárók. Hogyan menetelt Európa 1914-ben a háború felé.* Budapest, 2015. – 95. old

³ Entente Cordiale (szívélyes megegyezés) kifejezésből származik. 1907-ben Oroszország is csatlakozott.

⁴ Romsics Ignác: *Magyarország az első világháborúban.* Budapest, 2010. – 15-21. old

⁵ VITÉZ, AGGHÁZY Kamil: *A világháború 1914-1918.* Budapest, 1934. – 95-100. old

Az orosz támadások következtében – amelyek elsősorban a Monarchia galíciai területét érintették –, megindult a háborús menekülthullám. Sok esetben ezek a személyek mindenféle hivatalos papír nélkül érkeztek, ami nagy belbiztonsági kockázatot jelentett. A menekültekkel kapcsolatos ügyek vármegyei szinten a hadtestparancsnok hatáskörébe tartoztak, a kisebb helyi menekültügyeket elsősorban a vidéki csendőrségnek kellett intéznie. A háború első évében a Galáciából érkező menekültek egy részét Ung vármegye falvaiban, illetve Ungvár városában helyezték el, és a 6236/914. számú rendelet szerint a menekültek élelmezését a hatóságoknak kellett ellátnia.

Az ungvári rendőrség számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a menekültek nagy rendvédelmi kockázatot jelentenek. Statisztikájuk szerint a menekültek városba történő érkezésével megnőtt a feljelentések száma (lopás, uzsora, árdrágítás stb.). A városi kapitány miután rávilágított arra, hogy a vezetése alatt álló testület nagy személyi hiányokkal küzd, a probléma megoldását részben a polgármesterre hárította. Szóba jöhetett volna az a megoldás is, hogy az ungvári városi rendőrség segítséget kér a vármegyében szolgálatot teljesítő csendőrségtől, azonban a vármegye legnagyobb rendfenntartó szerve is személyállományi hiánnyal küzdött. Ennek oka az volt, hogy az általános mozgósítást követően számos csendőrt behívtak katonai szolgálatra. Így az egyetlen számításba vehető megoldásnak a polgárőrség felhasználása mutatkozott. Az önkéntes alapon szerveződött, de a rendőrségnek alárendelt szervezet már 1914 szeptemberétől működött Ungváron, bár hivatalos engedély nélkül. Előzménye volt, hogy a belügyminiszter rendeletben utasította az ország valamennyi városának vezetőjét, hogy a rend és törvényesség megőrzése érdekében hozzanak létre polgárőrséget. A miniszter a határozat mellé csatolta azokat a szempontokat, amelyek segítettek abban, hogy minden város, nagyközség megalakíthassa a saját őrségüket. Eszerint polgárőr lehetett:

- a) minden magyar állampolgár;
- b) minden olyan 18–40 év közötti férfi, akinek megfelelő a fizikai és szellemi ereje;
- c) aki ellen nem folyik büntetőjogi eljárás, valamint büntetlen előéletű.

Előírta továbbá a belügyminiszter, hogy mindenkinek a saját városában kell jelentkeznie a rendőrkapitánynál. Minden rendőrtiszt köteles volt a jelentkezőknek felvilágosítást tartani. Ebben nagy hangsúlyt fektettek azokra a jogokra és kötelességekre, amelyek érintették a polgárőrségben szolgáló személyeket. A kapitány külön köteles volt kiemelni, hogy a szolgálat nem jelent felmentést az esetleges

katonai behívás alól⁶. A rendelet alapján szerveződött meg a polgárőrség 1914. szeptember 25-én Esztergom városában is, 58 fővel, ám ehhez képest Ungváron a testület felállítására hivatalosan csak október második felében került sor⁷.

A háború negatív hatásai és a belügyminiszter rendelete miatt Lőrincy Jenő, Ungvár polgármestere arra az elhatározásra jutott, hogy az általa irányított városban is szükséges a polgárőrség felállítása. Ezért a soron következő városi közgyűlésen folyó év szeptemberében ismertette szándékát a képviselő testületnek. Mellesleg előzetesen Berzeviczy István rendőrkapitányt már tájékoztatta tervéről, aki örömmel fogadta a polgármester tervét. A tanácskozás első részében a polgármester felvázolta, hogy a belügyminiszter rendeletében milyen utasítást adott valamennyi városvezetőnek. Ezután átadta a szót a rendőrkapitánynak, aki – a rendvédelem terén kompetens személyként – felvázolta, hogy milyen haszna lehet a közösségnek a polgárőrségből. A képviselők, miután figyelmesen végig hallgatták Berzeviczy kapitány előadását, több kérdést is feltekertek⁸. A kérdezők többsége arra volt kíváncsi, hogy a jelentkezők használhatnak-e fegyvert, illetve egy kedvezőtlen katoná-politikai helyzet bekövetkeztével kinek áll jogában feloszlítani a testületet. Az elhangzott kérdésekre a rendőrkapitány felelt, mivel az ő alárendeltségében működött volna a polgárőrség. A fegyverhasználattal kapcsolatban elmondta, hogy minden járőr fog kapni egy revolvért, amely az ungvári rendőrség tulajdonát képezi. Ugyanakkor kizárólag figyelmeztető lövéseket adhatnak le, amivel jelezhetnek, ha bűncselekményt észlelnek. Más lő-, vágó- és szűrő fegyvert nem használhatnak, mivel azokat a szabályzat tiltja. A megszüntetéssel kapcsolatban hozzátette még, hogy erre a belügyminiszternek van joga, azonban abban az esetben, ha a lakosság részéről érkezik nagy mennyiségű panasz, akkor a polgármester is dönthet a megszüntetéséről. Berzeviczy István javasolta, hogy a polgárőrség kötelékébe történő jelentkezésről a hazafias érzelmű polgárokat tájékoztassák a helyi újságokból. Javaslatával a jelenlévők egyetértettek és határozatban fogadták el az Ungvári Városi Polgárőrség megalakítását⁹.

Minden helyi újság (az *Ung* és *Ungvári Közlöny*) a városi ügyek című rovatában számolt be olvasóinak a polgárőrségbe történő jelentkezés lehető-

⁶ LUGASI József: *Önkéntes Őrség és Polgárőrség*. – 269-270 old. https://militaria.hu/uploads/files/82849700_1337252289.pdf

⁷ MIKLÓS Tamás: *Polgárőrség Esztergomban az első világháborúban*. – 29-30. old http://www.nemzetbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_1_11_felmery_zoltan_-_az_allamon_es_a_vallalatokon_tuli_vilag-alternativ_szereplok_a_kozbiztonsagban.pdf

⁸ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban: KTÁL), 6. Fond, 1. opisz, 1799. ügyirat. 1. lap

⁹ KTÁL, 6. Fond, 2. opisz, 1799. ügyirat. 2. lap

ségéről. Annak érdekében, hogy a cikkek elérjék a kellő hatást, a szerkesztők igyekeztek egyfajta hazafias töltetet adni ennek a lehetőségnek¹⁰. Kiemelték, hogy azoknak a 18-40 év közötti férfiaknak, akik nem harcolnak a fronton, kötelességük ilyen formában szolgálni a hazát¹¹. Első körben a jelentkezőket 1914. október 12-én várták a városi rendőrkapitányságon. Ezen a napon első sorban a 19–29 év közötti helyi férfiak jelentkezhettek, a második napon pedig az idősebb generáció tagjai (30–40 évesek) nyújthatták be jelentkezésüket. Ha az ungvári polgárórség 1914. október és 1915. április 26-ai időszakát vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy összesen 731-en jelentkeztek, ebből 618 személy felelt meg a testi, illetve szellemi feltételeknek. Az általam vizsgált levéltári források a következő önkénteseket említik meg: *Antal Viktor, Balassa Sándor, Bernát Zsigmond, Halász Ignác, Kakasi Samu, Kovács (?)*, *Láng Béla, Lendvai Aladár, Lendvai Zoltán, Lukács Géza, Mező Béla, Novák Lóránt, Neiderland Rezső, Palkovits Lipót, Rácz József, Reöthy Szilárd, Róna Béla, Szabó Zoltán, Székely Ernő, Vass István, Podaril József, Ránczy Zsigmond, Maros Márk, Weiss Gáspár, Molnár Sándor, Rothmanu Samu*¹².

Berzeviczy rendőrkapitány kialakította azt a struktúrát, amely alapján elképzelte az Ungvári Városi Polgárórség működését. A várost kerületekre osztotta fel, amelyekben a polgárőrök kétfős csoportban teljesítettek járőrszolgálatot. Minden szolgálatot teljesítő polgárőrnek minimum kétszer végig kellett járnia körzetét. Azért, hogy ezt véghez tudják vinni, Berzeviczy István napszakok szerint osztotta fel a járőröket. Az első csoport reggel 8⁰⁰–20⁰⁰ között járta a város utcáit, míg az esti őrjárat 20⁰⁰-tól reggel 8⁰⁰-ig végezte feladatát. Mindezek mellett az ungvári polgárőrök saját parancsnokokat is kaptak, akik a városi rendőrség számára írták a szolgálati naplókat¹³. Ungváron Deák Gyulát és Roleizek Mátyást nevezték ki erre a posztra. Fontos volt a helyi lakosság tájékoztatása is, mivel a városvezetés szerette volna elkerülni a pánikot. Félték attól, hogy a járőröző, rangjelzés nélküli fegyveres férfiak olyan érzést keltenek az emberekben, hogy megszűnt a törvényes hatalom és már mindenféle rabló, fosztogató bandák tartják ellenőrzésük alatt Ungvárt. Ezért Lőrincy Jenő polgármester úgy döntött, hogy az újságokon és a közterületeken elhelyezett plakátokon tájékoztatja a lakosságot. Továbbá külön kérésére a polgárőröknek karszalagot kellett viselni, amelyben be volt varrva az UVP rövidítés, ami az Ungvári Városi Polgárórséget jelentette¹⁴.

¹⁰ Polgárórség// Ung. 52 évfolyam, 47 szám. Ungvár 1914. október. 3 old.

¹¹ KTÁL, 6. Fond, 2. opisz, 1799. ügyirat. 3. lap

¹² Uo.: 4

¹³ KTÁL, 6. Fond, 2. opisz, 1799. ügyirat. 4. lap

¹⁴ Uo.: 5

Az új szervezet első megbízását 1914. november 14-én kapta. Berzeviczy István utasította a járőrszolgálatot teljesítő polgárőröket, hogy figyeljék meg a kerületükben a kocsmákat¹⁵, írják össze azokat a tulajdonosokat, akik nem tartják be a már előzetesen bevezetett nyitvatartási korlátozásokat. Ez azt jelentette, hogy minden italmérő, kávézó és étterem csak reggel 7⁰⁰-tól este 21⁰⁰-ig fogadhatta a vendégeket. Azokat, akik nem tartották be a rendeletet, a rendőrségnek jogában állt megbüntetni, amint azt a következő eset is mutatja.

A polgárőrség munkájának köszönhetően Liszkovics Pál ungvári kocsmatulajdonos pénzbírságot kapott. A járőrök arra lettek figyelmesek, hogy a kocsmából nevetés és hangos beszéd szűrődött ki. Miután közelebb mentek, észrevették, hogy több férfi is tartózkodik az épületben. Úgy döntöttek, hogy Balassa Sándor elmegy a rendőrkapitányságra, hogy riassza a szolgálatban lévő rendőröket. Addig járőrtársa a helyszínen maradt és figyelte, hogy senki el ne hagyja a kocsmát¹⁶. Pár percet követően társa visszaért és vele volt Kovács József rendőr is. Végül a rendvédelmi szerv képviselőjének sikerült bejutnia, miután többszöri figyelmeztetés és dörömbölés után a tulajdonos ajtót nyitott. Kovács rendőr ismertette, hogy az érvényben lévő városi rendelet értelmében a helyiségnek már két órája zárva kellene lennie. Liszkovics Pál azzal indokolta, hogy még vendégei vannak, akik megfenyegették és kényszerítették a zárás utáni italmérésre. Természetesen a vendégek minden vádat tagadtak, elmesélték, hogy Liszkovics ajánlotta fel, hogy ha fizetnek, tovább lesz nyitva az italmérés. A vallomásokat végighallgatva Kovács rendőr utasította a jelenlévőket, hogy reggel 8:00-kor mindenki jelentkezzen az ungvári kapitányságon. Azoknak, akik ennek nem tesznek eleget, a rendőrség elrendeli letartóztatásukat¹⁷.

A fenti eset is bizonyítja, hogy az Ungvári Városi Polgárőrség igyekezett lelkiismeretesen ellátni a feladatát. Talán emiatt is történt, hogy Berzeviczy István új feladattal bízta meg a Deák Gyula vezette polgárőrséget: az új testületet bevonták a Galíciából érkező menekültekkel kapcsolatos ügyek intézésébe is. Ez azt jelentette, hogy az öröknek is nyomozniuk kellett annak kapcsán, hogy hány keletről érkezett személy tartózkodott Ungvár városában. Ezen felül pedig ki kellett puhatolózniuk, hogy a városon belül hol laknak és mivel foglalkoznak a menekültek¹⁸.

¹⁵ KTÁL, 6. Fond, 2. opisz, 1799. ügyirat. 6. lap

¹⁶ KTÁL, 6. Fond, 2. opisz, 1799. ügyirat. 12. lap

¹⁷ KTÁL, 6. Fond, 2. opisz, 1799. ügyirat. 13-14. lap

¹⁸ Uo.: 20

Több véres csatát követően a Monarchia hadseregének sikerült az orosz csapatokat a Kárpátok túloldalára szorítani. A győzelem és az ellenség pusztításának felmérésére több magasrangú vendég érkezett Ung vármegyébe. Legtöbbjük mielőtt tovább utazott volna a csaták színhelyére, megpihent Ungvár városában is. Tiszteletét tette a megyeközpontban IV. Károly trónörökös és gróf Tisza István miniszterelnök is. A vizitek alkalmával a katonaság és a rendőrség mellett a polgárőrségnek is biztosítani kellett a helyszínt¹⁹. Ez azzal járt, hogy meg kellett akadályozniuk minden olyan cselekményt, amely kockáztatta vagy megzavarta volna a vendégek ungvári tartózkodását. A korabeli sajtóból kiderül, hogy a rendőrség mellett a polgárőrséget is bevonták a fenti feladatok ellátásába. Az *Ung* című hetilapban Berzeviczy István kapitány tolmácsolta a trónörökös, illetve a miniszterelnök megalégedettségét.

Az ungvári polgárőrség a városlakók körében kedvelt, elismert szervezetté vált. Ennek jó példája, hogy a hideg hónapok beköszöntével a helyi lakosok gyűjtést szerveztek annak érdekében, hogy adományok és felajánlások segítségével biztosítani tudják a polgárőrség számára a forró teát. A kezdeményezés vezetője Halász Ignác helyi nyugdíjas lakos volt. Civil felajánlásoknak köszönhetően biztosítani tudták február és március hónapokra a forró teát a reggeli és esti őrzőjáratoknak. A polgárőrség részére a következő városi polgárok adományoztak: Szántó Herman, dr. Reisman Henrik, Schulman Ignác, Lendvai Aladár, Szigeti Pálné, Temesvári Ödön, özv. Horostsák Gyuláné és Grosz Armin²⁰.

Ungvár városi rendvédelmének biztosítására a megye területéről összesen tíz csendőrt vezényeltek át. Kezdetben feladatuk az volt, hogy a polgárőrség tagjaival együtt végezzék a járőr szolgálatot. A vidékről vezényelt rendfenntartó erők mellett népfelkelő alakulatok is érkeztek. Ennek a folyamatnak lett az eredménye, hogy a polgárőrséget fokozatosan felszámolták Ungvár városában. Első lépésben drasztikusan száz fővel csökkentették létszámukat egészen addig, amíg 1915. július 15-én Berzeviczy István rendőrkapitány teljesen felszámolta a testületet²¹. A polgárőrség feloszlásának híreről beszámolt a helyi sajtó is, méghozzá címlapjain emlékezett vissza az önkéntes szervezet munkájára. Köszönetet mondott áldásos munkájukért Ungvár polgármestere és rendőrkapitánya is. A kapitány több érdekes adatot is elárult az őrséggel kapcsolatban. Eszerint összesen 273 napig működött, létszáma

¹⁹ *Polgárőrség*// Ung. 53 évfolyam, 6 szám, 1915. február 7. 3. old.

²⁰ *Teát a polgárőröknek*// Ung. 53 évfolyam, 7 szám, 1915. 14. 3. old.

²¹ *Polgárőrök és csendőrök*// 53. évfolyam, 28 szám, 1915. július 18. 3 old.

átlagosan 100-200 fő között mozgott és egyik legforgalmasabb hivattal rendelkezett (napi 30 (?) ember). Berzeviczy kapitány kiemelte, hogy a város polgárőrsége kiválóan végezte munkáját olyan magasrangú vendégek látogatása alatt is, mint IV. Károly vagy gróf Tisza István. Végezetül a városi rendőrség első embere Ungvár lakosainak nevében minden polgárőrnek köszönetet mondott²². A polgárőrség nagy segítségére volt a városi rendőrségnek, hiszen megkönnyítették bűnüldözői munkájuk és tiszteséggel helyt álltak a város nagy eseményeinek a biztosításában.

²² *Köszönet a polgárőröknek!* Ung. 53 évfolyam, 30 szám, 1915. július 30, 2. old.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

(2020. DECEMBER–2021. JANUÁR)

ELISMERÉSEK

* A Beregszászi Keresztény Értelmiségiek Szövetsége és a Beregszászi Római Katolikus Egyházközség közös szervezésében Beregszászban átadták a Linner-díjat, amelyet ezúttal **dr. Oroszi Pál**, a Munkácsi Keresztény Egészségügyi Központ alapítója és jelenlegi igazgatója vehetett át.

* A Kárpátaljai Magyar Tudományos Tanács, KMAT elnöksége 2020-ban a tudományos díjait a következő kutatóknak ítélte oda: A KMAT oklevele „a kiemelkedő tudományos, illetve tudományszervezői munkásságért”:

Humán- és társadalomtudományok kategóriában **Bacsó Róbertnek**;

Természettudományok kategóriában **Gönczy Sándornak**;

Élettudományok kategóriában **Andrik Évának**.

* A KMAT ösztöndíj oklevele „a kutatómunkában elért eredményekért”:

Humán- és társadalomtudományok kategóriában **Mihók Richárdnak**;

Természettudományok kategóriában **Turóci-Sütő Jolánnak**;

Élettudományok kategóriában **Reho Alexandrának**.

A díjazottak rövid ismeretterjesztő előadása megtalálható a KMAT honlapján és a KMAT közösségi oldalán a Facebook-on.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusa, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és a Révész Imre Társaság támogatásával idén hatodik alkalommal jutalmazták a kultúránkat és a Társaság munkáját kiemelkedően támogató és építő művészeket. Az egyikük **Iván Ambrus** autodidakta festőművész, a RIT alapító tagja, a másik kitüntetett **Vári FABIÁN László** költő, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának elnöke, aki személyesen vette át az elismerést.

A díjakat **Buhajla József**, Magyarország ungvári főkonzulja, **Molnár László**, a KMKSZ kultu-

rális titkára és **Kulin Ágnes**, a RIT elnöke adta át.

* A Falvak Kultúrájáért Alapítvány a Magyar Kultúra Napja (január 22.) alkalmából a „Magyar Kultúra Lovagja” címet adományozta **Szemere Juditnak** (Beregszász).

* A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága a kárpátaljai magyar kultúra fejlesztésében végzett áldozatos munkáért – prof. Balázs Géza elnök és prof. Pomogáts Béla tiszteletbeli elnök aláírásával – okleveleket adott át:

– dr. HULPA DIÁNA nyelvésznek, az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézet Magyar Filológiai Tanszéke docensének;

– DOLINAI DARUDA ZSUSANNA történésznek, az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézet Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék adjunktusának, a KMAT titkárának;

– dr. MOLNÁR D. ERZSÉBET történésznek, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola docensének, a Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont vezetőjének;

– RUSZNÁK GYÖRGY kulturális mecénásnak, az ungvári Múzeum Kávézó vezetőjének;

– LITERÁTI TETYANA újságíró, helytörténésznek;

– GÁL ERIKA pedagógusnak, a Nagydobronyi Református Líceum igazgatójának;

– FR. WEINRAUCH MÁRIÓ OFM plébániai kormányzónak, a Nagyszőlősi Ferences Rendház tagjának;

– KOVACH ANTON ungvári festőművésznek – A Magyar Szentkorona vármegyei című, 64 táblakép alkotásáért.

*A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet életmű-elismerő díszoklevelét kapta meg a magyar kultúra napja alkalmából:

– dr. ZÉKÁNY KRISZTINA nyelvész, az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézet Magyar Filológiai Tanszékének vezetője;

– FERENCZI TIHAMÉR költő,
– WEINRAUCH KATALIN gyermekköltő, író;

– VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ József Attila-díjas költő, író, folklórkutató, MMA-tag;

– BELENY MIHAJLO szobrász;

– BELENY PUHLIK MAGDOLNA képzőművész;

– NIGRINY EDIT képzőművész.

* Együtt Nívódíjban részesült a beregszászi NAGY TAMÁS költő, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT) tagja, folyóiratunk aktív szerzője. Laudációt mondott **Vári Fábrián László** József Attila-díjas költő, MMA-tag, az Együtt szerkesztőbizottságának elnöke.

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

2020 DECEMBER

* A Magyarország Ungvári Főkonzulátusa által meghirdetett pályázat nyerteseinek díjazására került sor. A gyermekek a család és az 1100 éve Kárpátalján témakörben nyújthattak be pályamunkákat.

* Ismét megrendezésre került Magyarország Beregszászi Konzulátusának *Irodalmi Kilátó* című rendezvénye. Az eseményen az *Együtt* irodalmi-művészeti-kulturális folyóirat 2020-ban megjelent számait mutatták be a külképviselet Munkácsy termében **Beke Mihály András** első beosztott konzul, **Szilágyi Mátyás** főkonzul, **Dupka György**, a folyóirat felelős kiadója, **Vári Fábián László**, a folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke, **Shrek Tímea** író, **Marcsák Gergely** költő, **Kovács Elemér** helytörténész, **Sz. Kárpáthy Kata** író, valamint **Nagy Tamás** költő közreműködésével. Az alkalom végén **Vári Fábián László** bemutatta újonnan megjelent, válogatott verseit tartalmazó kötetét.

* Tizenhat és harminc év közötti kárpátaljai fiatal művészek kiállításának ünnepélyes megnyitójára került sor Magyarország Beregszászi

Konzulátusának Munkácsy Mihály kiállítótermében. Kiállítottak: **Varró Dorina**, **Petro Kerecsanin**, **Kóródi Attila**, **Kurendás Anett**, **Lakatos Szergej**, **Jana Mahej**, **Maszljanko Renáta**, **Mocsán Sándor**, **Radvánszky Krisztina**, **Zsell Diána** és mások.

* A Somi Községi Könyvtár, a Somi Irodalmárok Emlékmúzeuma, valamint a Beregszászért Alapítvány szervezésében a település neves szülőtte, Sütő Kálmán költő (születésének 110. évfordulója alkalmából) emléktábláját avatták fel és megemlékezést tartottak a községi könyvtár udvarában. Köszöntő beszédet mondott **Békésyné dr. Lukács Angéla**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának konzulja, **Halász László**, a Beregszászi Járási Közigazgatási Hivatal Művelődés és Turisztikai Osztályának vezetője, **Dupka György** író, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet igazgatója. Az emléktábla domborműve **Lengyel Tibor**, nyíregyházi szobrászművész alkotása.

* Munkács központjában a Munkácsy Mihály Magyar Házban nyílt meg az épület kiállítóterré alakított tetőterében a Kárpátok Művészetéért és Kultúrájáért Egyesület alkotóinak és barátainak bemutatkozó tárlata. A kiállításon **Matl Péter** szobraival és plasztikáival, **ifj. Hidi Endre** fából készült szobraival, a Kijevből visz-

szatelepült **Laskai György** fa struktúráival ismerkedhetett a közönség. A festők és grafikusok közül **Andrij Csebikinnek**, az Ukrán Nemzeti Művészeti Akadémia elnökének, **Kalitics Erikának**, **Angyalosi Sándornak**, **Jurij Selevickijnek**, **Vilasek Tibornak**, **Ihor Lucenkónak** és **Kopriva Attilának** a munkáit láthatták a kiállításra ellátogatók.

* A Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága szűk körben megrendezte hagyományosan tárlatát a Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeumban. **Kulin Ágnes**, a RIT elnöke megtartotta éves beszámolóját. 24 művész alkotását állították ki tematikusan.

* A Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács (KMAT) **dr. Cserniczkó István** elnökletével megtartotta évi rendes közgyűlését online formában. Zárszót **dr. Spenik Sándor** alelnök mondott.

* A Kárpátaljai Megyei Filharmónia Magyar Melódiák Kamaraegyüttese a karantén szabályok szigorú betartása mellett a hagyományokhoz híven idén is megtartotta karácsonyi koncertjét. Fellépett **Bacsinszky Ágnes**, **Haváta Diana** és **Iszák-Hazsó Katalin**, **Nagy Anikó**, akiknek előadásában elhangzott számos karácsonyi ének és zeneszám.

2021 JANUÁR

* Petőfi Sándor születésének évfordulójáról szűk körben emlékeztek meg és koszorúztak a költő ungvári, beregszászi szobránál, valamint Badalóban a református templom falán elhelyezett emléktáblánál.

* A 86 éves **Pomogáts Béla** Széchenyi-díjas irodalomtörténész, a magyar irodalom utazó nagykövete a Covid-19 járvány miatt ebben az évben sem tudott részt venni a Magyar Kultúra Napja rendezvénysorozatunkon. 2021. január 22-én a következő üzenetet küldte **Dupka Györgynek**, a MÉKK elnökének: *„Kedves Gyuri, nagyon sajnálom, hogy ezen a szép ünnepen nem lehetek közöttetek, mint ahogy korábban több alkalommal is megtörtént. Ezért így kívánok a Magyar Kultúra Napja alkalmából mindannyitoknak kitartó munkát, jó egészséget és sok sikert. Hiszek abban, hogy az ilyen közösségi ünnepek, mint amilyen most a Magyar Kultúra Napja, meg fogják erősíteni a magyarság kulturális identitását és összefogását – a határok fölött, a határok ellenére. Boldog lennék, ha közöttetek lennék, így a messzi távolból küldöm jókívánásaimat. Megbecsüléssel és baráti szeretettel, Pomogáts Béla”*

* A beregszászi Kölcsey-emléktáblánál szűk körben méltatták a magyar kultúra napját. A himnusz

eléneklése után ünnepi beszédet mondott **dr. Orosz Ildikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke, **Babják Zoltán** polgármester, **Molnár D. István**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Beregszászi Alapszervezetének elnöke, majd a civil szervezetek, intézmények vezetői, képviselői megkoszorúzták az emléktáblát.

* A beregszászi Keresztény Értelmiségiek Szövetsége **Finta Klára** lokálpatrióta képeinek kiállításával emlékezett meg a magyar kultúra napjáról. A Pásztor Ferenc Közösségi és Zarándokház kiállítótermében szervezett tárlat megnyitója a koronavírus-járvány megfékezésére hozott karanténintézkedések miatt – mint oly sok minden – a virtuális térbe költözött.

* **Petruska Istvánt** nevezték ki a Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció vezetőhelyettesi posztjára. A tisztviselő eddig a Beregszászi Járási Állami Adminisztrációt irányította, újabb kinevezéséről közösségi oldalán számolt be.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége a Magyar Kultúra Napja rendezvényeit – a koronavírus megfékezésére hozott hatósági intézkedések miatt – 2021. január 28-29-én rendezte meg Beregszászon, Munkácson és Ungváron.

* A rendezvénysorozat nyitányaként megemlékezéssel egybekötött koszorúzást tartottak a beregszászi Kölcsey Ferenc emléktáblánál. Ünnepi beszédet **dr. Zubánics László** történész, a KMMI elnöke mondott. Ezt követően elénekelték a magyar Himnuszt. Koszorúzott: **Szilágyi Mátyás** Magyarország beregszászi főkonzulja, **dr. Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Vári Fábian László**, József Attila-díjas költő, **dr. Zubánics László**, az UMDSZ és a KMMI elnöke, **dr. Tóth Mihály**, az UMDSZ tiszteletbeli elnöke, **Tóth Miklós**, az UMDSZ járási tanács képviselője, **Goncz Tibor**, a Beregszászi Nyugdíjasok Petőfi Sándor Egyesületének elnöke és mások.

* A koszorúzást követően a megemlékezés a KMMI székházában folytatódott **Weinrauch Mária** ferencesrendi szerzetes fohászával és közös imával. **Ferenci Attila**, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház művésze előadásában elhangzott Kölcsey Ferenc Himnusa. A BorzsaVári népi zenekarnak köszönhetően megismerkedhettünk a Kárpát-medence különböző tájegységének népzenejével.

A beregszászi értelmiségi fórum vitaindító előadásában **Zubánics László** egyfajta leltárt készített szellemi-közösségi javainkról. Ebből kiderült, hogy igencsak sokszínű élet zajlik mostanság Kárpátalja magya-

rok lakta vidékein, és ezt a szellemi pezsgést több mint háromszáz civil és szakmai szervezet biztosítja. Az utóbbi években a tehetséggondozás mellett hatalmas előrelépés történt múltunk feltárása terén, jól szervezett az oktatás és az egyházi élet. Viszont óriási veszélyt jelent közösségünk számára a tömeges elvándorlás, és az, hogy vészesen közeleg a 2023-as esztendő, amikor már csupán elemi iskoláinkban lesz engedélyezett a magyar nyelvű oktatás.

Dupka György, a MÉKK elnöke a kétlakiságot jelölte meg jelentős problémaként, illetve azt, hogy a munkaképes korú lakosság jelentős része a külhonban talál megélhetést. Hosszú távon ez településeink teljes elnéptelenedéséhez vezet. Éppen ezért még több olyan, az anyaország által támogatott programra van szükség, amely helyben, jól fizető munkahelyek ezreit hozza létre.

Molnár D. István főiskolai tanár, a KMKSZ beregszászi szervezetének elnöke hozzászólásában azt fejtette ki, hogy az ember természetes vágya elsősorban az, hogy a maga és a családja számára megteremtse a mindennapi betevőt, fedél legyen a feje fölött, és biztonságban érezze magát. Csak ezután jelentkeznek az önkiteljesedésre való igények. Ebbe tartozik a kulturális szolgáltatásokra való

igény. Mindezen elvárások fokozott mértékben jellemzik a XXI. század emberét, akinek a komfortigénye teljesen más, mint például a XX. század elején élt paraszti elődöké. Innen a következtetés: helyben kell megteremtteni azokat a feltételeket, amelyek, ha szerény módon is, de megfelelnek a kárpátaljai magyar közösség tagjai elvárásának.

A magyar kultúra elsősorban a magyarság egységét jelenti, fogalmazott **Szilágyi Mátyás**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának főkonzulja. Értékeink átadása elsősorban a humán értelmiség feladata. A főkonzul szólt azokról a kulturális rendezvényekről, amelyeket Magyarország beregszászi külképviselete szervezett a koronavírus-járvány ellen hozott intézkedések figyelembevételével.

Ezt követően került sor a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia (AK) oklevelének és az Együtt Nívódíjnak az átadására. (Lásd a kitüntetettek teljes listáját az Elismerések rovatban.)

A találkozó végén bemutatták azt a kilenc kötetet, amely a 2020-as év során az Intermix Kiadó gondozásában látott napvilágot. Ezekről a könyvekről **Marcsák Gergely**, **Kovács Eleonóra**, **Csordás László**, **Zékány Krisztina** és **Dupka**

György tartott ismertetőt, akik felhívták a figyelmet arra, hogy valamennyi kötet elektronikus formában megtalálható a KMMI honlapján. A rendezvényen megismerkedhettünk az *Együtt* legutóbbi lapszámaival. A jelenlévők megtekintették az ungvári Turák Angéla képzőművészeti kiállítását.

* A Magyar Kultúra Napja rendezvény Munkács ősi várában folytatódott. A délutáni órákban megemlékezést és koszorúzást tartott **Gyebnár István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának konzulja, **Albertné Simon Edina**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja, **Dupka György**, a MÉKK elnöke, **dr. Zékány Krisztina** nyelvész, **Csordás László** irodalomtörténész, a KVVIT elnöke, **Kovács Eleonóra** író, a KVVIT tagja Zrínyi Ilona és a gyermek Rákóczi Ferenc szobránál (alkotó **Matl Péter**) a munkácsi vár felső palotájának bástyáján. Fejet hajtottak a várban egykor raboskodott Kazinczy Ferenc emléktáblánál is, aki baráti kapcsolatban állt Kölcsey Ferencel, a *Himnusz* szerzőjével is.

* A Magyar Kultúra Napja zárórendezvényére Ungváron, a Kárpátaljai Népi Építészeti és Néprajzi Múzeumban került sor. A XII. CARPATICA ART EXPO program keretében **Polják Szergej**, az Ungvári 10. Sz. Dayka Gábor

Középiskola tanulója Kölcsey Ferenc *Himnusz* című versét szavalta el. Majd **Fuchs Andrea**, a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület titkára ukrán és magyar nyelven köszöntötte a vendégeket, köztük **Albertné Simon Edinát**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusa konzulját, **Gyebnár Istvánt**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának konzulját, **Lyah Sándort**, a Kárpátaljai Megyei Közigazgatási Hivatal Nemzetiségi és Vallásügyi Osztályának vezetőjét, **Mikola Kuzselnijt**, a Kárpátaljai Megyei Közigazgatási Hivatal Művelődési Főosztályának helyettes vezetőjét, **Borisz Kuzmát**, az Ukrajnai Képzőművészeti Szövetség Kárpátaljai tagozata elnökét, **Vaszil Kocánt**, a Kárpátaljai Népi Építészeti és Néprajzi Múzeum igazgatóját, a helyi magyar civilszervezetek, intézmények, a sajtó képviselőit.

A Magyar Kultúra Napja alkalmából ünnepi beszédet mondott **Albertné Simon Edina** konzul, **Vaszil Kocán** igazgató, **Borisz Kuzma** tagozatvezető, **Soltész Péter** festőművész.

A képzőművészeti seregszemlén ezúttal 21 kárpátaljai képzőművész – **Badó Attila**, **Balog Sándor**, **Brinkács István**, **Vaskovics Beáta**, **Homoki Gábor**, **Kalitics Erika**, **Klisza Krisztina**, **Klisza János**, **Kuruc András**, **Lézu Volodimir**,

Matl Péter, Nigriny Edit, Pavuk Andrea, Réti János, Szkakandij Olga, Turák Angéla, Sütő Miklós, Soltész Péter, Soltész Gabriella, Soltész Martin, Olekszandr Canyko - 50 alkotását állították ki.

A rendezvény második felében **dr. Dupka György**, a MÉKK elnöke a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaság vezetői, **Balázs Géza** prof. elnök és **Pomogáts Béla** prof. tiszteletbeli elnök, valamint **dr. Zubánics László**, a KMMI elnöke a nevében a kárpátaljai magyar kultúra fejlesztésében végzett áldozatos munkájáért okleveleket adott át. A csoportos kép elkészülése után a díszes társaság átvonult az ungvári Múzeum Kávézóba, ahol fogadáson vettek részt. Ezúttal **Rusznák György** tulajdonos és házigazda népi gasztronómiájával lepte meg a vendégeket. Az ukrán-magyar alkotóértelmisségi találkozó jó hangulatú beszélgetéssel zárult. Hitet tettek a barátság mellett és elítélték azokat a provokátorokat, akik a kárpátaljai népcsoportok békés egymás mellett élését akarják megbontani.

* A szélsőséges elemeket, megnyilvánulásokat ki kell iktatni a magyar-ukrán kétoldalú kapcsolatokból – hangsúlyozta **Szijjártó Péter** külgazdasági és külügyminiszter Kijevben. A külügyi tárcavezető arra kérte hivatali partnerét, **Dmitro Kulebát**, hogy kezdjenek közös munkába a

kétoldalú kapcsolatokban az elmúlt években feszültséget keltő oktatási törvény ügyében, és a két ország között létrehozott közös oktatási munkacsoport kezdjen konzultációkat.

* A Pásztor Ferenc Közösségi Házban rendezte meg az idei első helyi összekötők találkozóját a Kárpátaljai Magyar Nagycsaládok Egyesülete. A rendezvényre közel 50 településről érkeztek az egyesület kapcsolattartó munkatársai. **Tarpai József** elnök elmondta, hogy a KMNE-nek 800 tagcsaládjára van, amely körülbelül 1600 személyt jelent. Közülük kerülnek ki azok az összekötők, akik minden területen segítik az egyesület munkáját. Az összekötőkkel negyedévente találkozunk, ezeken az alkalmakon átbeszéljük az elmúlt negyedévet, és a soron következő programjainkat.

* A Magyar Kormány Emberi Erőforrások Minisztériumának támogatásával a magyar tannyelvű iskolák 1-2-3. osztályos tanulói számára tankönyveket vásárolt a Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség, amelyeket január 26-a és 28-a között adtak át a vidék magyar tannyelvű iskoláinak. A tankönyvek között található az az olvasókönyvek és munkafüzetek is, amelyeket az Ukrán Oktatási Minisztérium is jóváhagyott.

* A 80 éves **Emil Landovszkij**, a függetlenné vált Ukrajna első

ungvári polgármestere és a jelenleg hivatalban lévő **B. Andrijev** Ungváron **Dupka Györgynek** átnyújtották az *Ungvári városi tanács oklevelét*. A díjazott érdemei közé sorolják, hogy 1991-1994-ben, a rendszerváltás után mint helyhatósági képviselő, a Pozíció nevű frakció tagjaként társaival részt vett a helyi polgári társadalmi rend megszilárdításában, a helyi magyarság derekas képviseletében.

* Nagydobronyban kézműves szakkör indult **ifj. Hídi Endre** vezetésével és az **id. Hídi Endre** közreműködésével. A foglalkozások célja, hogy megismertessék a gyerekekkel az agyagozás és a korongozás technikáját, valamint fejlesszék az iskolások kez ügyességét. Kiemelten oktatják azokat, akik komolyabban szeretnének foglalkozni a művészet ezen ágával.

* A Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága tájékoztatása szerint négy tehetséges kárpátaljai fiatal nyerte meg az intézmény által korábban kihirdetett „Jó tanuló, jó sportoló” című pályázatot.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet a tehetség-gondozási programja keretében folytatja a fiatal kutató-diákok felkarolását, tényfeltáró írásaik megjelentetését. Legutóbb az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézet két hallgatójának munkája jelent meg könyvalakban

a KMMI-füzetek sorozatban, XXV., XXVI. szám alatt.

(**Gorzó Katalin:** *Boszorkányság nyugaton. Nyugat-európai boszorkányüldözések kultúrantropológiai vizsgálata;* **Balla Eszter:** *Korláthelmecc, A község történelmi, szociális-gazdasági és vallásfelekezeti fejlődésének sajátosságai a XIV. századtól a XX. század elejéig.*)

KÖNYVESPOLC—2021

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális-humán tudományi folyóirat eddig megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<http://epa.oszk.hu/00500/00595>

MEGJELENT

Zubánics László. *A múlt tükrében elmerengve. Északkelet-Magyarország mindennapjai a XVI–XVIII. század fordulóján.* Helytörténeti tanulmányok. Szerkesztő: Szemere Judit. Kárpátaljai Magyar Könyvek 295. Készült a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2021.

Kiss Ágnes. *Magyar újságok Kárpátalján az első Csehszlovák Köztársaságban.* Sajtótörténet. Fellelős lektor, szerkesztő: **dr. Zékány Krisztina.** Kárpátaljai Magyar Köny-

vek 294. Készült a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2020.

Dupka György. „Jön még egy új világ...” *A magyar '56 kárpátaljai kézikönyve (A forradalom visszhangja a „megrengett Szovjetföldön”, 1956-1959).* Kárpátaljai Magyar Könyvek 288. Készült a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2021.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Dupka György: *Hungarian literary life in Subcarpathia during the sovjet period (1944–1991). Irodalmi élet Kárpátalján a szovjet időszakban (1944–1991).* (Angol–magyar kis-

monográfia). Fordította: **dr. Ortutay Péter.** A magyar változat felelős lektora, szerkesztője: **dr. Zékány Krisztina.** Az angol változat felelős szerkesztője és lektora: **dr. Molnár Erzsébet.** Kárpátaljai Magyar Könyvek 297. Készült a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2021.

„*A felnégyelt haza*”. *100 év kisebbségi létben, Száz hitvalló költő verse Trianontól napjainkig. Kárpátaljai költők antológiája.* Összeállító és szerkesztő: Shrek Tímea. Kárpátaljai Magyar Könyvek 296. Készült a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2021.

Összeállította: *Dupka György*

SZERZŐINK

ADAMCSIK KATALIN – 1989 (Tiszacsoma)
ÁGH ISTVÁN – 1938 (Budapest)
BARTHA GUSZTÁV – 1963 (Beregszentmiklós)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)
FARKAS ÁRPÁD – (1944-2021)
FERDINANDY GYÖRGY – 1935 (Budapest)
FINTA ÉVA – 1954 (Sárospatak)
FÜZESI MAGDA – 1952 (Sülysáp – Kolozsvár)
GAZDAG VILMOS – 1984 (Nagybégány)
KOVÁCS VILMOS (1927-1977)
NAGY TAMÁS – 1996 (Beregszász)
OROSZ ISTVÁN – 1951 (Budakeszi)
VARGA RÓBERT – 1992 (Makkosjánosi)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári)

Lapszámunkat Orosz István grafikusművész plakátjaival illusztráltuk